



LES  
1800



290230









# MÉCSVILÁGOK.

TÁRSADALMI, LÉLEKTANI ÉS ÉLETBÖLCSELETI  
IRÁNYCZIKKEK

KÜLÖNÖSEN NŐI OLVASMÁNYUL.

IRTA

**BENEDEK ALADÁR.**

SEFA 3

*Sassloff*

Pest, 1868.

KUNOSY ÉS RÉTHY KŐ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA,  
VÁCZI-UT 9. SZ.

R2

290230

ORVOSI SZÁMÁNY KÖNYVTÁR  
N. Hórvölgyi  
6. sz. 1753. sz.

R  
1965

**Gróf Karácsonyi Guidónak,**

**a szépművészetek és az irodalom iránt  
őszintén lelkesülő hazafinak**

tisztelete jeléül

**a szerző.**

Griff Karabanyj Gaidonak

szépségű szöveg az azonosított szöveg

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1875. évi kiadás

## Előszó.

Az író, nézetem szerint, mindig tartoznék néhány sor magyarázatot adni oly munkák elé, melyek tulajdonképen nem is képviselnek valamely határozott irodalmi műfajt. E nélkül az ítéset, — mint mely a „szép“ bel- és külalakjának bonczolására van hivatva, — méltán támadhatna meg mindoly munkákat, melyeknek célja nem annyira az a l a k i, mint az e r k ö l c s i „szép“.

E munkával, mely apró irányczikkek gyűjteményéből áll, jobbára csak az utóbbi célznak ohajték megfelelni s így előre kije-

lentem, hogy, mint az ily munkáknál szokás, először is a helyes irányt s másodsor az előadás ama természetes rendszerét tartám szem előtt, mely a józan gondolkozás logikájában rejlik.

E két szempontból indulva, hiszem, hogy az elsőnek, mint a másodiknak lehetőleg megfeleltém s e részben bátran bocsátom e könyvet megítélés alá.

Van azonban e gyűjteményben néhány cikk, melyekre a belső formát illetőleg is némi súlyt fektetek, a mennyiben ezeknél az eszmék összerakására és kidomborítására több figyelmet és gondot fordítottam. Ilyenek például azok, melyek tárgyuknál fogva közvetve, vagy közvetlenül kiválóbb érdeklettséget és előszeretetet keltének bennem. Czim szerint: „Rokoni levél egy uj asszony-

nak“. „A szerelem panegyrisé“. „A khatolicizmus jövője“.

A többi nagyobbrészt szépirodalmi lapjaink számára röviden s mintegy rögtönözve készült s így csupán a jó irány és az értelmes előadási modor elérése volt legfőbb célom.

Mindezt azonban midőn összegyűjtve a közönség elé bocsátom, azt hiszem, hogy ezáltal használok valamit a közértelmiség fejlődésére nézve, a mennyiben, bár halványan is, oly eszméket igyekszem e cikkekkkel megvilágítani, melyeket utóbbi időben irodalmunk igen is elhanyagolni látszott.

Ha mindezt elértem, ugy csekély fáradásom nem hiába volt e részben sem s az ítészet nem róhatja fel ama hibákat, melyek e gyűjteményben tudtommal is léteznek s

melyekért olvasóimtól is kegyes elnézést kérek.

Végül fogadják a t. előfizetők s különösen szives gyűjtőim őszinte köszönetemet!

Pest 1868.

A szerző.

# MÉCSVILÁGOK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1874. évi kiadás. A kiadás jogát a Magyar Kir. Széchenyi Könyvtár tartja fenn. A kiadás jogát a Magyar Kir. Széchenyi Könyvtár tartja fenn.

Értesítés: A kiadás jogát a Magyar Kir. Széchenyi Könyvtár tartja fenn. A kiadás jogát a Magyar Kir. Széchenyi Könyvtár tartja fenn.

Bejegyzés: A kiadás jogát a Magyar Kir. Széchenyi Könyvtár tartja fenn. A kiadás jogát a Magyar Kir. Széchenyi Könyvtár tartja fenn.

MÉGSZÉLŐK  
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

## Rokoni levél egy új asszonynak.

— *Mülek-Vertán Emiliának.* —

Kedves rokon! — Vedd őszinte jó szívvvel távollevő rokonod e bizalmas sorait, midőn hivatásod küszöbén megállit, hogy téged üdvözölve, mondjon valamit az életről, mit ő jobban megtanult ismerni, mint te, ki még annak csak ragyogóbb oldalát láthattad eddig.

Hidd el: nem lesz e sorokban semmi, mi kedvedet elrontja, reményeiből kiszakít, vagy ifju álmaira fátyolt von.

Te az leszesz, minek most magadat álmodod, csak érezz mindig úgy, mint e perczben, csak érezd mindig — hogy szeretsz!

Reményeid nem fognak csalni; kedved a sírig üde leend és virágos, csak ne tudj soha többet, mint e perczben; ne tudj soha többet, csak azt, hogy férjedet és gyermekeidet boldogítani születted!

Ha egykor anya lélsz: jobban át fogod érteni e sorokat, s ha addig a világ valamely kábító csilláma behat is mohó lelkedig, meglásd, hogy e percz kiüzi azt onnan!

Oh, a mit ekkor fogsz érezni, a mi ekkor eltölti kebledet, azt őrizd meg örökké, annak higyj, attól várj boldogságot és — boldog leszesz!

Mindaz, mit a külvilág adhat, nem egyéb mulandó örömeknél, melyek az érdekek és viszonyok változtával mind eltűnnek, mind módosulnak s egy sem marad mindvégig hű hozzád.

A barátság, bizalom, elismerés, hódolat — mind csak olyan, mint a tűnékeny, csillámló hó, melyet az időváltozás megköt, vagy felold, de melyekre boldogságunk magvait hinteni merő kábaság. Előbb vagy utóbb elhagy mindenik; előbb vagy utóbb észre kell vened, mikép azok mindenike nem más, csupán egy szelid lepel, mely az anyaföldet megóvjja, hogy meg ne fagyjon s a belőle kibuvó csirák el ne vesszenek.

Ez anyaföld a „szeretet!“

Ennek élj, ezt őrizd, ebbe helyezd boldogságodat! A többit, mi a külvilágtól jó, te is csak óvó lepelül használd, elkészülve arra, hogy ez mind, —

a mint az idő úgy hozza magával, — szétfoszlik, elolvad.

Jobb, ha előre el vagy készülve. Jobb, ha kevesebbet vársz, és többet nyersz, mintha sokat remélsz és ennek csak egy silány részét kapod!

Erre akarlak én téged mindenekelőtt elkészíteni. Halld tehát:

Nem mondom én, hogy ne higj és ne bizzál az emberekben, a minthogy erről ép előbb szoltam is, midőn a barátságot, bizalmat, elismerést, hódolatot és más ily külső örömöket csak mint boldogságod meleg takaróját ajánlám.

A hit és bizalom oly szükségesek az embernek, mint a növénynek (nemcsak) a hó, (de mint) az eső és a napsugár. Mindenikből ha több van a kelletinél: elsatnyul, kiszárad a növény s ha kevesebb, úgy szintén gyümölcstelen és kopár marad.

Lásd, így az ember.

A hit és a bizalom csak akkor és addig szükséges az emberi kebelben míg s midőn boldogságunkat nem kockáztatjuk értök.

E legfőbb boldogság pedig: **l e l k ü n k n y u g a l m a!**

A mint ennek feláldozása forog kérdésben,

jól tesszük, ha legott megválunk e többiektől, mert ha ezt egyszer elvesztettük, nem lesz semmi, mivel kárpótolni tudók.

Ennek legkisebb megcsonkítása magával ragadja az egészséget.

Vigyázz tehát, hogy lelked nyugalmát meg ne csonkítsd!

Vigyázz, hogy az embereket ne bocsásd közelebb magadhoz, mint a mennyire azt helyzeted megengedi.

Vigyázz, hogy azok iránt, kiket önkénytelen, igazán szeretsz, soha se légy hűtelen.

Ezekben áll lelkünk nyugalma.

Hogy azonban ezt mind megtarthatd: ismerned kell az embereket.

Én, a mennyire őket ismerem — bemutatom neked.

Ne ijedj el tőlük, ha első pillantásra talán rettentőknek látszanának előtted.

Oh mert az emberek nem nagyon rosszak.

Az emberek nem oly rosszak, mint szegények.

Az emberek szegények és felette gyarlók s gyakran tesznek olyat, minek következményét nem

is sejtik, mert ha sejtenék, ugy legtöbben nem ten-  
nék. Hiányzik még nagyobb részénél a tiszta öntu-  
datosság, hiányzik rendeltetésök biztos tudata és  
azon ismeret, mely saját magát tartva szem előtt,  
természetszerint rá jó az igaz ösvényekre, melyek  
a földi boldogság netovábbjához vezetnek el.

Ez öntudat felébresztésében küzd ezredek  
óta az emberiség.

Küzd, hol helyes, hol helytelen eszközökkel.

Ennek általános megalkotása képezi azon hi-  
tet és kételyt, mit az optimisták és pessimisták val-  
lanak; mi az emberiség egy részét elszánt küzde-  
lemre s más részét önző tétlenségre vezet.

Én azonban hiszek e nagy feltámadásban!

Higyj te is.

Hinni kellene másoknak is, és mindazoknak,  
kik i s t e n b e n hisznek: kik hiszik, hogy az em-  
beri ér t e l e m teremteni, alkotni képes.

Igen az emberi értelem: i s t e n, mely terem-  
teni, alkotni képes!

Nézzünk a végtelen multba és aztán végig  
tekintve azon, nézzük a jelent s nem kell több bi-  
zonyosság! Mindenütt e törekvés jellege nyilatkozik

s bár e törekvést ezer akadály, ezer ellentörekvés akadályozá, az eredmény nagyszerű, magasztos!

Az eredmény: hogy most már többen vannak az ig a z istenben hívők; hogy mindennap szaporodnak, kik sejtik, látják a c z é l t, mely felé haladnunk kell, hogy boldogok legyünk.

A c z é l : s z a b a d s á g, e g y e n l ő s é g, t e s t v é r i s é g!

E három együtt biztosítja a boldogságot, mert mindenik rendeltetésünk megismerésére vezet.

Az első minden tehertől megóv, melyeket önkényt (tudatlanságból), vagy önkénytelen (zsarnokilag) hurczolunk.

A második saját magunk megismerését hozza maga után, mi nélkül mindig ellenségek maradunk, kik egymást mindennemű alkotásban, törekvésben csak gátoljuk.

A harmadik a s z e r e t e t r e tanít, mely az érdekek kölcsönös megosztásában áll s mely nélkül mindannyian üldözöttek vagyunk, kiknek örömeinket és javainkat szüntelen egymástól kell féltенünk, tudva, hogy kiki csak magának él s egyébre senki nem tekint, egyébtől nem fél.

Ezek együtt képezik tehát a c z é l t, mely felé

naponkint többen s többen igyekszünk közeledni.

Ezért haltak már annyian, és ezek egyikének megszerzésén fáradozott Krisztus is, midőn a „szeretet“ tanát alkotta meg.

De bármennyire szaporodjanak is azok, kik a célzt felismerték s annak eléréseért küzdenek, az emberiségnek még legnagyobb része távol van e felismeréstől.

S ezek azon szegények, kikről én szólni akarok neked s mert még azok közt is, kik a célzt felismerték, sok van, kik csupa elhagyatottságból a hátramaradt tömeg életrendszerét követik — jónak látom időnk embereit lehetőleg megismertetni veled.

Az emberek nagy része tehát vakon tesz mindent. Midőn azonban látja, hogy rosztat tett, elfordul attól, nehogy annak helyrehozása által saját érdekeit kelljen kocztáztatnia.

Néha, midőn talán fölfedezve cselekménye káros következményét, egy kis szorgalom is elég volna annak megjavítására, csupa vak önzésből hagyja azt oda, nem sejtve, mikép saját nyugalmát hagyta oda.

Hát még ha áldozni kell?! Itt épen semleges marad. Azzal nem gondol, hogy ez áldozat megkímélésével ezer szemrehányást hozott magára, melyek őt örömei legédesb élvezetében is fel-felzaklatják!

Mert felzaklatják, fel! ha legkisebb rész van is benne rendeltetése sejtelméből. Pedig ez mindenkiben van.

Ám ő megy tovább és öntudatlan küzdelmei közt újra belebotlik hasonló örvénybe, mindaddig, míg aztán egyik végkép el nem nyeli egész erkölcsvilágát, és önkénytelen olyanná lesz, mint kik hamis eszközökkel vélik boldogságukat feltalálni, mint kik nem hisznek a feltámadásban.

Sokan lesznek ilyenekké, a minthogy sokan vannak, kik lelkük nyugalmát, — melyet már a természet törvénye mintegy czélunk magyarázatául arra alkotott, hogy annak a helytelen törekvés nyakát szegje, — ilymódon sértve, azt lassankint végkép aláássák és boldogságuk legfőbb biztosítékát temetik el.

Midőn ezt elvesztették, akkor más úton igyekeznek azt pótolni és mert vissza nem szerezhetik többé, belevetik magukat az élet hullámába, és midőn ott a legemberellenesebb dolgokat követik el,

szívesen áztatják magukat a boldogsággal, mely azonban igen mostoha hozzájuk s csak salakját osztja azon jutaléknak, melyben a czélt nem tévesztett ember részesül.

Életfeladattá lesz náluk a vak önzés, mely mások véréből táplálkozik, mások fájdalmán gyönyörködik és mások bukásán keresi az emeltyüt, melylyel valamely képzelt, jó állapotra eljuthat.

Az ilyeneknél, mint mondják: elvvé, életbölcsesté válik mindoly dolog, miktől nemünk jobb része undorral fordul el, mert nem ismer magára bennök s mert szörnyetegeket lát maga előtt, kikben a magasabb szellemet ragadozó ösztön pótolja s kikben tiszta értelem helyett állati szenvedélyek lakoznak.

Az ily teremtésektől óvjon meg téged a jó sors!

De mégis, hogy ismerni tanuld e boldogtalan lényeket, elmondom neked röviden, hogy miről ismerhetsz leginkább rájuk.

Vigyázz, ha oly embert látsz, ki hozzád a leggyöngédebb hízelgéssel s túlságos nyájassággal közeledik!

Vigyázz, ha oly emberre akadsz, ki az első

pillanatra a legjobbnak, legkedvesebbnek, legmegnyerőbbnek mutatkozik előtted!

Vigyázz, ha oly ember jó eléd, ki sohasem mond ellent semmiben, ki alapjában sohasem változtatja kedélyét és mindig egyforma kifejezéssel bír!

Az ilyenek legtöbbször a legocsmányabb jellemek, kiknek minden szavuk, minden mozdulatuk betanult színjáték, melyet csak különböző helyen és egyének előtt változtatnak megfelelőleg, de egyfel szemben híven, következetesen tudnak lejátszani.

E tehetséget mindnyájunknak a természet adja, de melyet ily irányban egyrészt a nevelés s másrészt a tévesztett élet gyakorlata fejt ki s tesz ily mesterivé.

Az ilyenek a helyest, az igazat csak titokban sejtik, sőt néha lelkesülnek is fölötte, (a mint belső érzékeik önkéntelen is ráviszik őket annak hódolatára), de hogy azt fölvegyék és gyakorolhassák, arra már elvette erejüket a szokás, mely őket csak alattomos szemfényvesztésre tanítá, mint melylyel a mostani világban a legtöbb mulandó siker<sup>t</sup> aratják. Ők már, — ha volna is bennök akarat oly-

kor, — nem vetkezhetik le oly könnyen ez életirányt, csupa hamis önszeretetből.

Az ily késői visszatérés az igaz utra csak erős jellemekek s nagy lelkek győzelme szokott lenni, milyenek ritkábbak, hogysem számításba vehetnők. Ép ezért ez elébbiek saját maguknak rabjai s ha ocsmány, téves önszeretetök nem adna némi kárpótlást nekik a magasabb örömökért, ugy bizonyára méltóbbak volnának a száanalomra, mint a lábatlan koldus, mert ez falábot vehet, melylyel silány vándorlását folytathatja, de nekik nem volna semmi, mivel megmentsék magukat, hogy a föld sarába eltiporva ne vesszenek el.

És hiába is kísérlenők őket megjavítani.

Nekik már mintegy szükséggé vált ily lélektelen életet folytatni és elkövetni mindent, mi előnyükre, hasznukra válik. Azzal ők aztán nem törődnek: ki, mit veszt ez által. Lelkiismeretök ugy el van már altatva a sok önámítástól és folytonos megtámadástól, hogy meg sem mozdul. S ha van idő, midőn mégis fölébred, legott készen áll az altató szer: készen a sok öncsaló álbölcselkedés. Ez azon egyetlen fegyver, melynek segélyével magukat a belső küzdelmekről általában megóvják. Csak

hogy vannak különösen bizonyos időpontok, midőn e fegyver élet egy titokteljes kéz eltompítja s egy láthatlan erő oly súlyossá teszi, hogy karuk megtörök annak emelésében!

S oh ekkor kiveszik bűneik összes jutalmát!  
De azok még szerencsések, kiknek ily órák vannak. Ők megküzdének a legsötétebb szörnyetegekkel, míg végre kimerülnek és önkivülettel hanyatlanak le, hogy verejtékcseppeiket letörülje a békés álom, vagy egy neme az érzéketlen zsibbadásnak, (mert az elébbi is ritka jóbarátjok szokott lenni).

Sokkal szerencsétlenebb az emberek azon része, kiknek lelkében nemcsak a nyugalom, de minden nemesebb belső érzék, minden szellemi élet el van ölve s nincs egy pillanatuk, mely számadásra hívná őket amaz ocsmány bűnökért, mit naponkint elkövetnek, ha érdekeik úgy kívánják!

Az elsőeknek még van némi pillanatnyi kielégítésök az életben, mert ha belső tusáiktól megtörve s aláhullva, lelkeik kiheverték a súlyos sebeket, mi- ket e közben kaptak, másnap uj erővel, uj áltatásokkal ismét készen állanak elhagyott szerepeikre s a külvilág ezeroldalú mozgalmába vegyülve, el

tudják részben némitani lelkük szemrehányó panaszait s örülnek a többiek után.

Oh de ez utóbbiaknak még ennyi öröm sem kínálkozik.

Ezek, miként az óra, mely mindennap lejárja kerekeit, úgy élnek, úgy haladnak az idő tengerén tova, míg egy napon megszűnnek járni.

Az ilyenek nem éreznek sem örömet, sem fájdalmat, legfeljebb k i e l é g ü l é s t, ép mint az állat, ha vályúját telve látja. Szívök élete üres, kihalt; lelkük hevülni nem tud semmiért s a természet ezer szépsége előttük száraz kép, melynek zománcza, költészete ép úgy nincs, mint nincs egy terített asztalnak, honnan naponkint táplálékukat veszik. Járnak, kelnek, fáradoznak, mint más lelkes ember, de a mi fáradalmaik forrását képezi, az ismét nem más, mint kényelmök biztosítása. Minden, mi előttük áll, — legyen az élő lény, vagy holt anyag, — nekik pusztá eszköz, melyeket csak azért használnak, hogy velök önző céljaikat kivívják. Tegyenek bármit, az sohasem jó nálok számításba és nincs oly bűn, oly iszony, mely képes volna keblükben csak egy fájó, felzajgó húrt is megrezdíteni. Ők megbátkoztak mindazon eszmékkal, melyeket a lelkes

ember fél, utál, és megvetették régen amaz igaz örömeiket, melyek a belső nyugalmon kívül oly édes eltelést, oly rejtélyes kéjt és annyi jutalmazó boldog álmot és rajongást szülnek s melyek mind az igaz önbecsülés magasabb világában élnek. Részvét, barátság, szerelem, jótékonyág: előttük haszontalan játékká, illusiókká törpült és tagadnak mindent, mit ők érzékükkel nem képesek felfogni, élvezni. És e játékot és illusiókat ők nem tartják szükségesnek. Lelkükből kiszáradt amaz elfoglaló, édes föltevés is: hátha az élet mégis arravaló, hogy benne mások örömeit s boldogságát támogatva, előmozdítva, e tudat által mintegy belássuk, hogy hasznosak vagyunk s hogy szellemünk az emlékezet által élni fog a maradékban. Nem gondolják meg, hogy ép ezen illusiók, melyeket az érdekek megosztása szül, képezik az élet legfőbb ösztönét és élvezetét, mik nélkül nem vagyunk többé társas lények s bár mint eljünk, a legélenkebb cselekvés közepett is egyedül állunk, egyedül! mi a legborzasztóbb! Ők élnek, hogy kivegyék részöket és cselekesznek, hogy éljenek.

Óvjon a jósors téged ily emberektől!

De reájok ismerhetsz ezekre is, csak figyelj.

Ezek is simák. Ezek is magukon hordják a nyugalom és biztosság látszólagos jellegét. Az első pillanatokban jellemeseknek tünnek fel. Mosolyuk nemesebbnek, méltóságosabbnak látszik. Közeledésök leereszkedő, finom, nyugodt.

Legfőbb vonásuk azonban a bátor s á g. Er-ről leginkább rájok ismerhetsz.

Ime, kedves rokon, ezek a mai emberek alakjai.

Ezek az életnek ama legveszélyesebb zátonyai, melyeken a békés utazó hajója legtöbbször megtörik.

Ezért beszéltem kissé hosszasan rólok.

Olvasd el e sorokat többször és vésd emlékedbe tartalmukat, mert még egyszer mondom, hogy szegények az emberek s e szegény emberek képezik a ti éltetek legrémitőbb kisérteteit. Ezek a családi életnek Scylla és Charibdisei!

S most hallj néhány szót ama szép hivatásról, mely reád ujabban vár, mióta egy férfihoz kötéd éltedet, kit s z e r e t s z.

Mert oh, ha nem szeretnéd, úgy jaj neked! úgy el vagy veszve, úgy én nem tudnék neked tanácsot adni és szavaim nem volnának egyebek tü-

körnél, mely eltévesztett sorsodat tárná eléd, mitől szabadulnod csak csere volna egy hasonlóval!

Ugy egészen máskép beszélnek.

Ugy azt mondanám tűrj, áldozz, mondj le, hunyd be szemeid s így várd be a halált, mely oda visz, hol nincs több tévedés.

De én hiszem, hogy te szeretsz, hogy te szeretted férjedet s így nem tartozol ama szerencsétlenek sorába, kik többé nem szerethetnek egyet, mert ha szakítanak a másikkal, úgy az első is azt várhatja tőlük és nem bízhat szerelmükben.

Hol pedig e bizalom hiányzik, ott nem lehet boldogság: ott nem lehet nyugalom.

Fölötte ritka, hol ily esetben két szív teljesen átértse egymást!

Erre te ne is számolj, ha boldogtalan vagy s ha férjedhez csak szokásból, illemből, kényszer vagy érdek miatt menél.

De én feltételezem rólad, hogy te ezt nem tevéd s hogy férjedet a becsülésen kívül nemcsak képzelve, de igazán, szived mélyéből szeretted.

Ha így van, akkor boldog vagy, mig élsz.

Oly boldog, mint százak közt alig egy-kettő. Akkor szerencsés is vagy, mert idejekorán

megleléd, kivel szived egyet érez, lelked egyet gondolsz kinek célja, hogy téged boldoggá tegyen s kinek boldogsága a te célod!

Oh, ritkák az ily találkozások s vagy korán, vagy elkésve jőnek.

Néha épen jókor, de nyomában átokkal, midőn ég, föld ellene van az egyesülésnek, és egyik vagy másik nem bír elég erővel, hogy eget, földet legyőzve, rontson a menyországba!

Oh mert két szerelmes szív együtt dobogása — a menyország!

Itt nincs többé tél, nincs fájdalom.

Itt örök tavasz virul mindenütt s az öröm csak akkor szünik meg, midőn pihenni tér, hogy ujult erővel élhessen!

A szív, mely szeret, sohasem öregszik, csak meghal.

Előbb vagy utóbb meghal minden.

Az élet hosszóságát nem az idő, de a boldogság határozza meg.

Egy percnyi igaz boldogság több, mint tizévi szenvedés; több, mint öt évi tengődés.

Podig egy emberélet hány perczet foglal magában!

A ki életén át igazán boldog volt, az egy egész világot élt át. Az jelen volt a teremtésnél és látta: mint hull az a semmiségbe.

A ki szeret és boldog, az tudja: hogy lett a világ és hogy kell annak elvesznie.

Hol az Isten van, ott a menyország.

A szerelem a menyország.

A szerelemhez két sziv kell.

A szerelem két sziv nélkül erőtlen Isten, fájdalmas öröm, sötét világosság, igaztalan igazság s minden, a mi visszás, rendetlen és képtelen.

A szerelem két sziv összedobbanása nélkül semmi.

A semmi nem élet.

A ki nem szeret, s nem boldog, az nem él.

Ime a szerelem elmélete. Ebből láthatod kedves rokon, hogy nem pusztá phrázis az, mely azt mondja, hogy férj és nő egy személy.

Legalább így kellene lenni.

Ha így volna mindenütt, úgy készen volna a menyország a földön s nem kellene érte az égbe, a semmiségbe vágyni.

Az optimisták hiszik, hogy egykor így lesz.

Én is inkább hiszem, mint nem.

Sakkor csakugyan menyország lesz a földön.

Ám de mert ez még messze van, beszélek neked a jelenről, avagy arról: mint kelljen kis menyországotat őrizned, hogy oda a pokol légköre el ne hasson.

Mert a menyországban is támadhatnak rossz angyalok. Az irás is beszél ilyenekről. Ezekhez is a pokol légköre férhetett, vagyis az ördögök csalogatása.

Téged azonban a legfőbb ördögökre már figyelmessé tettelek.

Van még sok apróbb és ezek is veszélyesek lehetnek arra nézve, hogy menyországotat lassankint megrabolják tőled, vagy hogy elégületlenné tegyenek ott önmagaddal.

És ezek az élet százféle csillámai.

Például ne engedd, hogy a nagyra vágás lelkedhez férjen.

Tanuld meg, hogy a gazdagság nem a tárgyak halmazában, de az azokkal való megelégedésben rejlik.

Lemondás nélkül nincs megelégedés.

A gazdagnak is vannak vágyai, melyekről ha

le nem mond: boldogtalan lesz minden kincse mellett.

A miből egyiknek sok van, abból másnak lehet kevesebb.

Ez sorsunk s a ki a betölthetlen vágyakról nem tud lemondani, az mindig szerencsétlen lesz.

A király békeért, a koldus kincsért eped.

Egyikünknek mindene van, csak az nincs, a ki igazán szeresse.

A másiknak semmije sincs, de van a ki őt forróan, boldogítva öleli át.

Ritka eset, hogy valakinek minden vágyát teljesítse a sors.

S ha teljesíti, az emberi képzelem legott új, mesés vágyakat teremt, melyek szintén nyugtalanítók, ha le nem tudunk mondani rólok.

Azért tudni kell lemondani. Ez a legnagyobb tudomány.

Tanuld e tudományt te is szeretett nőrokon s ha van, mivel valamely életszükségedet annyira betöltheted, hogy égető hiányt nem érzel, úgy ne nézz tovább s ne lásd, mikép ez életszükségeket mások talán tiszteres bőséggel töltik be, mert kép-

zeleted azt hiteti el veled, hogy te szegényebb vagy azoknál.

Pedig csak képzelődöl, mert a szegénység és gazdagság csak a felfogástól függ és vannak szegény gazdagok és gazdag szegények.

Szóval: nagyravágyó ne légy.

A nagyravágyásból származik az irigység, az irigységből a gyűlölet, a gyűlöletből a dölyf és roszakarat; ebből a boszuvágy, és így tovább.

Ha egy kis ördög átfúrta magát szivünkbe, e résen több is befér, melyek újabb s újabb réseket törve, végre a legnagyobb ördögök is tanyát ütnek bennünk.

Pedig már tudod mi az ilyenek sorsa!

Hidd el, hogy minden bűn még ez életben kiveszi büntetését.

De mit is beszélek én neked bűnökről?

Hisz te szeretsz!

A ki igazán szeret, az nem követhet el bűnt. Annak legbiztosb kalauza lelkében van, mely tévutakra nem vezet.

A ki szeret, annak tárgya van, melyen minden gondolata nyugszik éjen át úgy, mint nappal.

Mikor érne rá az ilyen rosztat tenni?

A ilyennek azért van reggel, hogy öt mindannyiszor arra emlékeztesse, mikép tennie kell, hogy el ne késsék s mikép az egész élet hasonló egy naphoz, mely feltün, tetőpontra hág és lehanyatlik — azzal a különbséggel, hogy az elébbi többé sohasem tün fel ismét.

És mert az élet ilyen, sietni kell, hogy mielőtt az letün, bőven meghozza áldásait.

A szerető nő tehát munkál, tesz, fárad. Tudja jól, hogy e nélkül kopár marad minden.

A reggel öt a ház körül elfoglalva leli.

Aztán bemegy s ott rendbe szedi magát, hogy mire a férj haza jó, ne is képzelje, hogy ő künn is járhatott a dolog körül.

A férj nem is képzeli, de megcsókolja.

És e csók ismétlődik még az nap százszor is. Különben a kik igazán szeretik egymást, azok közt egy tekintet többet magyaráz minden csókHzápornál.

De nincs is ilyenkor ideje annak.

Lám, a kicsike is ép most ébredt fel.

A bölcső megmozdult.

„Eredj édesem, adj neki — valamit!“

Ezt a férj mondta.

A nő már ölében tartja kisededét, ki édes anyja  
emlőjét szívja.

Az apa közelebb megy . . . pár pillanatig el-  
nézi . . . mosolyog . . . s ismét egy csókot lehel a  
nő homlokára.

Mig eljő az est.

És eltűnik, mintha nem is lett volna.

A szobában halványan ég az éjjeli lámpa.

A kiseded bölcsője csöndes. Dajkájának egyik  
lába még a bölcsőn nyugszik. Ő pedig elszunyadt.

Álmában egyszer elkezd halkán dalolni.

Azt álmodja, hogy a kicsi fölébredt.

Férj és nő egymás mellett csöndesen ülnek  
és hallgatják e lassu dalt. . . .

A lassu dal érzékenynyé teszi az embert. . . .

A nő szemeiből titkon egy könny szivárog —  
a boldogságtól.

A férj erről nem tud semmit, csak azt, hogy  
el van ő is érzékenyülve. . . .

Nejét átöleli és arczára csókot akar lehelni.

Megérzi ott a könnyüt. . . .

Egy gondolat . . . semmi hang. . . .

Mennei kéjjel öleli most magához az angyali  
nőt, ki sejti e rohamos, forró ölelés titkát. . . .

És oly boldogok, minők csak emberek lehetnek!

És e boldogság ezerszer megújul a sirig, mert a kik szeretnek, azokat később még az emlék is boldogítja.

— — — — —  
Isten veled most édes nőrokon!

Őrizd meg álmaidat. Gondolj a szenvedőkre. Segítsd a szegényeket. Szánakozzál a nyomorultakon!

Ezek legyenek imádságaid.

Isten veled!



## Társadalmi és nemzeti önállóságunk- ról, különösen a nőket illetőleg.

A tárgy, melyről írni szándokom, épen elég fontos volna arra nézve, hogy azt tüzetesebben és hathatósabb hangokonirná körül valaki, ki e tekintetben több érvényt biztosítana e jó törekvésnek. Én sem fogom azonban kerülni az erélyesebb elemzést s bár hölgyekkel állok szemközt, mégis őszintébb leszek, mint mások ily alkalmakkor szoktak.

Minden ország, avagy minden nemzet bir oly intézményekkel, ugy a politikai, mint a társadalmi életben, melyek őket különválóan jellemzik s rólok mintegy általános ismertetést adnak.

Igy például, — társadalmi alapból indulva, — tudjuk, hogy a francziák a legudvariasabb s legszabadelvűbb nép, hol az ugynevezett nagyvilágias szellemnél fogva, több oly szokás és intéz-

mény van fölvéve, melyek más nemzeteknél nem tudnak annyira közöscské válni. Itt a házassági viszonyok, — mint ismerjük, — nagyobbrészt ép oly rendszereken nyugszanak, mint nálunk a baráti viszony, melynél fogva nem vagyunk kötelezve, hogy megelekedjünk egy választottal, s hogy ne legyen szabad tetszésünk szerint akárhányat szeretni. Legfelebb ildomosságot követelnek egymás iránt s azután minden jól van.

Az angol népet a társadalmi életben leginkább a kimért, de máskint lovagias magatartás jellemzi. A nők irányában a férfiak mérsékeltek és látszólag hidegek, de szintén illemesek és előzékenyek. Nem bőbeszédűek, de annál érzőbbek és gondolkozóbbak. Sohasem ingadozók, és cselekedeteikben, vállalkaikban mindenütt a határozottság ismert jellemvonásuk. Tehát majdnem egészben ellentétesek a francziákkal.

A német barátságos, szivélyes és bizalmát hamar felajánló. Érzelmes, ábrándozó szellemű nép, mely legtöbb tisztelettel és kegyelettel viseltetik valamely bensőbb viszony iránt. Ezért náluk a házassági hűtlenség és felbomlás, mondhatni, legritkább eset.

Az olasz lángoló, szenvedélyes s ép ezért a legvakmerőbb. — A lengyel hű, önfeláldozó és válasos; és így tovább.

Mert nem szándékom itt genealogiákat írni, csupán azért bocsátkoztam ennyire is e rövid ismertetésekbe, hogy így annál tisztábban láthassuk, mennyire meg van minden nemzetnek saját jellemvonása s hogy azután ezek után magunkra térhesünk.

Igen magunkra, kiknek egyéb önálló tulajdonaink és jellemző vonásaink nincsenek, mint az, hogy magyarok vagyunk, kik (még most is csak) most kezdünk a műveltebb európai nemzetek sorába emelkedni, s kik ezen nemes törekvésünk közepett gyermekmódra utánozzuk egyben az egyiket, másban a másikat; szóval: egészekké még nem fejlődünk s azon úton, melyen járunk, nem is fejlődünk soha.

Ez azon tárgy tulajdonképen, melyről néhány őszinte észrevételt akarok tenni.

A mi jelen társadalmi életünk oly rendezetlen, oly határozatlan, miről hű ismertetést önmagunk sem adhatnánk másoknak úgy, hogy arról a legidegenebb is ránk tudna ismerni. Csupa bizony-

talan kapkodás az, mely külső életünket leginkább jellemzi.

Hiányzik társadalmunkban azon választott helyes irány, melyet követve, meg volnánk óva minden idegen elemtől, melyek nemzeti egységünket akadályozzák. Szokásaink, intézményeink majdnem mind idegen színezetűek s nincs meg bennök azon saját nemzeti typos, mely bennünket, mint nemzetet, önállóvá, és egészszé alkothatna a többiek sorában.

Nézzünk szét elfogulatlanul nyilvános társadalmi életünkben s meg fogjuk látni, mily különféle nyilvánulásokat tapasztalunk mind szellemi, mind külső magunk viseletében.

Ha egy-egy nagyobb multságban, vagy társas összejövetelekben részt veszünk, hányféle szint láthatunk itt! Mennyi erőszakolt feszt, mennyi affektált kedélykinyomatot és modort találunk magunk körül. A helyett, hogy mindenki társnőjéhez igyekeznék hasonlítani, őt mindenben felülmúlni ohajtja és rajta felsőbbséget szeret gyakorolni. Közel sem lehet itt azon meleg öszhangzatosságot találni, mint más nemzetek társadalmában.

Itt látunk egy úri delnőt, kinek külsején és

egész magatartásán a francia könnyed izlést és modort leljük fel. Öltözéke és toilette-je ép úgy hordja magán a magyar jelleget, mint bármely más nemzetéét. Cseveg, nyájaskodik ; társalgása szabad, nyílt akar lenni, de mégis feszes s úgy tetszik, mintha szerepet játszanék. És úgy is van, mert e magaviselet utánczolt, és erőltetett s így nem lehet természetes és saját. Ha nem tudnók, hogy magyar, azt hihetnők leginkább, hogy francia nő, ha tudniillik nem látszanék meg ismét, hogy nincs meg benne ama emelkedett, önkint folyó otthonosság és könnyedség, mi a francia nőket olyannyira jellemzi.

S ilyet talán legtöbbet találunk.

Látunk azonban olyanokat is, kik mérsékeltebb szellemmel, inkább az angol, vagy német hölgyekhez hasonlítanak. Ezek szerényebbek, tartózkodóbbak, és feszesebbek, a mely vonásokon azonban ismét meglátszik, hogy czélul vannak tűzve, de melyeket elérni azonban teljesen sohasem fognak, mert nem lelkük, sem saját kedélyük kifolyásai.

Végre itt-ott akadunk még egy-egy oly tiszteletreméltó magyar hölgyre, kiknek gyönyörű nemzeti öltözékükön kívül megtaláljuk az ugyne-

vezett magyar női jelleget is. Modorukban meg van azon bátor, de nem ledér barátságosság, mely alatt önkint büszke, önérzetes lelkületet, szellemet képviselnünk rejteni. Közlékenyek és nyájasak, a nélkül, hogy csevegők, vagy kaczerók lennének. Bizalmukat — ingyen nem pazarolják. Maguktartása, — mint mondják, — házias, de emelkedett színezetű.

S meggyőződésem szerint ilyenek volnának a magyar hölgyek.

Ha valami idegen lépne ily társaságokba, bizonynyal nem volna képes, bármennyire igyekeznék is, a magyar társadalmi életről s annak képviselőiről teljes nemzeti ismerttetést és jellemzést adni. Legfelebb azt kellene nyilatkoztatnia, hogy általános vonásokat nem talált, de más nemzetek vonásaiból igen is sokfélét. E nyilatkozat pedig nem volna ránk kedvező s csak kiskorúságunkat és utánzásí viszketegünket jellemezné.

Mi képezi tehát ezen szomorú egyenetlenséget és önállótlan társadalmi életet?

Az annyszor emlegetett műveltség hiánya s azon vétkes előszeretet, melylyel mindenhez, a mi külföldi, oly mohón ragaszkodunk!

Hölgyeink alig, hogy az érettebb korhoz kö-

zelednek, legelőször is többnyire idegen szerzeményű olvasmányokat keresnek, vagy kapnak s úgyszólván jobban ismerik a külföld valamennyi irodalmát, mint a hazait, mint sajátjukat!

Lehet, hogy ismételt, de — fájdalom! — még mindig divó körülményt emlitek itt, melynek átkos kihatását nemzeti haladásunkra mindenkinek éreznie kell, ki azt szíven hordozni nem tartja kisszerűnek és hálátlannak.

Pedig a regények olvasása képezi, — nézetem szerint, — a nevelés egy iskoláját, mely után lassanként igényt kezdünk tartani arra, hogy a társadalom méltó tagjává vétessünk fel. Igen, de melyik társadalom tagjává? Az-é, melynek irodalmából táplálkoztunk, és vettük fel az ugynevezett szellemi irányt s melynek idegen forrásaiból öntöttük fejlődő jellemünket?

Ugy hát oszoljunk széjjel.

És így vagyunk a divattal is. Utolsó tapasztalataink is meggyőztek arról bennünket, hogy hölgyeink egyáltalán mind idegen országok divatizlésének szeretnek hódolni, és nem tartják szegénységnek, midőn másoktól kölcsönzik a külső diszt és izlést, mintha maguk épen nem volnának képesek,

hogy mindezt önkényt és mugukhoz méltólag megalkothatnák.

Ki mondhatja pedig, hogy jelen irodalmunk nem bir immár számos oly termékkel, melyek bármely nemzet irodalmában méltán tündökölnének? Különösen női olvasmányokban illetőleg. Vagy ki mondhatja, hogy nemzeti kulturánk nem közeledik mindinkább azon állásponthoz, melyen hasonlításba jöhet bármely európai nemzet kulturájával?

Hölgyeink valóban talán valami nagyot és elismerésreméltót vélnek teljesíteni akkor, midőn lenézve honi szellemünket, kicsinyelve művészeinket és irodalmunkat, minden igaz és következetes indok nélkül elfordulnak azoktól s nemcsak áldozatkészségüket, de figyelmöket sem tartják méltónak rájuk.

És pedig sokan vannak még ilyenek!

Ezeket látva és a következéseket felfogva, méltán kétségbeeshetnénk nemzeti önállóságunk, és egy szobb jövő felett, ha nem vigasztalna ellenben az, hogy még vannak, hála Istonnek, őrangyalaink, kik megóvják társadalmunkat a teljes elfaju-

lástól s kik nemes példájukkal igyekeznek a tömeg szűkkeblűségére hatni.

Mert nem is gyanítják sokan, hova vezetne e hamis törekvés. Oda, hogy maholnap azt kérdezhetnők: vajjon nem Francia- vagy Németországban élünk-e, s vajjon egy föld, egy haza gyermekei vagyunk-e?...

Hiszem tehát, hogy ki e körülményt felfogja belátja egyszersmind azon kárhozatos irányt, melyen bennünket amaz utánzási viszketeg visz, előre s mely alatt nemzeti lételünk és jövő nagyságunk jó kérdés alá. Hiszem, hogy a ki nem tartj szégyennek a magyar szellemet fölvenni, és abban élni, akkor ha ily téves ösvényen volna is már, vissza fog térni s felöleli mindazt, mik hazája szép ege alatt erednek, tenyésznek és virágoznak.

Mert habár szellemi fejlettségünk nem mérközhetik is egészen más művelt európai nemzetek fejlettségével, de annyit látunk és tapasztalunk, hogy nemzetünkben számos oly vonás és szellemi nagyság csirája rejlik, melyekből bizvást a legdicsőségesebb diadal és legdúsabb eredmény várható.

Ezeokról utolsó két évtizedünk is dönthetlen tanuságot tesz.

Alkossuk és őrizzük meg azért nemzeti önállóságunkat. Ne keressük kielégítésünket idegen elemekben, és ne igyekezzünk társadalmi életünket más népek csillogóbb szokásaival és külső jellegeivel felruházni, mintha mi nem volnánk elég érettek arra, hogy valami helyest, alkalmast és szépet alkossunk, és azokat rendszerezzük. Mint mondtam, csak szellemi kiskorúságunkat és szépízlésünk korlátoltságát bizonyítjuk azzal, ha belső és külső szükségünket nem önmagunkból vesszük s nem mi szabunk azoknak korlátokat. Napjainkban a fényűzés ügyis már nagyban terjed, míg magunk kimerültek, szegények vagyunk. Ez érintett körülmény semmit sem segít inkább elő, mint ép a fényűzést és haszontalan kiadásokat, melyeket a megrendelések és hozataloknál vesztegetünk szét.

Társadalmi életünk s amaz ugynevezett külső nemzeti typosunk legyen olyan, mint már azt fentebb oly hiven jellemzém. Keressünk mindenben rokonulást, öszhangzatosságot, és érezzük e törekvésünket közös érdekűnek és kötelességűnknek. Tiszteljük más nemzetek intézményeit és divatjait, de magunk is igyekezzünk előhozni olyakat, melyek viszont megérdemlik mások tiszteletét. Szóval: le-

gyünk magyarok testben lélekben, s ne kunyoráljunk semmit másoktól, sőt mi adjunk, ha kérne valaki.

Nem szóltam a belső, családi, avagy házi életéről, mert ezek után ott is bizonyos rokonság és egyöntetőség fogna bekövetkezni, s mert, — kivéve a nyilvános házi életet, a mi azután ismét egy a világgal, azt mondják: „a hány ház, annyi szokás.“

E sorok, lehet, nincsenek teljesen befejezve, de hiszem, hogy belőlök mindenki megérté azt is, mit tér hiányánál fogva nem pótolhattam.

## Érzés és érzelgés.

A költészetben, mint az életben kevésbé van még kifejtve a kérdés: mi különbség van az érzés (érzelem) és az érzelgés között?

E kérdés megvitatása s e körül az eszmék tisztázása sok tekintetben igen szükséges volna, mert ezáltal meg volnánk óva számos félreértéstől, melyeket társaink különféle lélektani nyilatkozásai szülnek.

Az emberi kedély sokoldalú jellemvonása és lüktetése már magában rejti a zűrzavart, mely szerint nem tudjuk egymást teljesen fölfogni, megérteni s e miatt a nélkülözhetlen belső egység mindjobban gátolva van, míg ennek létezése az általános haladás eszméjével áll szoros kapcsolatban.

Méltó tehát, hogy e tárgyról elmondjak néhány utbaigazító észrevételt, melyeket jobbra Les-

ing elméleteiből meritettem, s melyek bizonyára igen szép világításban tüntetik föl e lélektani föladványt.

Én azonban kerülni fogom ezúttal a mélyebb tudományos fejtegetéseket s csak gyakorlati, könynyed modorban igyekszem magyarázataimat előadni.

Az érzés az emberi alkotás természetéből folyik, míg az érzelgés ennek valóságos elfajulása, kórállapota.

Az első, mint az egyszerű, meleg vallásosság, szép, nemes és igaz; a második, mint a hitörjögés, szánandó, vad és természetlen.

Ily viszonyban áll tehát e két belső tulajdona az emberi szellemnek egymáshoz, melyhez még hozzátehetjük, hogy az első mint a természetes, ép egészség, s a második, mint a megromlott természeti rendszer kinövésese betegsége tekinthető.

Az öröm, ép úgy mint a fájdalom, egy neme az érzésnek, de ha az öröm annyira erőt vesz rajtunk, hogy mi azt öntudatunk fölé hagyjuk emelkedni s természetes helyzetünkben mintegy kiesünk, ez érzés nem birván határozott körvonalakkal, érzelgésbe csap át; míg ha a fájdalom szintén annyira

lesujt, hogy mi azon nem tudunk erőt venni és elvesztjük lábunk alól a fölemelő önbizalmat — e helyzet ismét érzélgést fejez ki.

Mindkét esetben pedig az erő hiánya teszi azt, hogy érzelgőkké lettünk.

Az érzélgés tehát mindenesetre a gyöngeség kifolyása; legyen az a testből, vagy ezáltal a lélekből eredett.

Igy például lelkesülhetünk egy szép táj, egy szép festmény, vagy egy szép művészi remek szemlélleténél. Addig, míg e lelkesedés fölemel bennünket és egy nemét a kielégítésnek érezteti velünk, addig az természetes érzéseinken alapszik. Míg ha e lelkesedés fokunkint nő és rajongássá változik át, ez érzés többé nem tiszta és nem nyújt jóleső kielégítést, mi által természetességét veszti el; és ez szintén érzélgést fejez ki.

Az érzés leginkább akkor válik érzelgéssé, ha ahhoz a phantazia nyújt anyagot, mert ezáltal a vágyak világa ébred föl bennünk, és önző természetünknel fogva legelőször is enmagunkat képzeljük e, vagy ama helyzetbe, legyen az szép, tiszta, nemes, fenséges, vagy tökélyes. E helyzetekben, vagy tárgyokban keresvén a boldogság eszméjét, ma-

gunknak kell lenni az elsőeknek, kik azt birni ohajtjuk.

E vágy erős munkáló erővel hat érzelmeinkre, melyek nem elégesznek meg azon tiszta örömmel, mik egyszerüen valamely külső megragadó képek szemléletéből erednek, de a phantazia segélyével rögtön a fölött tünődünk: vajjon e tárgyak, melyek oly kellemes hatással voltak reánk, nem képesek-e nekünk még nagyobb külsőleges gyönyörököt is nyújtani?

A képzelődés többnyire igenlő feleletet ad, és megszülemlik bennünk a vágy, mely miután ritkán telik be úgy, mint a hogy azt a képzelődés elénk állítá, hánykódó, sóvár, epedő érzelmeknek ad helyet, avagy: érzelgésekbe ragad.

„Az érzelgés — mint Lessing mondja, — tulajdonképen nem is egyéb, mint elérhetlen, vagy nehezen elérhető örömek és eszmék utáni vágyakodás s azon állapota a léleknek, melyben valamely külső vagy belső megtámadás alatt, elveszti ama biztos egyensúlyt, mit a tiszta öntudat, erős önbizalom és embertársaink iránti önfeláldozó szeretet tart fenn számunkra.“

S e megfejtés igen találó.

Érzelegni leginkább azok hajlandók, kik magukat túlságosan szeretik.

Az önszeretet olyan lelki tulajdonság, mely mindig saját én-jét vezeti előtérbe valamely élvezetek fölfedezésénél, és mindent magába akar ölelni, mi érzékeinek és lelkének kedves és vonzó.

Diderot azt mondja egy helyütt halhatlan műveiben, hogy: „az emberiség nagy tömegében kiválólag két jellemet találhatunk, melyek egyike minden emberben kisebb-nagyobb mérvben föllelhető. Az első — ugymond, — a számító önszeretet, mely jóval nagyobb kiterjedésű, s a második: a föltétlen emberszeretet, mely csak nemesebb, kiműveltebb lelkek sajátja.“

Ez arányból tehát az tűnik ki, hogy az emberek nagy része érzeleg, míg igazán érezni kevesen tudnak. És ez való.

Az igazi érzés mindig teljes függetlenségben áll mások érzelmeihez, mert az önkénytelen eredménye a lélek valamely cselekvésének. Míg ha mások érzelmei után kell éreznünk valamit, ez érzés utánozott lévén, lehetlen, hogy teljes öszhangzásban legyen a mi belső világunkkal, a mennyiben annak forrása, eredete egészen ismeretlen előttünk.

„Az érzélgés különben — mint szintén Lessing mondja, — kétféle jellegű. Az első, mely a túlhajtott képzelemszülte vágyak hullámozásán támad és keserű elégtelenséget szül; a második, mely valamely igaz, mély érzelem fékezetlen eláradásából ered, és öntudatlan ábrándokban, fájdalmas merengésekben ringatja a lelket. Az első inkább az önzés szüleménye, míg a második a természeti erő észrevétlen kinövése, elhanyagolása.“

A különbség tehát e kettő közt csak abban áll, hogy míg az egyik nem a legtisztább forrásból származik s hosszantartó, a másik a legnemesb eredettel s csupán az öntudat elvesztése által jö létre, és épen addig tart, míg a szükséges öntudatot, — a lélek e szigorú uralkodóját, — ismét visszanyertük.

Különben az emberek akkor szoktak leginkább érzelegni, ha valamely hiányt vagy sérelmet éreznek s ha azt hitetik el önmagukkal, hogy e hiány nem az ő hibájok és gondatlanságuk eredménye s hogy e sérelmek méltatlanságból eredtek.

Azon gondolat, hogy a mit mi nélkülözünk, az megvan másoknak, kiket egyenrangba helyezünk magunkkal, igen fájdalmas. Valamint azon

meggyőződés is igen fanyar ízű, hogy mi szenvedünk a nélkül, hogy megérdemeltük volna e szenvedést. Ha tehát e pillanatokban átengedjük magunkat érzelmeinknek s tovább nem eszmélünk, nem kutatjuk föl a valódi okokat, ugy bizonyára érzélsbe esünk, mely mindig mélyebbre terjed és egész szervezetünkre ártalmasan hat.

Mert gyakran magunk iránti előszeretetből, nem is keressük tulajdonképeni magyarázatát kellemetlen helyzetünknek, mely legtöbbször igaztalan megítélésekre vezet. Az események végetlen zűrzavarában számba sem jöhet egy ember, legyen az bármily nagy és jelentékeny. Némelyek megis, ha őket valamely kellemetlen körülmény éri, készok legott szemrehányást tenni a sorsnak, vagy embertársaiknak és készek e fölött eltöprengeni, mintha éppen ők lettek volna annak egyedüli eszközei.

Ez a legnevetségesebb vonása az emberi természetnek, mely megnyugtatólag sohasem működik a lélekre, sőt azt örök zaklatásban, elfoglalt, terhes éberségben tartja.

„Igen kevesek azok, kik fölül tudnak emelkedni önmagukon, és bölcs megadással néznek végig az élet hullámzó folyásán, mely csak addig hord

változó felszínén virágokat, míg az ember kellő távolságból szemléli azt. A virágok tarka, virító színüknél fogva messziről is meglátszanak, míg az egyszínű, bár ezerféle szemét alig tűnik ki, főképp ha azt nem készakarva keressük ott.“

Igy szól Göthe páratlan életbölcse ségével egy élettani elméletében, minél tapintatosabb és találóbb magyarázatot alig nyújthatott volna azoknak, kik rövidlátó természetüknél fogva nem emelkedhetnek oly magas nézpontra, honnan az egész alkotás, minden hibáival és belső hiányaival együtt oly szépnek, öszhangzónak és bámulatosnak tűnik elő.

E nagy német író az érzelgést Lessinggel együtt csak kétféleképp tartja jogosultnak, illetőleg tűrhetőnek és megbocsáthatónak,

Először a poézis határtalan világában, hol minden létező eleme az emberi szellemnek szabad nyilatkozást nyer s a harag, gyűlölség, boszuvágy, — melyek erkölcsstanilag mind ítélet alatt állanak, — ép úgy szerepelhetnek abban, mint a szelidség, szeretet, jóság vagy akármely szebb emberi tulajdon.

Itt is azonban, — mint megjegyzik, — van egy határ, melyen túl az erőszakolt s mintegy ön-

kint származó természetesség színét többé hiába keresnök, s mely nem egyéb émelyítő folyamárnál, melynek forrása oly helyről ered, hová a levegőnek tisztító ereje s a napsugár balzsamos melege sohasem férközhetett.

Másodszor akkor tűrhető és megbocsátható még az érzelés, ha annak alapja tisztán kikerülhetlen szenvedések s elháríthatlan nyomások üldözése miatt támad, s ha valakit öntudatos meggyőződése vitt arra, hogy teljesen belássa, mikép a rendeltetésére szükséges eszközöket a körülmények tőle végkép megtagadták, és élete nem egyéb, mint hasztalan vergődés, mi sem magának, sem másoknak legkisebb örömet, üdvöt, megnyugvást nem bir biztosítani.

Az ilyeneknél az érzelés nem egyéb, mint a fájdalmakból eredt természetes elpuhultsága a léleknek, melynek nincs honnan merítenie erőt többé a vigasztalásra, s bár a halál volna egyetlen gyógyszerük, ez épen nem siet őket ölébe fogadni; önkényt előidézni pedig nem akarják azt, a mennyiben ezt tenni nincs is hatalmukban.

A szerelemben való érzelgést Göthe szintén kárhóztatja s annak kártékony hatását sokoldalúlag

igyekszik bebizonyítani, Mondja ugyanis egy helyütt, hogy az semmivel sem jobb és üdvösebb, mint midőn az öntudat szükséges jelenlétét megtagadjuk magunktól és elvesztjük lábunk alól a biztos talajt, mi nélkül ép, erős fennállás, gyönyörözés nem képzelhető, azaz: mi rángásba, megfeszítésbe hozza egész lényünket, és a mily magasra véglünk emelkedni, oly sötét mélységbe fogunk aláesni, ha erők már megtagadta szolgálatát. Mondja tovább, hogy az igazi s legfűszeresebb örömek csakis akkor kínálkoznak, ha azokat teljesen átgondoljuk, megismerjük és fölfogjuk, miket azonban az érzélgés pillanataiban, midőn az érzelemmámor és egy neme a lelki-testi kábultságnak vesz rajtunk erőt, épen nem tehetünk. Mondja végre, hogy kik a szerelem édességét annak mohó és erőszakos élvezésében találják, azok leghamarabb fogják elveszteni azt, daczára annak, hogy igazán nem is birták.

Itt is az áll szerinte, hogy az öröm olyan, mint a gyertya lángja, mit ha magára hagynak, jobban föllobog, de világa halvány s füstöt lehel, és anyagját is hamar fölemészti; míg ha meg-megszegik hamvát, úgy, bár kisebb lánggal, de tisztán, vilá-

gosan ég, és sokkal tovább tart, mint ellenkezőleg.

E meglehetősen naiv, de igen találó hasonlat valóban sok igazságot rejt magában.

Ki a szerelem mennyei illatát akarja ismerni, annak nem szabad valótlan képzelmekek hatalma alá engedni magát, de éber nyugalommal kell lesnie azon csodás nyilatkozásait a szerelemnek, miket végtelen számmal hoz az elő a nélkül, hogy erre ösztönzést, erőszakolást várna. Ki e pillanatokat érzélgésbe merülve tölti el, az nem fogja látni a szemeket, melyeknek változatos, mély és lélekbeszivárgó kifejezései velünk egy túlvilág magasztos képeit láttatják; azok nem fogják látni az ajkakat, melyeknek mosolygása fölolvasztja bennünk a bús minden sötét eszméjét az életnek, s mely fölragad az ábrándok önfeledő légkörébe, hol csak erény, tisztaság és öröm lakik; azok nem fogják végre látni egy eszményi, átszellemült, szerető lény föltétlen odaadó ragaszkodását, nem ama egyedüli igaz boldogságot, mit a boldogítás tudata fest az arcra, s mely csak azért nem engedi e pillanatokban az embert Istenné lenni, mert a test nem mozdul bitortlott helyéről és ónsúlylyal huzza vissza a

fölmagasztosult szellemet oda, hol bizonytalan időig viselnie kell a terhet, mit a föld rakott reá!

Óh, e pillanatok varázsos, isteni búbáját csak az érzi, látja, s csak az lesz boldogítva általuk, ki bírja a fogalmak és eszmék éber öntudatát, s mert ezek oly érzelmeket idéznek föl a lélekben, melyeket szavakkal hiába akar az ajak kifejezni s megértetni, azért a természet gondoskodott róla, hogy ne vesszenek azok az örök semmiség értelmetlen sötétségébe, s adott egy módot azokat megértetni, és ez — a könyv!

Lord Byron csak a könyvet tartja (feltételesen) a világon egyedül igaznak s azért a könyv nem csupán érzélgést fejez ki, de azon érzelmeket is, melyek másként kifejezhetlenek.

„Az érzelő könyve nem is úgy szülemlik, mint a tisztán érző léleké“, — állítja Lessing, — a mint-hogy az érzelő mintegy erőszakos arczrágások közt hullatja csak könyveit, míg a természetes érzélem könyve úgy szívárogo ki a szemekből, mintha nem is oda tartoznának.

## Szükségeinkről.

No bizony, — fogja mondani a kegyes olvasó, — ez az ember itt oly csomót akar megoldani, melyet ezeren sem képesek teljesen legombolítani. De én most nem azon szükségéről fogok beszélni, melyeken segitenünk nem lehet; nem azon szükségéről, melyek anyagi létezésünket és gyarapodásunkat képezik, de azokról, melyek nélkül ezeknek kulcsát sem találhatjuk meg igazán, melyek nélkül mint emberek — nem is élhetünk.

Beszélek például ama lelki szükségekről, melyekről már mások is annyit beszéltek, de talán nem elég tisztán, nem elég kimerítően és szivhez szólóan. Én ohajtanám tehát megkísérteni, ha talán nekem jobban sikerülne azt megmagyarázni, s minden igaz érzelmű embernek mintegy lelkére kötni.

E szükségeket sokan nem is érzik, nem is ohajtják megszerezni, mert elégnek tartják, ha jó konyha mellett, csevegő, vidám társaságban élhetnek; ha napi kényelmeik közt bőven el vannak látva mindazon eszközökkel, melyek csak parancsszóra várnak, hogy minden legkisebb gondolatuk, vágyuk teljesítve legyen.

Előre is megjegyzem, hogy nem azt akarom, hogy úgy tűnjék elő, mintha csak egyedül én találnám föl a hiányokat, és egyedül én mondhatnék azokra legbiztosabb orvosságokat, hanem azt szeretném, hogy a mit mondok, azok mind régi igazságoknak lennének elismerve, mikről azonban nem érkeztünk elegendő gondolkodni, és ekkint nem láthattuk be azoknak valódi létezésüket sem.

Hogy ne oktatólag és elmélkedőleg vezessem szives olvasóimat ezek megismerésére, egyszerű példákkal fogom állításaimat érthetővé tenni.

Egy jó ismerősöm, ki életében már sokat utazott és több országban huzamosabban tartózkodott, egy alkalommal arról kezdett beszélni velem, hogy mi a különbség egyik-másik nemzet társadalmi szelleme között, és mily jellemző vonása van külön mindegyiknek.

Először összehasonlította a fővárosokat és megmagyarázta: mit tapasztalt ebben és abban, s az általános társadalmi szellem miben és mennyiben különbözik egymástól.

Mindegyiknek kiemelte előnyeit, megróta hibáit, de midőn rólunk kezdett beszélni, egészen elszomorodott, és ha nem kérem föl őt, hogy csak mondja el nézeteit, talán el is hallgatott volna.

Hazafi létére — mint mondá — keserűen hatott rá, midőn külföldi utazásaiból hazatérve, kénytelen vala régi tanyáját fölkeresni, hol aztán megismerkedett újra az egykori sok jó ismerőssel, kiktől, midőn elbucsuzott, oly nehezen vált meg. Most azonban alig ismert rájok, pedig három évnél tovább nem volt tőlük távol, de — mondá fölsohajtva — akkor még ő sem volt talán az, ki most vala, miután utazásaiból hazatért. Mert csak ekkor látta, mennyire szegény volt azelőtt, s mily egyoldalulag fogta föl az életet. Csak ekkor látta, hogy világnézete és erkölcsi fogalmai mily fölszámíthatlan aránnyal tisztultak, és mennyivel több ember ő azoknál, kik körülötte forogtak, s kikhez egykor egészen hasonló volt. Csak ekkor vevé észre, mily kicsinyes vonásokkal bír a mi társadalmunk.

Látá ugyanis ama szellemtelen társadalmi életet, hol az emberek soha sem beszélnek egyébről, mint az anyagi érdekekről, mint például: háztartásról, gabona és egyéb termékek áráról, mostoha vagy bő aratásról, időjárásról, fővárosi divatról, vagy legfőlebb egy-egy házimulatságról. Mennyire terhesnek és kiállhatatlannak érezte ő később e társaságokat, bizonyítja az, hogy megtudott válni testvéreitől, rokonaitól és gyermekkori ismerőseitől, hogy a főváros műveltebb köreit fölkeresse és lelkének tápot, életet adjon.

Most itt él a fővárosban és tájózó szívvel emlékszik az ismert gyermekkori elhagyott vidékre, honnan csak olykor kap egy-egy levelet, melyeknek olvasására órákat kell szentelnie, ha rendetlen, hibás soraikban értelmet ohajt találni. Pedig azok, kik e leveleket írják, mindannyian nemes, elsőrangú, gazdag, birtokos család tagjai!

Szegény ember! — gondolám magamban — midőn e levelek közül baráti bizalommal nyújtott át nekem néhányat elolvasás végett. Egészen föl fogtam szomorú helyzetét s a terhüket, melyek lelkén nehezedtek.

Láttam, mint kell egy embernek elszigetelve

lennie azon egyszerű ok miatt, mert az ő lelke sokkal tisztultabb, nemesebb, kiműveltebb.

Elgondoltam, mily kínos napjai lehetnek oly embernek, ki nem foroghat azok között, kikhez máskint legközelebb áll, csak azért, mert nem képesek vele még csak beszélgetni sem, nem képesek őt fölfogni, megérteni, mert az ő boldogsága nem ott találja kielégítését, a hol amazoké, s mert érzelmei, eszméi nem lelhetnek maguknak viszhangot, elvrokonságot, békepartot.

És hány ily szomorú lény él e földön!

Kinek tekintetében nem tűnnek föl e körülmények után az égető szükségek, melyekről szólni akarunk?

Ismét a nevelésen kell kezdenünk, ha tisztába akarunk jöni tárgyunkkal.

E tárgy nagyon régi, de új marad mindaddig, míg belső világunk össze nem forrt, míg eljő az idő, hogy a hova belépünk, lelkünk kielégítést talál, s mintegy otthon érzi magát.

Hogy ne beszéljünk egyszerre többféle vonásról, kiemeljük egyszerűen a vidéki társadalmi élet szegénységét, kiskorúságát. E kiskorúságot közelsem a fővárostól való elkülönözött életben, mint in-

kább az azt fölületesen fölfogott és utánzott gyakorlatban keressük.

Mert ne vélje senki, mikép azok, kik a nagy városi életet még nem ismerik, nem felelhetnek meg az igazi műveltség igényeinek. A hiány nem annyira a gyakorlatban, mint inkább az elméletben gyökerezik.

Azon könnyed kiművelt természeti modort, mit némelyek egyedül a városi életben hisznek elsajátíthatónak, ép úgy magunkévá tehetjük bárhol is, ha az erre kívántató előleges kiművelésre törekszünk.

A kedélyt, a szellemet szokások és utánzások által hiába igyekszünk nemessé, szabaddá tenni. A léleknek ép oly alakításra és lassu megedzésre van szüksége, mint a testnek, melyet külső díszszel és hosszas testgyakorlati szabályokkal képezünk ki.

Hol az emberi cél csak abból áll, hogy magunktartása ellen semmi kifogás ne lehessen, s hogy jelenjünk meg bármely társaságban, ott ne tetszünk ügyetlennek, félszegnek, ott bizonyára a legtévesebb és legszánalomraméltóbb elvek uralkodnak,

melyeket a valódi kiművelt egyén rögtön észre vesz és elkerül.

Mert gondolja el a szives olvasó, mint érezné magát például. ha belépve egy díszes uri ház termébe, ott oly lényekkel találkoznék, kik külsőleg a legfényesebb színben, de társalgásban e legkorlátoltabb fogalmakkal és tárgyakkal állanak elő? Önök például szeretnének (no nem mindjárt az irodalomról) oly tárgyokról csevegni, melyekből egy kis belső szórakozást, tanulságot merithetnének. Szólnak a vidék szépségeiről; elmondják, mily oldalról tekintve tűnik az legöszhangzóbbnak, legszingazdagabbnak és költőibbnak, de nem nyernek válaszul egyebet egy bamba, ráhagyó „igen“-nél, melyből rögtön észre veszik, hogy az illetőkben ily megítélésekre legkisebb hajlam s fogékonyság sincs, hogy az ő lelkök sokkal sívárabb, érzéketlenebb, hogysen a „szép“ iránt lelkesülni tudnának. — Szólnak továbbá e vagy amaz ismerős család viszonyairól. Gyöngéd jellemzésekbe bocsátkoznának róluk és szeretetreméltó gyermekeikről, s midőn legjobban törekszenek nézetüket kinyerni és némi újabb vonásokat hallani e tárgyban, ismét csak azt látják, hogy az efféle beszéd tárgyak azok-

nál egészen ismeretlenek s szokatlanok s mintegy rá jönnek, hogy őket ez zavarja vagy legalább is untatja, s végre, hogy ők e jellemzésekből csak annyit tudnak, mikép a nő csinos, takaros asszony, szereti, vagy nem szereti férjét és gyermekeit, míg a férj udvarias, vagy ügyetlen ember s neje iránt jól vagy rosszul viseli magát. S ezután már igazán elmondhatjuk, hogy punctum.

Midőn ily tapasztalásokban veszünk részt, már ekkor igazán vissza kell vonulnunk, mert magunk előtt válnánk nevetségessé, ha még netalán tovább fűznők e nemesebb tárgyú beszédeinket. A kikkel még az említett tárgyakról sem tudunk társalgást folytatni, azok előtt bizony kár lenne utóbb a művészetekről, irodalomról vagy egyéb magasabb ismeretekről megkísérteni a szólást, mert még mi járnánk úgy, hogy elkerülnek és leszólnak bennünket ezen érdemes hölgyek vagy urak, a miért untattuk őket és ostoba (?) dolgokról beszéltünk velök.

Nem szomorú igazságok-e mindezek? Pedig, ki figyelemmel kísérte társadalmunk minden rétegét, és volt alkalma több ily vidéki helyen megfordulni, az bizonyára régen belátta e dolgok valóság-

gát, és bizonyára szánalmas, fájó szívvel igyekezett kerülni e büszke, kiváltságos rendet.

Lehet-e tehát nagyobb szükségünk, mint az ily nemzetileg elterjedt és tapasztalható műveletlenség orvoslása?!

Ez oly szükség, mely nélkül a többi sem várhat betöltésre.

Ott, hol az értelmiség nem birt még önállóságra emelkedni, ott hasztalan várjuk, hogy majd egyes elavult, hiányos intézvényeikben javítás, újabb rendezés fog létre jöni. Ott még kezdetlegesebb eszközökhöz kell nyulnunk, máskint csak ronthatunk, javítás helyett.

Azt pedig jól tudjuk, hogy a természetben nincs ugrás.

Korunk különben is igen anyagi elveket vall s a helyett, hogy külön választaná a szellemi életet az anyagítól, mohón rohan az utolsó ölébe, mert annak élveit rögtön fölfogja és gyakorolja, míg az első fölött elmélkedni is restel s mert ennek tiszta gyönyörei nem oly buján, nem oly pazar kicsinységekben kínálkoznak, elpártol tőle a nélkül, hogy fölszámítaná, mennyivel becsesebb kincset birna

akkor, ha folytonos iparral egyszer megnyerhetné azt.

Hány ember van, ki azt hiszi, daczára minden műveltségének, hogy az életben csak a gazdagok lehetnek igazán boldogok?!

Hány ember van, ki csupán azért nem boldog, mert örökké a boldogság e hamis fogalmaival van eltelve, és tétlen vágyódás közt tékozolja el életének legszebb idejét, a helyett, hogy helyzetét berendezve, amaz igaz örömeiket fogná föl, melyek a szegénynek ép úgy kínálkoznak, mint a dúsgazdagnak.

Kevés lemondás kell ahhoz, jogy józan megelégedéssel élhessünk e földön, hol szerelem, barátság, bizalom és társasélet van; hol a természet gazdag világa ezer alakban, színben és változatosságban áll szemünk előtt, melyektől ha figyelmünket meg nem vonjuk, mindig találunk bennök szórakozást, mulattatást, gyönyörködést, sőt lelkesedést is.

De ki egyszer az anyag örömeibe sülyedt, ki egyszer már elszokott a lélek magasztosabb örömeitől, az már hinni sem tud egyéb örömeiben, csupán azokban, melyeket a mindennapi élet kényelme és bősége kínál.

Lehet-e szegényebbnek képzelni egy embert, mint midőn eltelve bár a föld minden kincsével, nem ismer lényt, kinek elmondhatná örömeit, vagy fájdalmait, kit őszintén becsülni, vagy szeretni tudna?! Előtte a világ csak egy gazdag malom, mely bőven megőrli számára azt, mi után élnie lehet. Az embereket úgy tekinti, mint dőre eszközöket az ő élete megkönnyebbitésére. Ő nem tud szánni, nem tud szeretni, nem tud lelkesülni, csak gyűlölni, ha valamely ohajtásában akadályra talált nálok. Valóságos szörnyeteg, ki csak azért több egy állatnál, mert senkinek sem szolgál, élelmét és szükségeit mások szerzik meg, mert parancsolni tud.

De eljő az ily embereknek is büntetése, s ha az késnek, már maga azon körülmény is a leg-szörnyűbb büntetés számára, hogy nincs, ki őt igazán szeresse, nincs, ki álmaiban is fölötte örködjék és viraszszon, és nincs, kinek hű ragaszkodásáról meg volna győződve.

S oh, ez elhagyatottság irtóztató kinos!

Egyéni és közös érdekünkben áll tehát mindazon eszközöket megszerezni, melyek segélyével méltó tagjai lehetünk a társadalomnak, méltó pol-

gárai és honleányai a hazának, méltó egyén az összes emberiség életében.

Ezen eszközök megszerzése lelkünk művelésében áll, és pedig helyes, találó művelésében.

E művelés, — mint mondók, — a nevelésen kezdődik, melynek kötelessége volna nemcsak a száraz ismeretekre fektetni a fősúlyt, de gyöngéd, szerető szülői vagy nevelői modor által fogékonynyá tenni a gyermek lelkét minden szépre, nemesre és nagyra. Fokozatosan meg kellene ismertetni vele az életet, melyben a rosztat és jót elfogulatlan képekben volna szükséges eléjük állítani, hogy midőn bele fognak lépni, ne kelljen annak minden oldalát vizsgálniok s ne kelljen egyik másik csillogó, de hiú varázsa által oly utra ragadtatni magukat, melyen csak posványokba jut az öntudatlan, gyöngé ember.

Csak ezután van szükség ellátni őket úgy másoknak, mint önmaguknak azon ismeretekkel és külső routinnal, miket a mai társadalmi szellem, műveltség és magasabb korizlés követel. Ezek pedig ma már igen sokat követelnek, s azért, ki nem szégyel a kor műveltségének színvonalán alól állani, ki nem tartja szerencsétlenségnek, ha a jobbaktól

mellözve, elszigetelve van, az bizonyára igyekezni is fog e követeléseknek minél inkább megfelelni.

Nincs tehát egyéb hátra, mint középutat mutatni a két szélső fogalom közt, melyek egyike a buta s műveletlen, bár jámbor lélek, s a másika a művelt, de gonosz lélek erkölcsvilágát képezi.

Az elsőtől megmenekszünk, ha lelkes nevelés és tanulmányok által magunkat kimíveljük s csak a jámborságot hagyjuk meg; a másodiktól is megmenekszünk, ha meglevő műveltségünket megtartva és gyarapítva, tisztába jövünk rendeltetésünkkel, ezaz: belátjuk, hogy csak akkor vagyunk mint mások, mint magunknak örömeire és hasznára, ha nagyok, de egyszersmind jók vagyunk, s ha hitelt adunk Schiller következő bölcs párversének:

„Csak kettő az erény. Oh, vajha karöltve találnók.  
Mindig a nagyban a jót s ebbe' hasonlólag amazt!“

S mert Petőfink is azt mondja:

„Tudod, mi az erény?

A lélek jósága.

Tudod, mi a jóság?

A lélek erénye.“

Ezzel egyszersmind igen szépen magyarázza nekünk, hogy a léleknek ugy is elég gyarlósága van, de a jóság az, mi megtisztítja a sártól és nem engedi, hogy pusztán csak sötét, állati vonásokkal birjon az ember, az Istennek e legdicseőbb teremtménye!

## Az alázatosság fogalmairól.

Napjainkban még folyvást lehet tapasztalni, hogy az alázatosság értelmét némelyek azon alapokon fogják fel, melyeket régente a jezsuiták hoztak életbe s melyek a szoros keresztényi elvekkel legkevésbé sem egyeznek.

Azon örökbecsü tudomány, melyet Krisztus és az ő hű magyarázói hagytak hátra az emberiségnek, egészen más értelemben tünteti fel az alázatosságot, mint a hogy azt később, kiforgatva eredeti alakjából, színéből, a papok szerették magyarázni a tudatlan népnek.

Krisztus az alázatosság fogalmát nem egyébbe helyezte, mint a szeretetbe, melyen egész tana alapszik.

Ő azt úgy oktatta és ajánlta, mint egy nemét a felebaráti türelemnek és méltatásnak, mely nem

engedi meg, hogy egymás gyarlóságaiban fennakadva és egymást kicsinyelve, egy neme az idegenségnek álljon be, mely minden egységnek akadályul szolgál, és a belső harmoniát összezavarja.

Ez irányban fogva fel ez elvet, önkint be kell látnunk, hogy ez a legbölcsebb és legjótékonyabb intézmény volna minden társadalmi életben, mi nélkül csakugyan nem volnánk egyebek, mint vadállatok, kik jogainkat külön akarva gyakorolni, csak ösztönünket követnénk, mely semmit sem enged le a magáéból s mely csak az erő uralkodását tartja szem előtt.

Az állatoknál, hol a nagyobb erő a kisebbet fölemésztí és önkényes uralkodó szerepet enged magának, sohasem fog beállani semminemű benső viszony, mely azoknak életében valamely rendszeres összefüggést, közös czélt és kölcsönös előjogokat hozhatna létre.

Náluk a különvált egyéni élet fog örök időn át fennállani, a mennyiben a társulás vágya bennök nem létezhetik, hiányozván köztük minden oly törekvés, mely közös érdekeknek ohajt lendületet adni, szóval: mert nem birnak értelmi tehetséggel, mely az anyagi élet szükségéin kívül még egyéb

tökélyesebb birtokoknak igyekeznek urává lenni, és társaitól várja legfőbb boldogságát.

De az embereknél, hol a szabadakarat és szellemi értelem játsza a főszerepet, hol minden egyén egymás támogatására van utalva, hol az érdekeket nem önmagából meríti senki s mintegy egészen elkülönzött élet nem is képzelhető, s végre, hol a physikai léten kívül még vannak belső szükségek is: ott föltétlen szükséges eszköz az egymás iránti türelem, elnézés s az érdemek méltatása.

E méltatásokból származik a tulajdonképeni alázatosság, mely nem egyéb önkénytelfogadott tartozásnál, minek lerovásában a legszébb, leggyöngédebb hajlamok nyernek nyilatkozást s azért szépek, megnyerők, nemesítőek.

Ez által csak emberi méltóságunk öntudatát neveljük, mert beismerjük, hogy vannak cselekvények, melyek kell, hogy mindnyájunkat lelkesítsenek.

A ki e cselekvényeket feltalálja és gyakorlatba venni nem átallja, az már elismerte azoknak mindenkire egyaránt származó hatását s ez elismerés már magában rejti a hasonlók iránti becsülést, méltatást is.

Csak azok iránt lehetünk alázatosak, kiket hasonlóinknak ismerhetünk, vagy kiket erkölcsi és világbölcselmi tulajdonaiknál fogva magunk fölé helyezhetünk.

Midőn ezek iránt alázatosak vagyunk, ez által csak kiváló tulajdonaiknak adózunk elismeréssel, miket, mint az emberi tökéletesség kisebb vagy nagyobb bizonyítékait, becsülnünk, magasztalunk kell.

Az ily alázatosság egészen természetes s önmagunkban gyökerezik.

Mindazon alázatosság azonban, melynek eredete nem belső világunkban gyökerezik, nem lehet egyéb aljas tettetésnél, vagy szolgálai hunyászkodásnál, mely cselekvények csak a legnyomorultabb és legpiszkosabb lelkekben fogamzhatnak meg.

Kik az alázatosságot bizonyos érdekből és külsőleg kötelezett tartozásból gyakorolják, azok legközelebb állanak a gonoszság határához s azoktól nem várhatunk egyebet csalárdságnál.

A tiszta lelkü embert az mutatja meg leginkább, hogy kinek s miért hizeleg.

Az igazán nemes lélek sohasem fog oly em-

bereknek hizelegni s magát kiket becsülni, méltányolni nem tud s ha valakit jelleméről ohajtunk megismerni, csak magatartását kísérjük figyelemmel, melyet a társadalmi életben egyesek iránt alkalmaz.

Az oly ember, kinek már mintegy külsejéhez nőtt az alázatosság, lehetetlen, hogy szilárd jellemmel bírjon. Neki mindegy, bárkivel találkozzék; ő azonnal készen van annak legmélyebb hódolatát kifejezni, meg sem várván azt, mig megtudja, kivel van dolga, mert nem néz egyébre mint a külszinre, mely ha elég tisztességes színezetű, úgy elég arra is, hogy az ő hódolatát megnyerje.

Jelen korunk társadalmi életében pedig e szokás s az ily emberek, fájdalom! föl se tűnnek s még folyvást a formalitások kezdetleges iskoláit járjuk, holott a fölvilágosodás és valódi műveltség első szükségéi közé tartozik, hogy kibontakozzunk minden oly külső kötelezettségek alól, miket a ferde nevelés, hiányos iskoláink törvényei és a közélet szolgálalkü tekintélyeinek követése ruháztak reánk!

Oly korban, hol a szabadsági eszmék napról-napra tisztultabb fogalomban kezdenek maguknak érvényt szerezni, kell, hogy a szabadságot ne csak

politikailag, de emberjogilag is igyekezzünk gyakorlatba hozni.

A szolgaság legerősebb támasza ez értelemben ép az alázatosságban rejlik, mely egyszersmind magában hordja mindazon bűnök magvát, mik az emberekben felnöve, őket a leggyarlóbb és leglélektelenebb bábokká alkotják.

A ki szolgailag úzi az alázatoskodást, az egyszersmind ravasz is, mert ha őszinte volna, nem adna nyilatkozást oly érzelmeknek, melyekkel épen nem bír.

A ki tehát nem őszintén alázatos, az ravasz, a ki ravasz, az alattomos, a ki alattomos, az roszindulatu, a ki roszindulatu, az irigy, a ki irigy, az áskálódó, a ki áskálódó, az ellenséges, a ki ellenséges, az félelmes, a ki félelmes, az gonosz s a ki gonosz, az gazember szokott lenni.

Igy származnak az alázatosságból fokokonint a legocsmányabb emberi bűnök, melyek minden egytetértést szétrombolnak, a közmegeledésnek örökös gátat vetnek s a felebaráti szeretet magasztos oltárát szennyes sárral dobálják be.

Az igazi, jótékony alázatosság ellenben épen úgy terjedhet mindjobban szét az emberek között,

a mint a másik, az ugynevezett szolgai alázatosság veszni indul.

Az első csak a második romján épülhet, ép úgy, mint a hogy a szabadság épül a szolgaság pusztulásánál.

Mindaddig, míg egy nép gátolva van törvényes szabadságával teljesen élni, addig nem is lehet teljesen szabad, s a mint békói fokokonkint tágulnak, úgy jut közelebb s közelebb szabadságához.

E képet alkalmazhatjuk az őszinte alázatosság (méltatás) s a szolgai, vagy szokásos hódolat gyakorlatához, melynek átalakítása ép oly hordereővel bir az emberiség életében, mint a politikai lét kérdése, mely általán egy nemzet érdekét igyekszik előmozdítani, míg ez utóbbi az egyéni s illetőleg a társadalmi érdekeket tartja szem előtt; mindkettő azonban a jogon alapszik s így szabadságra tör, melynek vágya velünk született és velünk fog meghalni is!

Vagy nem szabadság-e, ha valaki csak oly érzelmeket kell, hogy nyilvánítson, melyeket örömet s mintegy önkéntelen, minden tettetés és megérettetés nélkül nyilvánít?

És nem rabság-e az, midőn valakinek uton-

utfélen vigyáznia kell, hogy e vagy amaz ember előtt meghajoljon, ennek vagy annak hazug bókokat mondjon s hogy el ne téveszsze a hangot, mellyel valamely érdeklett egyénhez szól, főleg, ha attól valamit vár? ...

Mert a ki nem szivéből beszél, az könnyen elárulhatja magát s ekkor kitünik hitvány, nyomorult törekvése is, mely után még nagy károk következhetnek.

Hány ember van pedig ilyen?!

Mondhatni, hogy közéletünk tele van ily nyomorultakkal, kik saját lelköknek rabjai és saját szabadságuknak zsarnokai, midőn bizonyos érdekekért egész szerepet játszanak el, melynek állandó betanulása és gyakorlata már magában a legnagyobb teher lehet, mit szánandó életükben a sors hátukra akaszthatott.

De hányadik gondolkodik erről s hányadik látja be, hogy azon vívmányok, melyeket ily eszközökkel szerez, nem érnek fel azon nyugalommal, mit független lelkük büszke önérzetében éreznek, főleg ha ennek segélyével jutottak valamely kitűzött eredményre, a mi, ha később is, de bizonyára rendesen meg szokott jőni!

A mily bűn tehát a számító, vagy kislelkű szolgálai alázatosság, ép oly gyarlóság azt elnézni, sőt elfogadni, midőn valaki irántunk alkalmazza.

Némelyek még gyönyörködnek, ha feléjük ily módon közeleg valaki s a helyett, hogy megvetnék és visszautasítják e színlett, értéktelen tiszteletet, nem restellik azt elfogadni és megjutalmazni, a miért talán hiuságukat legyezte.

Szegény örömek az ilyenek! mik a mily könnyen megszerezhetők, oly hamar vesztik fűszeröket is.

Tudjuk jól, hogy honnan ragadt reánk, (ha ragadt), az efféle szolgálai bűnök szokása és gyakorlata. A magyar jellemben épen legkevesebb van e nyomorult hajlamokból, s bátran mondhatjuk, hogy az a kevés, a mi tanítóink- nevelőinktől reánk maradt, meglehetősen gyarapodott a két utolsó évtizedben lefolyt gyászos uralkodási rendszer alatt, hol minden jó érzelmű ember a tettetésre ugy szólván kényszerítve volt. Az idegen hivatalnokok ebben szép példát mutattak.

Nem tagadhatjuk, hogy volt ezeknek némi hatása közéletünkre s hogy ifjaink lelke nem maradt egészen tiszta az ő befolyásaiktól, minek nyo-

mait utóbbi időkben, úgy a társadalmi, mint a világi élet szinpadán eléggé tapasztalhatjuk. Az a kényes önérzet s határtalan lelkes önbizalom, mely minden nagynak szülőanyja, már többé nem nyilatkozik úgy bennök, mint régiebb időben!

De hagyjuk ezt. Annyi azonban igaz marad, hogy, bár honnan nyertük is az alázatosság e hamis, embertelen nemét, igyekezzünk attól minél jobban menekülni s a mi e fogalom kifejezésére cselekvények, szokások fennállanak, törekedjünk elhagyni, vagy lehetőleg mérsékelni azokat.

Ily szokások például a kézcsókolások, tulságos meghajlások, erőltetett mosolyok és hizelgések. Egy meleg kézszorítás, egy nemes átható pillantás többet kifejez minden egyéb átvett szokásos czeremóniáknál, melyeknek eredete külön-külön ó- és középkori történettel bír.

Igy például a kéz-csókot a királyok kezdték a pápák iránt alkalmazni, a hajlongás pedig, úgy vélem, leginkább a törököktől származott, kiktől azt hiszem, nem ohajt most már senki felvilágosodást tanulni.

A komoly, elfogulatlan szemlélő előtt nem is lehet valami visszatetszőbb, mint látni a gyerme-

keket, midőn korosabb vendégeknek válogatás nélkül szaladnak kezét csókolni. Még különösebb, midőn egy fiatal férfi csókol kezét a nőnek, kit még jóformán nem is ismer.

Egyáltalán a kézcsókban van valami kicsinyes mit nem lehet a komoly emberi önérzettel és méltósággal összeegyeztetni. Valamely kitüntetés alkalmával még elnézhető, de azt rendszeres pontossággal gyakorolni egyáltalán igen nevetséges és lealázó cselekvénynek mondható.

Egészen más az, midőn szerelmesek közt történik a kézcsókolás, mely már akkor enyelgéssé válik, a mi a maga helyén nagyon is gyöngéd és nemes emberi vonás.

A test-hajlongás azonban teljesen indokolhatlan, a mennyiben ezt, egy fejbólintással épen úgy lehet pótolni s különben is az arcz kifejezése kell hogy meghatározza a tisztelet és méltató alázatoság mérvét, melylyel valakihez közeledünk.

Végül azt mondom: legyünk alázatosak, és méltatók, de nem hunyászok, félénkek és szolgálkúek.

Az ily alázatosság, — mint mondtam, — legnemesebb emberi tulajdon, mely soha nem akad

fenn mások hibáin, gyarlóságain, hogy azokat türelmetlenül megtámadja s mely Krisztus magasztos tanát követi, úgy, mint a hogy azt e nagy, istenember felfogta és magyarázta.

Azon szolgálai alázatosság azonban, melyet annyian követnek maig is, mindig métely marad az emberiség belső életében, mely egy nemzetnek sem nevel más fiakat, mint alacsony, szolgálalelkű centaur-lényeket, kiknek csak fele áll emberből; másik fele pedig állatból van összerakva.

## A kísértetekről.

Korunkban már nem hisznek többé a kísértetekben, s ez igen jól van, hanem azért mégis azt mondom, hogy vannak kísértetek!

Vannak; de ezeket nem az éjféli órákban, nem a temetők sirhantjai közt, hanem saját kebelünkben kell keresnünk.

Kellenek-e nagyobb kísértetek, mint melyek bennünket oly gyakran az életen át üldöznek, csábitanak? Üldöznek önmagunk sorsa, boldogsága elől és csábitanak oly dolgokra, melyeket ha végbe viszünk, eladtuk nyugal munkát, megelégedésünket.

Ki valaha életében oly cselekedetet vitt véghez, mely ellen lelkének jobb része felszólalt s ki erkölcsi érzetét megtagadta, hogy valamely kedvező eredményhez juthasson, az nem kerülheti el

többe e kisértetek üldözését. Midőn nem is sejtí, akkor rontanak reá és lelopják szeméről az erőt adó álmod és tövissel hintik be a párnát, melyen fáradt teste kipiheenni vágyik és keserűvé változtatják az enyhítő italt, mellyel égető szomját oltani akarja.

Szépen magyarázza ezt meg b. Eötvös József is, midőn így szól egy helyütt:

„Nincsenek kisértetek? Oh vannak, fájdalom, vannak kisértetek! Szívünk mélyébe temetve sok emlék fekszik, s ha magunk vagyunk, s körülöttünk csend és keblünkben sötét éjszaka, — ekkor elhagyják mély sirjukat s a multról beszélnek egy bús regét, míg a szív elborzad elhagyatottságában. Oh vannak kisértetek! s ki a boldog vagy boldogtalan, ki előtt föl nem támadnának néha? Ki nem látta ábrándjai közt a helyet, hol egykor jó és boldogabb vala, s mely most egy nagy szemrehányásként emelkedik előtte, hol minden emlék váddá vált? Ki előtt nem tűnik fel az arcz, mely egykor boldogságot mosolyga életébe? Ki nem érezé a rég legyőzött fájdalmat, ha mint a haldokló oroszán, még egyszer megragadja ellenét, hogy magát keblébe marva, végső erejével csak vele haljon meg?“

És hányan vannak, kik meg akarnák tagadni, ki akarnák játszani e kísérteteket és társaságba menekülnek, hol csevegnek, mosolyognak és csak örömeiket emlegetik. Vagy kéjt, szórakozást keresnek, hogy elfoglalva figyelmüket más tárgyakkal, elfeledjék őket. De míg mosolyognak és mások azt hiszik, hogy boldogok, addig folyvást sötét emlékekkel küzdenek, s míg mulatni véljük őket, addig lelkük ezerféle fájdalmat szenved.

Nincs kényesebb része az embernek, mint erkölcsi érzete. Ha ezen egyszer csorbát ejtettünk, s legott meg nem tisztítjuk, menthetlenül rozsdát kap, mely napról-napra terjed és lassu emésztéssel rágódik az egészen, míg idővel minden fényétől megfosztja.

Vannak emberek és fájdalom, hogy vannak, kiknek lelkét e rozsdá annyira benőtte már, hogy nem maradt rajta egy parányi fény sem, melyből legalább dicső eredetére következtetnénk. Az ilyenek nem érdemesek egyébre, mint szánalomra, mert ha foglalkozunk velük, bepiszkoljuk saját kezeinket is, mit aztán lemosni nem mindig sikerül. Ő előttük nincs többé semmi szent, semmi magasztos, min lelkesülni tudnának. S ha lelkiismeretük tele

van is már ily öldöklő kísértetekkel, ők már annyira megbarátkoztak azokkal, hogy végre maguk is egy-egy kísértetté váltak, kik, a míg mások nyugalmát bolygatják, keblükben vad gyönyört éreznek, mint az a vadállat, mely csak akkor érzi jól magát, mikor vért izlelt, vagy az az eltompult élet, mely csak akkor boldog, ha mámorában fetreng.

Az ilyenekben már nincs többé legkisebb fénylő, érzékeny oldal, s a mint a fájdalmak ellen is vértezett, bekérgesült szívvel bírnak, éj úgy nincs fogékonyságuk azon édes, tiszta örömök iránt, melyeket a meg nem romlott, meg nem rozsdásodott lelkek éreznek. Valóságos szörnyek, kik néha saját lényüktől borzadnak el, bár a borzadás perczekig tart csak, a mennyiben azt is kikaczagják, mint minden egyebet, mi szánandó nyomoruságukat juttatja eszökbe.

Ne irigyelje senki az ilyenek sorsát, mert az ilyenek élete nem egyéb, mint üres tengődés, honnan kizárva a nemesebb hajlamok és indulatok, hol idegen minden oly érzelem, mely emel, indit, s mely a költészet varázsfényü világában annyi bol-

dog ábrándot, annyi vigasztaló, szelid képet s oly sok mély, magyarázhatlan gyönyört talál!

Ily emberek nem lehetnek boldogok s azt hiszem, hogy a magukra erőszakolt nyugalom és külső megelégedés, melylyel közöttünk járnak, csak biztosabb jóslói ama sötét, háborgó világnak, mely mélyen kebelükben dúl, s mit ők még maguk előtt is takarni ohajtanak.

Hiányzik bennök a szeretet, mely míg másokat boldogít, reánk is megnyugtatólag hat vissza. S a hol ez hiányszik, ott nem lehet többé boldogság, ott csak az önzés hideg és örömtelen diadalai élhetnek.

Pedig nincs könnyebb, mint valamely tettet elkövetni, mely nem egészen tisztán áll szivünk ítélőszéke előtt. Egy kis botlás elég lehet, hogy le-tévelyedjünk a jónak ösvényéről s ha egyszer arról letértünk, nem könnyen találunk ismét vissza.

Mert az örvény vonzó, szédítő erővel bír! Ha egyszer tévedtünk, magunkat bűnösöknek érezve, azt hisszük, hogy ugyis mindegy, és tovább sülyedünk.

Sokszor hatalmunkban állna, hogy ha már gyarlóságunknál fogva nem figyeltük meg egy

perczre erkölcsi érzetünk intő szavát, ismét térjünk magunkhoz s komoly magábatérés után visszaszerzzük a tiszta öntudatot s a mi ezzel jár : a nemes önbecsülést.

De ily akaraterőt nem minden ember tud kifejteni. A megtévedt erkölcs a nemes szándékot ritkán bírja már szilárdul meggyökereztetni, s egyre vissza-visszaesik, miglen oda jut, hol az említett kisértetek martalékává lesz.

Ki mondja tehát, hogy nincsenek kisértetek, s ki az, a ki nem fél ezektől?!

## Háziasság a nőknél.

Van a nőknek sok oly jellemző tulajdonuk, melyeket külön külön egy találó szóval szoktunk kifejezni s mely szóval általános fogalmat igyekszünk nyújtani az érdeklött nő egész lényegéről.

Többek közt ilyen a „háziasság.”

A mely nőre ez elnevezés alkalmaztatik, arról már ez egy szó által bizonyos fogalommal birhatunk. Mert gyakran használjuk e kitévelt, és tudjuk már, mit kell értenünk alatta, bár sokszor igen is könnyedén bánunk ez ajándékkal s aztán nem egyszer csalódunk is.

Ép azt akarom jelen kis czikkben elmondani: hogy miféle érdemekkel, illetőleg jó tulajdonokkal kell birnia azon nőnek, kinek a „háziasság” melléknevet adjuk.

Vannak, kik ezen, — csakis kedvező és elis-

merő kifejezés alatt bizonyos felsőbbbségi gúnyt akarnak gyakorolni, és lenéző affectatióval mondják ki e szót, melyet a jobbak és melegebb lelkűek elismeréssel, tisztelettel ejtenek ki.

Ez elsők bizonyára nem értik e kifejezés foglatját, vagy épen kicsinyek még ahhoz, hogy e szép női tulajdon iránt elismeréssel és lelkesedéssel birhatnának. Azt vélik az ily emberek, hogy, — mert ők talán nem is izlelék a csöndes családi, házias életet, — az ily nők valami együgyü, vagy legalább is jámbor, tanulatlan bábok, kik csak arra vannak rendeltetve, hogy életünket kényelmesebbé tévén, maguk örökké imádkozzanak.

Mondom tehát, hogy az ily emberek nem jól fogják föl a „házias“ elnevezés értelmét, vagy ha igen, úgy bizonyára ők a lelketlen bábok, kiket a nagyvilági elszórt élet, vagy épen az üres változatosság undok szeszélye vitt ily magas (?) társadalmi nézetekre.

De nem ohajtok én ezekkel foglalkozni s czélom csak az, hogy tisztázzam ezen elnevezés fölötti fogalmakat, mikép ne bánjunk oly pazarul azzal s csak azoknak osztogassuk, kik azt, — alább előadandó szerény nézetem szerint, — megérdemlik.

Nyájas olvasónőim bizonyára jól ismerik e szép kifejezést s már nem egyszer alkalmazták valamely jóismerősükre vagy barátnőjükre, sőt talán nem egyszer volt az azok által éppen kegyetekre alkalmazva.

Önök legjobban fölfogják tehát ezen elnevezés sokat jelentő értelmét, s tudják, hogy a „háziasszó” szó magában foglalja mindama kiváló női jellemvonásokat, melyekben a házi erény, vallás, emberbaráti szeretet, gyöngéd szívélyesség s több ily női tulajdonok együtt értetnek. Tudják, hogy e tulajdon hódít és lebilincsel, mert kizárólagosan szép lelkek sajátja.

„H á z i a s n ő,” vagy „háziasszóleány!”

Mily kedves hangzásuak ez egyszerű szavak s mily vonzó hatással birhatnak egy szerény és gondolkodó ifju vagy férfi lolkére!

E szavak hallatára önkénytelenül magunk elé képzelünk egy szelid nőt, kinek lelke a boldogításra van születve. Ki egyszerű, de nemes, igénytelen, de elmés s művelt, ki jószivü, áldozatkész, de gondos és takarékos is egyszersmind.

Vagy magunk elé képzelünk egy szende leányt, telve ártatlansággal, — kinek egész lényén

meglátszik a gyöngéd édes anya áldásos lehellete, és derült, vallásos szelleme. Szemeiből a szüzi szemérem csillog elé, s gyermeki alázatosság tükröződik egész külsején. Szerény tartózkodásában nem az ügyetlenség, de az öregebbek és tapasztaltabbak iránti tisztelet nyilvánul. Mily szép egy ily leány!

Mennyivel becsesebb lehet egy háziasszony barátsága a csöndes, nyugalmas életű emberek előtt, mint ellenben egy zajosabb multságokhoz szokott világ-hölgyecskéé, kit legfőlebb valamely érdek köt kevés időre valakihez, kit aztán, mint használhatlan eszközt, mellőzni kezd, ha nem tudott hiúságának és változó szeszélyeinek folyvást hódolni és tömjénezní; ha nem tudott az ő nyelvén úgy beszélni, mint kellett volna; ha nem érté meg az ő magas, fennkölt gondolkozását és szellemét; ha érdekeiben nem osztozott s nem vált rabszolgájává.

S mennyivel örömelebb választ magának egy háziasszony leányt a pályafutásban kifáradt és nyugalmat ohajtó ifju, mint egy nagyvilági szellemben nevelt, kaczer, nagyravagyó, kevély, de a mellett szivtelen bábót, kinek minden lépése újabb s újabb szeszélyek kielégítését követeli; kinek toilett-asz-

tala és piperéi képezik a belső rendet, míg francia olvasmányai és betanult papagája a házi szellemet.

Nem kell magyaráznom tehát, mily nagy kincs egyszerű házias nő társasága oly embereknek, kik megtakarított üres óráikban barátságos, bizalmas kört ohajtanak, hogy ott egy kis meleg időtöltést találhassanak, s kiket velük kölcsönös szeretet és ragaszkodás kössön együvé.

Hogy mily áldásos ily nő önzetlen barátsága, azt csak azok tudhatják leginkább, kiknek nincs annyi alkalmuk ily viszonytól elzárva lenni. Kisebb városokban vagy vidékeken találhatunk ilyenemű köröket, hol az emberek leggyakoribb és legkedvesb multságait ily szelid örömek képezik. De mennyivel emberibb és társadalmibb is az ily kis körök fesztelen együttléte, mint a nagyvárosi körök fényes hölgyeié. Mintha különböző égalj szülöttei volnának ezek, egymáshoz hasonlítva. Mintha ezeknél csupa erőszakolt szenvelgések és alkalmazkodások tennék azon társadalmi rendet, mit amazoknál az egyszerű, de meleg bizalmu társalgás ad.

**S** mily kincs, kell ismételnem, egy oly leány,

ki gondos házi nevelésben részesült. Mily csekély és korlátolt igényei vannak egy ily leánynak a világ s az emberek irányában! Ő a csendes, békés házi nyugalomhoz van szoktatva s bármily kis kör, melybe netelán mint nő vitetik, elégedetté, boldoggá teszi őt, csak meg legyenek bármily egyszerűen is az életnek azon fő eszközei, melyeket egy kis ház, egy család fenntartása és belső rendje igényel.

És föltétlenül ilyeneknek kellene lenniök a nőknek, kik hivatásuknak teljesen megfelelni ohajtnak. Mert, bár némelyek ez alapon némi alárendeltséget és elnyomást vélnek látni, az nem más, mint gyöngé körülírása ama kötelmeknek, miket az élet gyakorlata reájuk szabott.

Én is barátja vagyok azon egyenjoguságnak, mit a házassági életbe behozni oly sokan igazságosnak és jónak láttak. Én is pártolom azon erkölcsi függetlenséget a házasok között, melyet a többi közt Sand György francia regényíró oly ragyogó színekben és feltétlen sietséggel követel. Én sem ohajtom megtagadni a nőnemtől azon lelkiörömekeket, melyeket a tudomány, vagy költészet szeretete alkot, ha tudniillik ezek csak időn-

kénti foglalatoságai, mert különben úgy sem fog azokban tartós örömeket lelmi, szóval: én azt hiszem, hogy lehet valamely nő a legháziasabb, és lehet ezenkívül mégis a legműveltebb, leggondolkodóbb, és legfölvilágosodottabb.

Azok, kik a fölvilágosodás terjedését az erkölcs sülyedésével kapcsolják össze, nem ismerik a tulajdonképeni e r k ö l c s magas eredetét. S bár a gyakorlat sokban az ő részükön van is, ám én meg vagyok győződve, hogy minél műveltebb és félvilágosodottabb lesz az emberiség, annál jobban megértjük azon titkos belső sugallatot, mely természeténél fogva itélettel bír a jó és rossz meghatározásában. Annál jobban kimélni fogjuk tudni azon társadalmi rendet, melynek fölforgatásával magunkat alázzuk le.

Századunkban a fölvilágosodás ifjúkorát éli.

Ha tovább megyek azonban ez irányban fejtegetésemmel, eltérek czéloimtól. Tudni fogja a józan gondolkodó a nélkül is, mint férhet össze a legnagyobb fölvilágosodottság is a tiszta erkölcsös-séggel.

Azért lehet a nő házias, ha fölvilágosodott is és viszont.

Ha azonban hazánkban, — hol csak most kezd a valódi művelődés a mindennapi szükségek közé soroztatni, — vannak még oly egyszerűbb női példányok elegenden, kiknél e szükség még nem teljesen töltetett be, e körülmény viszonyainkban rejlik.

Ne nevezzük azonban, — mint némelyek szokták, — e nőket falusi libácskáknak, sem korlátolt szellemi képességűeknek, azért hogy háziasak. Mert van ő bennök is bizonyára annyi szellem és műveltség, mint ama kedvencz világi delnőkben. Ő bennük azért szintoly ember- és világismeret lehet, mint azokban, kik életüket örökös társaságban és színházakban töltik.

Vagy azon felső nagy uri kellemet nem tudjuk fölfedezni e szerény nőknél, melyet sokan a magasabb származással kapcsolnak együvé? — Ők nem tanulmányozzák tükrök között e tudományt s inkább áldásos munkálódásokkal töltik idejüket. Ők egy kis körnek ohajtanak tetszeni és eleget tenni, s nem ezereknek s az egész világnak. Ki meri őket kárhoytatni ezért?

Igen csalódnak tehát mindazok, kik alacsonyító véleménynyel vannak a házias nők irányában, azt hívén, hogy azok örökkön ama kis kes-

keny körben mozogva, nem láthattak, nem tapasztalhattak semmit s így semmi magasabb tárgy iránt nem birhatnak kellő tapintattal, ítélőtehetséggel. Épen, mintha ahhoz hosszú évsorok, vagy egy egész emberélet szükségeltetnék, hogy valaki megismerje az életet s a világ-rend jellemző folyását, s hogy tiszta átnézetet nyerjen mindama változatos, de azért örökkön egytárgyu események fölött, melyek abban szünetlenül egymásra halmozódnak.

Oh, nem kellenek ahhoz hosszú évek tapasztalatai! Elég egy-egy figyelmes bepillantás, hogy általános fogalmat nyerjünk minden osztály, nem, vagy felekezet működéséről, s hogy megtudjuk különböztetni a jót a rosztól. Sokkal többre megtanít bennünket a gondolkodás és józan elmélet, mint a folytonos, de elszórt ügyelet vagy gyakorlat, főkép — ha főbb vonásaiban már ismerünk valamit.

Azért ne higye senki, hogy ily nőknél hiányzik a magasabb műveltség vagy nevelés. Mert az, hogy ők az öltözékekben és pipereczikékben nem oly választékosak talán, mint egy fővárosi divathölgy, semmit sem von le az őket illető elismerésből.

Nekik meg van az ő saját egyszerű, de nemes izlésük mindenben ; és mert talán ők nem is ohajtnak a házi csinos egyszerűségnél egyebet. S bár mindenütt így volna! — Vagy, mert ők a lóverse-nyeken, színházakban és bálokon nem birnak oly kiszámított magaviselettel, és nem tudnak ezek fölött oly tapintatos és találó megjegyzéseket tenni, még szintén nem az ő műveletlenségök, vagy együgyűségök bizonyítéka.

Én meg vagyok győződve, hogy ily szerény háziasszonyok gyakran tisztább fogalommal és itélettel birnak valamely nyilvános előadás felől, mint bármely a világban jártas és avatott hölgyecske, kinek lelkét többnyire ily esetekben valamely elfogultság tölti s így nem lehet oly fogékony a szépre és magasztosra, mint ellenben egy háziasszony, ki nincs úgy elhalmozva ezerféle érdeklő tárgyak által, a miért is figyelme élénkebb és kitartóbb, szíve tisztább és átérzőbb.

S végre, mert a háziasszonyok nem tudnak minden egyes külföldi regényművekről egész bírálatokat elcsevegni s mert nem ismerik egy-nyemely francia regényíró minden darabját, — mit egy igazi magyar nő számúzve tart asztaláról,

— ám azért ők jobban megtanulhatták a hazai és külföldi irodalom minden egyes kiváló ágazatát, és jártasabbak lehetnek úgy a nemzeti-, mint a világtörténelem hasábjai között.

Mert számos példát tud felmutatni az élet arra nézve, mily kiképzett és szellemdús nők vannak az egyszerűbb és elvonultabb életü családokban, kik nem egyszer diadalmaskodtak oly uri hölgyeken, kik nem látták kisszerűnek kérkedni ismereteikkel s kik magukat épen tudósoknak, bölcseknek képzelék.

A h á z i a s nőket legjobban jellemzi a szerénység és engedékenység, szóval: a gyöngéd illem. Ők nem akarják mások előtt fitogtatni tapasztalásaikat, vagy a tudományokban való csekély jártaságukat. Ők minden iránt jobban tisztában lehetnek azért magukban, ha női szemérmük nem engedi, hogy valamely feszült vitába bocsátkozzanak. Ha azonban értelmiségük vonatik kétségbe, vagy valaki épen a legbadarabb állításokat akarja velük elhittetni, ily esetekben önérzetük meg nem engedheti, hogy elhallgassanak s ilyenkor aztán a legméltóbb elégtételt szokták venni az illetőkön Ily története-

ket gyakran láthatott bárki is. És ez — legszebb érdemükön fölül, kötelességük is.

A h á z i a s nő, mint mondtam, nem azért él, hogy csodáltassék, hogy róla mindenütt, mint derék, művelt és szellemdús nőről beszéljenek. Ő azon kis, parányi körnek melegítő, világító és termékenyítő napja, mely őt hálásan körülfogja. Ő e körnek áldozza egész tetterejét, egész világát, mert az egészen övé. Ő ebben akar egyedül elismerést és érdemeket gyűjteni, hol azok maradandó örömeiket biztosítanak számára. Miért ohajtana ő fényleni és bámultatni, midőn érzi, hogy a való boldogság nem a külvilágtól ered. Mondhatjuk-e tehát erre, hogy ő nem következetes és nem bölcs?

Mit ér azon hideg hódolata százaknak vagy az egész nagy tömegnek, melyből elébb-utóbb ki kell ábrándulnunk s mely nem hagy hátra egyebet keserű emlékeknél és nyomasztó bánatnál?!

Nem jobb-e a megelégedést ott keresnünk, hol az tárt karokkal néz felénk, mintsem ezernyi vágyak között elérni nehányat, a többi után pedig elsírni csalódásaink fanyar könyeit?

Nem jobb-e, mint a patak, keskeny ösvényen futni meg rövid pályánkat, virághimes és elfödött

hegynyilások között, mint szabad, nyílt tengernek lenni, melyet ezer vészek zaklatnak s melyek partjai égett homoktalajból állanak?

Nem jobb-e egy békés helyen fáktól körülárnyékolt kicsiny kereszt lenni, mint utszéli terebélyes fa, melyet a zabolátlan szél ingat szüntelen magányos állásában s melyhez még a hazatérő csordák tagjai is hozzásurolhatják ronda testeiket?

Nem megbocsátható volna-e tehát még az is a házi asszónéknek, ha drága családjukat tartva szünetlen áldásos gondolatjaikban, nem felelhettek meg úgy a világi ismeretek megszerzésének, mint egy gondtalan nagyvilági nő?

És nem nézhetjük-e el méltán egy derék házias nönök, ha egyes műveltségi ágakban, — mi ugyan még sem egészen köréhez tartozik, — egy kevésé avatatlan és járatlan, főkép ha azt látjuk ellenben, mily szépen virágzik háza körül minden: mily tisztaság, mily rend uralkodik körülötte s mily biztató arányban él a munkavágy és szorgalom gyermekeiben, kik e mellett még a szelidség és jóság egy-egy kedves mintaképei?

Van-e annál szebb hivatás e földön, mint másokat boldogítani? Mások csekély kívánságait és

örömeit kilesni, és azokat, ha lehet, mind betöltvén, édc gyönyörűséggel és élvezettel nézni, a mint azok hálás elteléssel fogadják a tőlünk eredt jótéményeket?

Ilyenek a házi nők. Becsüljük meg őket, mert ők legjobban megérdemlik. A női hivatás legmagasztosabb fogalma ebben áll. Sok szép lélek van ő közöttök elhintve, de a világ azt ritkán láthatja, mert csak igen közelről lehet őket egész méltóságukban fölismerni!

Elmélkedésem ez utóbbi szakaszai talán fölötte áradozókká váltak, de a szives olvasó e körülményt méltányolni fogja, fölfogván annak eredetét.

Különben is gyakran az ily hangok érik el a czélt, mit a hideg okoskodás fegyverei talán soha sem eszközölhettek volna ki. Hiszem egyszersmind, hogy találkozom oly lelkes olvasóval, ki nézeteimet sokban osztani fogja, és igénytelen lelkesedésem viszhangra talál érző lelkületében.

Lehet, hogy olykor ismétlésekbe is botoltam, de ez ismét állításaim körüli buzgóságom egyik kicsiny bizonyítékául fogja képezni.

Mindezt pedig azon szép és találó mondattal

fejezem be, mit b. Eötvös József mond valamely művében:

„Csak kétféle nőttanultam ismer-  
ni. Az elsők olyanok, a kiknek szívök  
van, s ezek egyet szeretnek; az utób-  
biak olyanok, kiknek nincs szívök s  
ezek szeretnek — ezeret.“

Szabad a választás.

## Az indulatokról.

Mindnyájan a lehető legnagyobb boldogságra törekszünk; mindnyájan igyekszünk mindent, a mi terhünkre van, lerázni magunkról, de kevés van köztünk, ki ismerné azon eszközöket, melyekkel a boldogságot létesíthetjük, és tisztában volna ama biztosítékokkal, melyek terheinket könnyűvé, vagy épen érezhetlenné varázsolják.

Fölszámíthatlan tömege az emberiségnek nem szeret gondolkozni a fölött, ha vajjon e, vagy ama cselekedete, lépése, vagy érzeménye mily forrásból eredt és mily következményeknek lehet szülőanyja. Az életet úgy tekintik, mint egy kibérlett birtokot, melyből kisebb, vagy nagyobb idő alatt ki kell húzni a hasznot, hogy, ha azt egyszer visszaadtuk a tulajdonosnak, ne sajnálhassuk, hogy ma-

radt még valami, mit nem értékesítettünk. E tulajdonos a föld kebele, honnan eredtünk.

A helyett, hogy arra törekednénk, mikép e birtokot gondosan művelve, a maradéknak is legyen mit nyerni belőle, kizsákmányoljuk, elviseljük azt, hogy rajtunk kívül ne találhasson senki rajta oly valamit, miből magának némi nyereséget, hasznos tanuságot és példát vehetne. Ez egyik ismertető vonása az emberi szellemnek, mely „önzés“ nevezetű att ismeretes.

„Az önzés minden indulat szülőanyja“, mondja Socrates, — és ennél dönthetlenebb igazságot nem mondhatott volna. A szeretet és gyűlölet bármennyire elütők is egymástól, mégis testvérek, mert az önzés szüli mindkettőjüket.

Szeretünk valakit, mert külseje, vagy szelleme a mienkkel rokonságban van, vagy mert az nekünk hizeleg, érdekeinkben, érzelmeinkben osztozik, bennünket elősegít, sat.

Gyűlölünk valakit, mert alakja nem egyezik izléseinkkel, mert szelleme elüt, összeütközésbe jő a mienkkel, mert erőszakos akadályul szolgál terveink, vagy egyéb céljaink kivitelében.

És mindenütt csak a mi tulajdonainkhoz és érdekeinkhez való viszony jó kérdés alá.

Mi tehát mindannyian kisebb-nagyobb arányban a természettől önzőknek születtünk; és ez igen megmagyarázható. Egyik természetjogi kötelemünk az önfentartás és önvédelem, szóval: testi-lelki kielégítés.

Hol keresik tehát némelyek e kielégítést? és mily módon hiszik azt elérni? Ezerféle uton és ezerféle eszközzel, csakhogy bátran mondhatjuk, hogy legtöbbször tévednek és legtöbbször nem találják meg azt a maga kitisztult minőségében.

Ennek legnagyobb gátjai és utonállói az indulatok világában keresendők.

Az indulatok kétfélék: nemesek és nemtelenek.

Az elsők az emberi szellem ama fölmagasztaló szülöttei, melyek menttek minden roszakarattól s melyek embertársainknak soha se kívánják kárát, lerombolását, sőt a mi azokból viszonylagosan másokra is irányul, az csak egyedül kedvező, előmozdító és üdvös lehet.

Ilyenek például: a szeretet, öröm, lelkesülés, szájalom, könyörület, sat.

Az utóbbiak pedig az emberi belső világnak amaz állati, lealacsonyító termékei, miket mindig valamely gonosz szellem fejt ki s melyek mindig mások kárára, megrövidítésére törekszenek. Ilyenek ismét: az irigység, boszúvágy, harag, sat.

Ezeokról ohajtok tehát néhány gyakorlati észrevételt tenni és megmutatni: mennyiben és miképp szolgálnak ez indulatok társadalmi és egyéni életünkben előnyünkre, és mennyiben kárunkra.

Az utóbbira bizonyosan százszorta jobban. Nem is sejtjük néha, mily hathatós befolyással működnek az indulatok testi és lelki állapotainkra.

Vizsgáljunk meg például egy embert, midőn az valamely külső behatások által kiesik szokott kedélyhangulatából és nemtelen indulatokra gyulad.

Mily kellemetlen például szemlélni egy haragvó embert, ki megfélekedve nemes méltóságáról, heves kitöréseknek esik martalékul s ezek mellett tombol, fenyeget, sőt tettelegességekre is késznek mutatja magát.

És mit ért el a haraggal? Azt, hogy epéjét gazdagította, magának egy ellenséget szerzett és később (ha művelt volt) pirulva gondol rakonczátlan magaviseletére.

Mit szólunk az irigy emberről, ki alattomban, vagy nyilván mindig mások örömeinek, vagy egyéb tulajdonainak birhatásaért epedoz. Ki örökös belső nyugtalan hánykódások között szünetlen másokra gondol, és saját magának is eljátsza azon kis előnyeit, melyeket fölhasználva, ő is elérhetné azt, miután epekedik.

Az ilyen embereknek keblében soha sem ülhet meg a béke, sohasem nyughatik meg oly édesen, mint mások, kik megelégesznek azzal, a mijök van, és legfőlebb azon igyekeznek, hogy szerezzenek még hozzá a mit lehet, a nélkül, hogy ezért föltétlen küzdenének és mindig mások előnyösebb állapotaiba volnának elmerülve.

„Az irigykedés határdombja a bűnök országának“, — mondja bölcS Salamon, — melyet áthágva megszűntünk tiszta erkölcsi világban lélegzeni.

Az irigy lelkében már benne van a rossz akarat is, mely mások tulajdonaira vágy és nem törődik azzal sem, ha azok, kik ezt vagy amazt birják, teljesen elvesztenék mindenüket, csak ő jusson oly helyzetbe, melyben őket látta.

Sőt vannak oly irigyek, kik nem irigyelnek

mást, csupán valamely embertársuk, vagy barátuk szerencsését, jó helyzetét, előmenetelét, sat., bár ők azt birni mind nem akarják s egyedül arra áhitanak, hogy elveszítvén az is, mivel bir, ne legyen boldogabb és szerencsésebb, mint ő.

Az ily irigység talán nemtelenebb még az elsőbbségnél s fölötte undorító érzelmeket kelt bennünk, mert valóban utálnunk és szánunk kell az ily embereket, kik a mellett, hogy elérhetlen dolgokért izgatják föl önmagukat, örökös küzdelmek között élnek és megfélekednek a maguk érdekeiről, a maguk belső, külső megelégedésükről. Mert hogyan lehet képzelni békét és megelégedést ott, hol az érzelmek szüntelen feszültségben vannak, hol minden elveszté érdekét, becsét előttünk, a mi nem irigységünk tárgyát képezi?

Mily rút és szomorú az ily kép az emberi társadalomban!

Hát midőn boszuvágyó embert ismerünk meg? Mily szegénynek és nyomorultnak tünik az föl előttünk, a mint rejtett rossz törekvései közepett mindig csak azzal a mohó eszmével látszik tépelődni: mikép árthatna legfájóbban ennek, vagy annak, ki az ő hite szerint megsértette, vagy megkárosítá őt.

Az ily ember ismét szerencsétlen és boldogtalan, mert nem élvezheti az életet s nappal úgy, mint éjjelente örökké sötét tervei és fölzaklatott kedélye rabolják el tőle azon édes, fűszeres nyugalmat, mi a boldogság első föltétele. S végre, ha boszuját kitöltheté, ekkor is mit nyert vele? Legfőbb ördögi kárörömet, mely mellett a visszatorlástól való félelem fenyegető szelleme lappang, és ismét meg van rabolva az imént említett belső megnyugvás és öntudatos szelid kedély.

Az ily nemtelen, lázongó roszindulatok e mellett még egész lényünkre leverő, emésztő hatással működnek, a mennyiben — orvosi észleletok után itélve — vérünket sűrítik s ezáltal az életerek nem foroghatnak a rendszeres sebességben; szellemünket örök izgalmakban tartják, mi által ismét ellanyhulnak eszméink, gondolataink s nagyobb elméművekre képtelenekké válunk; végre epésekké tesz, mely esetben legtöbbször bekövetkezik a veszélyes epeláz, e mérges nyavalya, mi életünktől is megfoszthat, vagy ha megmaradtunk is, de elvesztjük étvágyunkat, egészségünket, mi a legdrágább.

A nemtelen indulatok mindenkép ártalmára

vannak az egyénnek, ha nem is másként, amaz egyedüli okból is, mert ezek által gátolva vagyunk a társadalmi összeköttetésben, a mennyiben a heves roszindulatú embertől mindenki fél, őt mindenki kerüli, vele senki sem ohajt közelebbi viszonyban állani.

Kell-e pedig már nagyobb csapás, mint kizárva érezni magunkat ama felekezettől, ama testből, melyhez tartozunk, melynek egy részét képezzük?

És szeretnénk tudni, mi lenne azon államból, társadalomból, vagy családból, melyben a tagok a helyett, hogy egy közös cél után törekednének, egy közös érdekekben osztoznának s egy közös tűzhelynél melengetnék egymásnak a dologban kihűlt, kifáradt tagjait, a helyett mindannyian — elvből, vagy makacsságból, — más célra tüznének maguk elé, mindannyian különvált érdekekben föltételeznék a jólétet és mindannyian külön zugot keresnének maguknak, hol fáradalmaik után megpihenjenek s honnan új erőt merítsenek a további elkerülhetlen küzdelmekre?!

Bizonyára csak az együtt-tartás, közös törekvés és a szeretet jótékony melege képes bármely államot virágzásra hozni, bármely társadalmat a

fölbomlástól megóvni s bármely családot boldoggá, megelégedetté, szerencséssé tenni.

Történhetnének-e mindezek, ha az emberek nem igyekeznének összeforni testben és lélekben, mit egyedül az indulatok fékezése, eszméinknek, érzelmeinknek másokhoz való alkalmazása és szellemünk túlhajtott, követelőbb igényeinek józan mérseklése biztosíthat számunkra?

E kérdésben a feletet is befoglaltatik.

Nem akarunk próféta lenni, midőn azt mondjuk, hogy míg az emberiség összes belső világában az érzelmek és eszmék át nem szűrődnek az összekapcsoló szeretet egy nemén és erősb rokonulást nem nyernek, addig a tudomány hideg elméletei hiába törekszenek igaz haladást eszközölni e földön.

Hogy pedig mindez megtörténjék, ahhoz még igen sok van hátra, de a legelső eszköz erre nézve okvetlenül szellemünk iskolázásában rejlik, mely először is az elől említett nemtelen indulatok legyőzését s az azokon való fölülemelkedést ajánlja bevezetésképen.

Ez az emberi tökélyesbülés alapföltétele; ez az, mi fölülhelyez bennünket az állatok országán, és öntudatos, szabadakaratu lényekké tesz.

A ki saját lépéseit, tetteit és lelkének minden legkisebb mozzanatát figyelemmel kíséri, az már ismerni fogja azon megmérhetlen különbséget a két állapot közt, melyet a fölindulás pillanata és a nemes béketűrés varázshatalma alatt szoktunk érezni.

Némelyek talán azt kérdezik: mikép óvhatja meg az ember magát ez indulatoktól, olyankor tudniillik, midőn épen erős ingerkedéseknek, vagy megtámadtatásoknak van kitéve?

Erre könnyű a felelet s a kiművelt lelkek önkint rájönnek, hogy az ily durva, bárdolatlan modort épen a nemes béketűrés és szelid nyugalom fegyverével lehet legjobban ellensúlyozni s mintegy részünkre hódítani.

A mely ember féktelen indulatai közepett a leggyöngédebb szelidséget látja maga előtt, természeti érzékénél fogva rögtön észreveszi annak felsőbbségét és meghunyászkodik, mint a gyöngék az erősebbek előtt szoktak.

Ez állításra nézve számtalan tapasztalatot nyújt az élet és a kísérletek mindnyájunkat meggyőznek ennek valóságáról, csak ne veszítsük el ez eszmét soha figyelmeink elől.

Valódilag művelt és jó embert nem is képzel-

hetünk, ki indulatait nem tudja fékezni, és képes haragot, irigységet és boszuvágyat táplálni kebelében valamely embertársa ellen. Az ilyeneket okvetlen elítéljük és elítéli mindenki, ki igazán művelt és nemesen gondolkodó lélekkel bír.

De ott van Krisztus tana, ez isten-emberi szerzemény, mely a szeretet gyakorlatát tanítja s mely utat mutat nekünk, mikép bánjunk embertársainkkal, hogy köztük meglegljük a békét, boldogságot. A ki e tudományt olvasgatta, bizonyára megérté azt az áldást lehelő szellemet, mely nélkül élnünk nem lehetne s melyet a tiszta vallásosság-nak kell lelkünkbe olvasztania. Örök-boldogító eszközei vannak itt letéve az emberiségnek, miket ha egyenes értelemben veszünk, be kell látnunk azoknak messze kiható bölcs eredetét, és fölszámíthatlan üdvösségét mindnyájunkra nézve. A „szere-tet“ tudománya ez, mely a legapróbb emberi érde-keket magába öleli, és mely biztosítékot látszik nyújtani egy szebb, egy magasabb jövőre, miért a jók fáradoznak.

„A ki téged kövel dob, azt te kenyérrel dobd vissza.“ „Szeressétek felebarátotokat, mint önnön-

magatokat“ „Bocsássatok meg ellenségeiteknek,“  
mondja az irás.

És ezek nem holmi odavetett professori oktató-  
sok, — mint ezeket sokan ilyeneknek magya-  
rázzák, hanem végtelen böles mondatok, miknek  
egyenes követésével sohasem fogunk se mások, se  
magunk kárára cselekedni.

Olvassuk e tant! és ne várjuk, mig ennek  
egyres mondatait papjaink magyarázzák meg ne-  
künk. Mi is megértjük azt és még talán jobban  
megmarad lelkünkben, ha azok felől magunk el-  
mélkedünk, mintha azokat más mondja el, és nem  
érünk rá igazán átérezni, átgondolni és lelkünkbe  
vésni, hogy onnan soha többé ki ne juthassanak.

## Mivel hódítanak a nők ?

Midőn e kérdést tűztem e czikk fölé, önkéntelen elképzelttem, mint fog mosolyogni sok nő, mintegy azt akarván kifejezni, hogy már azt csak jobban tudja ő maga.

Engedje meg az ilyen, de azért, mert én férfi vagyok, ép úgy, sőt jobban tudhatom, hogy mi által és mikép gyakorolnak ránk a nők hódító hatást.

Megjegyzem először is, hogy nem értek oly hódítást, mint melyekre elég egy mosoly, egy mozdulat, egy köny, vagy egy kaczer szóváltás. Ezek pillanatnyi, értéktelen hódítások, melyeknek öröme, célja is ép olyan s melyekre nézve valóban nem tartom magam illetékes tanítónak.

Azt jobban értik a nők maguk s kinek csak ily hódításokra van szüksége, ám az gyakorolja

azokat; én nem fogom őt zavarni; elég annak a maga baja!

Én oly hódításokat értek, melyek ha egyszer megfogantak, kihatnak egy élet üdvösségére, mert azok az élet s a lélek forrásából származtak.

Egy ókori görög bölcs azt mondja, hogy: mindent inkább ismerhet az ember, csak önmagát sohasem eléggé, azért nem lesz talán egészen érdektelen, ha nőink elé ezúttal oly kis tükröt állítok, melyből bizonyára jobban megtanulják ismerni önmagukat, mint azokból, melyekbe naponkint szoktak egyszer-egyszer (?) tekinteni.

Kérem tehát kegyeteket, szép hölgyeim, figyeljenek kissé beszédemre, mit le fogok irni.

Fájdalom, hogy napjainkban többen vannak még a bálványimádók, mint az igaz istenhivők!

Kegyetek érteni fognak engem, és nem ítélnek el addig, míg egészen ki nem hallgattak, ám akkor ítélnenek el.

Mivel hódítanak a nők?

Talán derült kék szemeikkel? picziny hangzatos eperajkaikkal? parányi szép keskeny lábacskaikkal? vagy karcsu szép termeteikkel stb.?

Oh, igen! Sokkan vannak, kik e kérdésre így válaszolnak.

De én most azt kérdem ezektől: mit érnek a derült kék szemek, ha, midőn az élet aggasztó fáradalmi és bajai közepett lelkünk elcsügged, arcunk komor színt vált s homlokunkra sötét felhő borul, s mit érnek a hangzatos picziny eperajkak, ha nyugodtabb, pihenő óráinkban nem tudnak visszhangzóan válaszolni, s mit a karcsu szép termet ha, midőn a végzet egy szilaj fürgeteget uszit ellenünk, mely földulja, ledönti legszebb reményeinket s mindenünket, csak mi maradunk egyedül s lélekjelenlétre volna szükségünk és egy biztató, egy bátorító szellemre, és azt nem találunk nőinkben?

A kik az ily szépségeket választják maguknak, azokra mindig keserű jövő vár s azért az ő örömük csak olyan, mint az ékes szivárvány, mely gyönyörű színezetével egy ideig kecsegteti a szemlélőt s aztán legott eltűn, elenyész észrevétlenül, mintha nem is lett volna az egyéb, mámoros futó képzeletnél, mely, miután épen csak képzeletnek tetszék, annál feledhetőbb.

Mivel hódítanak tehát a nők? S most már kegyetek fognak válaszolni, mondván: szelid s

nyájas magaviselettel; tiszta erkölcs- és munkássággal s aztán sok szép lelki tulajdonokkal, minők a jóság, szerénység, barátságosság és szives előzenység; csak egyet feledtek el: az emberszeretetet, vagyis a könyörületet.

— Nincs fönségesebb, fölemelőbb látvány, mint látni egy nőt másokon való szánakozása közepette — áldozni!

Egy szerény, nyájas és barátságos magaviseletű nő méltán hódíthat százakat, és igen megnyerő lehet; de oly könnyü-e hát e tulajdonok birtokában lenni és megtartani?

Ez nem oly könnyü, mint szép kegyetek talán vélnék, mert azokat nem elég elsajátítanunk, és szükség esetén mások után alkalmaznunk. Mintegy belső természetünkké kell alakulniok, melyek nem a nyilvánosság szemeláttára, de elzárt magányunkban is a mi válhatlan tulajdonaink maradnak; már pedig a leggyöngébb emberismerő is könnyen fölfedezi rajtunk, ha azokat csak szenvedlegjük, hogy hamisak, erőszakoltak. És nincs visszatetszőbb egy művelt férfi előtt, mint látni egy különben szép nőt nem saját tulajdonokkal hatásra törekedni.

Hogy pedig ezek mintegy természetünkké

váljanak, azt nem egyébtől, mint lelkünk művelésétől várhatjuk; és így önkénytelen jutunk ezen kellemes tulajdonokhoz, mik egyedül feltételezik nekünk azt, mit kivívni ohajtunk — a hódítást a szellem világában, mely maradandó és örökboldogító leend mindenkire nézve.

Láttam én már oly nőt, kit, midőn először megpillanték, lelkem emelkedett, és megilletődve mondám magamban: oh, mily csudás kellemű e nő! talán nem is a földön született, vagy ha igen, úgy példának állítá az alkotó elénk, mintegy bizonyítékául az ő tökéletességének. — S lelkem eltelvén ily magas gondolatokkal, mindenkép ohajtám és igyekvém őt közelebből megismerhetni. Végre csakugyan megismertem őt. Fájdalom! hogy megismertem; többet nem mondhatok, mert a visszaemlékezés mindig kellemetlen érzelmeket kelt bennem; én e ritka szépségű nőben csalódtam, igen csalódtam. Nem volt egyéb, mint egy üres — gyöngyház.

Valjon vannak-e még férfiak, kik az ily nőt szeretni s velök egy hosszú életre összefüzdni képesek?

Igen, lehetnek! de az ilyeneket a művelt nők-

nek nézetem szerint minden áron kerülniök kell, mert ezek azon ugynevezett bálványimádók, kik előtt semmi sem szent; kik ha bálványaikat megunták, előfordulnak tőlük, és kicsufolván, mást építenek maguknak s míg szeszélyök tartja, ennek hordják a tömjént és áldozatot s aztán ezzel is, mint még többekkel talán, ugyanezt cselekszik.

Láttam ellenben oly nőt is, ki maga volt a megtestesült egyszerűség. Azt hitte volna az ember róla, hogy imádkozni sem tud, oly igénytelennek látszék. Később egy véletlen összehozott vele, mely alkalommal húzamosabban beszélhattünk együtt. Végre bizalmasabbakká váltunk egymáshoz. Csevegtünk mindenféléről, de legfőkép a társadalomról, annak kinövéseiről és áldásairól. Utóbb lélektani tárgyakba bonyolódtunk s magyaráztuk érzelmeinket, vágyainkat és mindnyájunk különféle szenvedélyeit és gyöngeségeit. Ő elmondta magához illő szerény női nézeteit mindenről, míg én mindig jobban áthatva benső meleg szavai igazságától, oly mélyen belemerültem a vele való társalgásba, hogy eszembe sem jutott első fölfedezésem, és hosszan, nagyon hosszan a legédesebben éreztem magam körötte s csak midőn már válnunk

kelle s már eltávozám — jutottam azon gondolatra, melyet irányában első megpillantásakor támaszték, és elálmlétkodva, kétszeres vonzalom támadt lelkemben e nő iránt — hasonló a szerelemhez.

Mivel hódítanak tehát a nők?

Engedjék meg nyájas olvasónőim, hogy most már én adhassam igénytelen, rövid válaszomat.

Mindenekelőtt külsőleg az egyszerűség az, mi a nő iránt egy művelt szellemű férfiben nemes érdeket és figyelmet gerjeszthet.

Hitem szerint pedig a mai kor társadalmában tulnyomóbb már a művelt elem, mint az ellenkező, de ha mindjárt nem úgy volna is, mégis, miután mindig haladni vélünk e tekintetben, le kell vetköznünk azon ideig-óráig tartó ferde szokásainkat és elveinket, melyekkel legkevésbé érhetjük el célunkat és hátramaradnánk az előrenyomulók között.

Művelődés! ez a mai kornak annyiszor ismételt jelszava; de vannak hamis próféták, kik a művelődést az emberiség átkának mondják. Csalódnak azok, kik ezeknek hitelt adnak. — Az igazi műveltség hozhatja csak meg közénk a legnagyobb boldogságot, de még sokban távol állunk attól, s

még nem érett meg teljesen, hanem nyers, könnyelmű és gondtalan ifjukurát éli, mely mindenben rendetlen, megfontolatlan és kicsapongó. Várjuk el csak higgadt józan korát és neveljük, segítsük elő azt mindenben, ugy eljő bizonyára majd az idő, midőn lezárulnak e hamis próféták ajkai, kiket el kellene némitani példákkal, csalhatlan példákkal.

Erre azonban nem én vagyok hivatva; különben is maga a kor fejlődése meghozza idővel erre nézve döntő czáfolatát.

De mint látom, be sem fejeztem azt, mit előbb megkezdék. Folytatom tehát.

Mint mondám, külsőleg az egyszerűség az, mi a nőben a leghódítóbb elemet képezheti, a csinos egyszerűség. Értem pedig ezt az öltözetekben épen ugy, mint a magaviseletben.

A magaviseletben is szükséges az egyszerűség, mely némileg a szerénységet igyekszik kifejezni, de miután a szerénység is legkisebb mértéken túl azonnal visszatetsző és kirívó, jobbnak vélem e helyütt az utóbbit választani.

Azután jó a házi munkásság és ipar, melyek nélkül nő nem is képzelhető s azért elég erről ennyit.

Végtére pedig — a mi a műveltség legfőbb föltételezője — az erkölcsösség az, mivel egy nő bárkit is tiszteletre és szeretetre ragadhat.

És itt nem a templomba való járást és nemcsak a női erények tiszta megőrzését értem, hanem, mint már egyszer érintém, az elhagyottakon, árvákon, szegényeken és nyomorultakon való könyörületet, szánakozást és áldozatkészséget.

Oh, mert ez az, mi a világon a legszebb, legmagasztosabb erény az emberek között!

Ebben rejlik bizonyítéka annak, hogy van bennünk egy égi, isteni szikra, mely föllobog a szerencsétlenek szenvedésének láttára, érezvén jól, hogy azok is a mi képünkre alkotott teremtmények.

De hála az égnek! megvan már azon kicsiny vigasztalásunk, hogy épen e tekintetben teszünk mindig észrevehetőbb előmeneteleket.

Vannak ugyan még, kik nem ismerik, nem akarják ismerni és fölfogni ennek mindkét oldalra kiható üdvös voltát s azon áldásos sikert, mely reájok nézve mindenesetre több megelégedést és gyönyört hozand, mint azokra, kiket illetett.

És mert a mai társadalom közös örömünkre csakis a műveltségben találja már teljes kielégíté-

sét s mert kegyetek is, nyájas olvasóim, meggyőződtek arról, hogy méltó és magukhoz illő hódításokat egyedül művelt lelkiüetökkel tehetnek — törekedjünk mindnyájan a lehető legnagyobb műveltségre! Cselekedjünk és gyakoroljunk szüntelen nemest és jót. Asztalunk soha se legyen jó könyvek hiányával: olvassuk gyakrabban azokat s bizonyára megtanuljuk, mit és miként kell cselekednünk, hogy önmagunkkal úgy, mint mások velünk megelégedve legyenek és szeressenek.

S ha mindvégig ezt cselekedvén, gyermekeink és unokáink is ekkép nevelve, így cselekesznek, akkor eljö bizonyára a kor, melyről Petöfi így tünödik.

„ . . . Eljö-e a kor,

Melyet gátolnak a roszak,

S hova a jók törekednek :

Az általános boldogság kora? ”

## Erény-e a türelem?

A türelemről sokféle fogalmak léteznek, de az, valjon a türelem hasznos és üdvös-e mindenkor, és mikor hasznos, mikor káros: kevéssé van meghatározva.

Nézetem szerint ép úgy lehet a türelem üdvös, mint káros s csak a helyzet és körülmények különféleségétől függ egyik, mint a másik föltétele.

A türelemről általában mint erényről szoktunk beszélni s valóban a türelem addig, míg türelem, erény is,

Vannak azonban a türelemhez hasonló lélekállapotok, melyeket bár e néven szoktunk nevezni, azok megszűntek türelem lenni, vagy éppen nem is voltak.

Innen a fogalomzavar, mely a türelemről társadalmunkban és a házi életben létezik.

Az egyik a türelmet a szellem szegénységével köti össze, a másik az erély hiányának magyarázza s a harmadik épen az együgyűséggel hozza kapcsolatba ; és így tovább.

Részben mindeniknek igaza lehet, de általában egyiknek sem.

Mert a valódi türelem mindig erény és mindig a magas szellem-, erős lélek-, és józan észszel szokott karöltve járni.

A türelem nem más, mint a szükséges lemondás és az indulatok feletti győzelem.

Lemondás, midőn megtagadva saját érdekeinket, áldozatokkal tartjuk fenn e, vagy amaz ügy, vagy felebaráti érdek lételet és segítjük gyarapodását ; és belső győzelem, midőn saját gyarlóságainkon erőt veszünk és a szükséges, igazságos és méltányos dolgokat soha sem tévesztjük szem elől, legyenek azok bár reánk nézve mindmegannyi ingerlő, bántó és káros befolyással.

Lehet e türelmet másként józan megnyugvásnak is nevezni oly cselekmények, vagy események ellenében, melyeknek változtatása épen nem áll hatalmunkban, vagy ha áll, ugy sokkal ártatlanab-

baknak ismerjük be azokat, hogy sem méltónak találnók értök valamit tenni.

S itt következik aztán az elválasztó pont, mely többé nem a türelmet képviseli, de a legmegtámadhatóbb hibákat mutatja föl.

Igy például érhet egy családot vagy egyént oly csapás, mely ellen semmi óvszert nem lehet alkalmazni. Ha ezt békés türelemmel viseljük, ugy legalább lelkünk nyugalmát mentök meg, mig ellenben indulatainkat növelve, csak fájdalmainknak szabunk mélyebb s hullámzóbb medret, mely által ismét csak a csapást tettük érezhetőbbé. Tehát nem csupán nemesen, de okosan is cselekszünk, valahányszor a türelmet alkalmazzuk.

A türelem azonban megszűnt türelem s így erény lenni, ha például e bizonyos csapás olyan, melyet javítani, helyrehozni lehet, és mi azt csupán hanyagság vagy elkeseredés miatt fel sem vesszük. Az ily állapot már az egykedvűség és közömbösség bélyegét viseli, mely tulajdonok mindegyike méltó bűnül róható fel ily alkalommal.

Igy vannak — mint megjegyeztük — a társadalmi életben is cselekmények és esetek, melyek annyira kicsinyek és kevésbé felforgatók, hogy sok-

kal üdvösebb azok iránt türelemmel lennünk, mint megtámadni, akadályozni azokat, habár hatalmunkban állana is. Ilyenek egy családi életben az oly mozzanatok, melyek nem egészen helyesek és kielégítők, de egyszersmind nem oly kártékonyak, hogy azokat a családi erkölcs- és nyugalom-biztonság érdekében észszerűen gátolni, reformálni törekedhetnénk.

Ismét bünbe esünk azonban, ha e türelmet oly cselekmények és viszonyok közt is gyakoroljuk, melyek belső életünk rendjének valamely ágát vagy éppen az egész rendet támadják meg, ha nem is egészen vasmarokkal. Már itt ismét megszakad a türelem és közönnyé, tunya egykedvűséggé fajul, melyek minden életnek és boldogságnak megölöbetüi.

A türelem tehát csak két esetben erény s midőn nem erény, megszűnt valódi türelem is lenni.

Az első eset, midőn oly hatalmak ellen alkalmazzuk azt, melyekkel mérköznünk egyáltalán nem adatott, s a második, midőn volna némi okunk bizonyos ellenvetésekre és megtámadásokra, de mérsekeljük magunkat, miután az ellenünkben álló dolgok nem birnak elég fontossággal arra nézve, hogy

érdemesnek és szükségesnek találhatnók ellenök komoly harczot folytatni.

Mindkét esetben csak az akarakterőre van szükségünk, mely nemcsak a türelmet, de minden egyéb magas emberi cselekményt szokta szülni s mi nélkül semminemű nemesebb eredményt hiába várunk.

Ne mondja senki azért, hogy a türelem nem magas és nem erélyes lelkek tulajdona. Ott van az isteni ember tanulságul, ki midőn mások javáért, az emberiség megváltásáért méltatlanul bántalmaztatott, szóltan megnyugvással tűrte még a keresztrefeszítést is.

A türelem s különösen azon türelem, melyet egymás tévedései és oktalan bántalmai iránt alkalmazunk, nem egyéb, mint a szeretet legtisztább gyakorlata, mely mindig egy nemével az önfeláldozásnak bir s mely mindig inkább tiszteletre és csudálatra, mint gyűlöletre s megvetésre szolgáltat anyagot.

A türelemmel megszakad az életben minden szorgalom és kitartás, mert tudjuk azt, hogy még a kenyérfalatot is, mit szánkba teszünk, fáradsággal és kitartással kell megszerezniünk; megszakad

lelkünk nyugalma, mely ép úgy kell arra, hogy boldogok legyünk, mint arra, hogy másokat is boldogítsunk.

Hol türelem nincs, ott a szakadás és meghasonlás könnyen áll be, és életünk merő küzdelem lesz önmagunkkal és embertársainkkal.

Hol pedig küzdelem van, ott nincs béke s a hol nincs béke, ott megelégedés sem létezhetik.

S ez így megy egyikből a másikba, de soha sem végződik jól, ép úgy, mint a hogy a bűn sohasem hoz tiszta megelégedést és örömet mag után.

De mik is volnánk mi türelem nélkül? Okatlan állat, kit ha valamely sérelem vagy megtámadás ér, legott védő eszközeit veszi elő s rug, kapál, harap, döf, karmol, csíp, s. a. t.; korlátolt, gyarló emberek, kik a józanokosság és szívnemesség törvényeit nem ismernők, és nagyságunkat egyedül az ököljog és erő-hatalom minél nagyobb és tehetősb gyakorlatában akarnók bebizonyítani.

Mig ellenben mily nemesek vagyunk, ha a tudatlanok és erőtlenek megtámadásait türelemmel és megbocsátással vesszük s a helyett, hogy lábunk alá tepernők, igyekezünk nekik megmutatni

gyarló tévedéseiket és erőtlon vergődésüket, mely által legtöbbnyire magunkhoz hódítjuk őket. Az ily eljárásban fölötte sok emberi nagyság és méltóság rejlik, mely sohasem ingerel nemtelen indulatokra, sőt ösztönt ad mindenkinek, hogy magát hasonlónak tegye hozzánk.

De a mily szép erény a türelem és önmegtartózkodás, ép oly veszélyes bűn némely helyzetben az ugynevezett közömbösség és egykedvűség, miket hamisan szoktak némelyek türelemnek nevezni. Ezek oly távol állanak a türelemtől, mint a déli és éjszaki sarkok, mert míg az első a szeretet és forró emelkedettség légkörében veszi eredetét, addig ez utóbbiak csak érzéketlen, kiégett, alacsony kedélyekben vehetnek lakot.

A türelem nem zárja ki, sőt emeli az élet költészetét, de a közöny még a virágok illatát is megtagadja.

A türelem hódít és lekötelez, mert mindig erőt föltételez, míg az egykedvűség hidegen hagy és visszariaszt, mert legtöbbnyire fogékonytalan, gyáva lélekre mutat.

A türelem bizalmunkat és munkakedvünket

emeli, de a közöny lomhaságot és nyegleséget hoz maga után.

A türelem erőt ad az életterhek csöndes elviselésére, de az egykedvűség csüggedéssel szokott végződni, ha nehéz körülmények közé jutunk.

A türelem végre megtisztít és szabaddá, függetlenné tesz minden külső ártalmas befolyástól, míg a közöny csak burjánt növel lelkünk földjében és kitesz minden kitelhető megtámadásoknak, melyeket tűrni nem válik becsületünkre, nem egyezik méltóságunkkal s melyeket tűrni nem volna szabad.

A türelem szükséges megszakadását sem értjük azonban valamely féktelen kitérésnek. Ott, hol a türelemnek határát szegi valamely körülmény, ott sem az indulat és nyers erő gyakorlata következik. Ezt általában hagyjuk az állatvilágnak, hol a szív és józan értelem nem szerepelhet. Mi ellenben, kik egymást szelid okokkal és magyarázatokkal is képesek vagyunk meggyőzni valamely cselekmény helytelenségéről, jól teszszük, ha mindig ez utat követjük ilyes céljaink törekvésében. A gyöngédség a türelemmel egy uton jár s hol az egyik kifáradt, a másik veszi fel a harcztot, mit a

sors, embertársaink és kedveseink irányában harcolunk, de mindig a legpuhább eszközökkel.

A türelem és gyöngéd tapintat azon két leg-hathatósabb fegyver az emberi társadalomban, melylyel legcsudálatosabb győzelmeket arattak és fognak aratni mindig az emberek. Természetünknel fogva inkább engedünk mindig a szépnek s jónak, mint a rútnek és erőszakosnak.

Ki a történelmet ismeri, az láthatja, hogy ha valamely népet meg tudott nyerni az uralkodó magának, ezt többnyire a leghizelgőbb, gyöngéd utakon vitte ki. Az aztán természetes, hogy ezen nemes eszközökkel nemcsak nemes, de nemtelen célokat is el lehet érni, a minthogy ilyeneket is láthatunk a történelemben eleget. A ki ezt teszi, az feleljen önmagának, mi csak annyit tudunk, hogy az igazi türelem által sem népek, sem egyesek nem bizonyítottak egyebet, mint erőslelkűséget, mitől minden hatalom fél s érzi alacsonyságát s hogy a gyöngédség a világon a legelső eszköz arra nézve, melylyel úgy népeket, mint egyeseket magunkhoz hódíthatunk, legyenek azok bármily vadak és erkölcsstelenek.

A türelem és gyöngédség végre ama két leg-

szébb vonás, mit Krisztus egész élete és tanainak iránya leginkább magyaráz. Pedig tudjuk, hogy az ő tana nemcsak vallási, de tudományi értelem-  
ben is a s z e r e t e t tana.

Szeretet a világ megváltója. Szeretet az isten. Szeretet a madár éneke, a lomb suttogása, a virág illata, és szeretet az egyedüli alap, melyre egy szebb jövő reményeit lerakhatjuk.

Legyünk hát türelmesek és gyöngédek!

## A katholicizmus jövője. \*)

Bizonyos madártávlatból szemlélve az ébredő kor küzdelmét szemben az elavult intézményekkel: észre kell vennünk, hogy a küzdők fegyvere különböző s hogy ép ezért kell a harcznak hosszabban tartani.

A hol két bajvívó áll egymással szemközt s az egyik kezében rossz pózna, a másikéban erős,

---

\*) E cikket, mely Toldy István „1848“ című folyóiratában jelent meg, utólagosan vettem fel gyűjteményembe, miután irányát hasonlóan igen üdvösnek találom s mert az abban felhozott kérdések időszakunk főbb műveltségi mozzanatát képezik. Ez inkább férfiaknak való olvasmány, melyet annál inkább vettem fel, miután ugyis igen kevés hasonlót tartalmaz e gyűjtemény, holott ohajtásom az volt, hogy mindkét részre szolgáljak. Most örülök, hogy ki nem feledtem, mert ennél méltóbb olvasmányt e részben alig adhattam volna. E cikknek, midőn az az említett folyóiratban megjelent. „Egy jóslat és annak logikája“ czime volt, melynek azonban e helyütt nem lett volna elég tájékozó értelme.

éles kard van, ott nem is lehet rendszeres küzdelem.

Az a rész, mely nem kaphatott fel védelmére egyebet, (mert váratlanul lön megtámadva) mint egy hosszú fadorongot, bizonyára sokáig fenn tarthatja magát, de ölni, nem ölhet, csak legfelebb üthet, (ha tudniillik ellenfele elég ügyetlen azt ki nem parirozni). Az ellene intézett halálos vágásokat azonban mindaddig ellensúlyozhatja, míg pőznáját vagy ki nem ejti, vagy annyira el nem faragják, hogy kettétörik.

S ekkor menthetlenül el van veszve!

Mert azt ne várja senki a nemes ellenségtől, hogy majd megünja a hosszas tusát, és sokkal kényelmesebb lesz, hogysen addig vagdaljon, míg az ellene tartott, boszantó fadorongot mérsékelt, de biztos csapásaival ketté faragja. Mert vagy gyáva, vagy vak volna az, ki karddal kezében egy fadorong elől menekülne, vagy visszavonulna. Már pedig a ki karddal támad, annak tudnia kell támadása méltó voltát, tudnia, hogy a halált kinek fejére méri: annak-e, a ki azt megérdemli?

Aki máskint tesz ily támadást, az bizonyára ostoba, vagy rajongó. Ostoba, mert ha győz is,

később beláthatja, hogy bűnös cselekvényt vitt végbe. Rajongó, mert nem a józan meggondolás erejével, de indulatai elkapott hevében tevő támadását, melyből valószínűleg, — ha vére kissé lehül — hamar kifárad és észretérve elfut, vagy tusát vesz, vagy, ha szenvedélye tart — ismét késői megbánás következik.

Ily ostoba s ily rajongó emberek azonban mai napság már nem igen akadnak. A nyugalom és életbiztonság ma már drága portékák, miket senki sem kockáztat oly könnyedén.

Toldy István sem kockáztatta egyiket sem, midőn „Egyházreform“-jával föllépett.

S ez azon küzdelem, melyet elébb leírtam.

Toldy István volt, ki éles karddal kezében megtámadta az ultramontanizmust, mely váratlan meglepetésében csak fadorongot ragadhatott kezébe.

Igen. Kard és fadorong. Az egyik nemes, biztos lovagfegyver s a másik nemtelen, hadarázni való fadarab, mely el fog kopni.

A magyarázattal nem fogok késni. Tudom, hogy nincs undokabb irodalmi eljárás, mint valamely eszmét s állítást pusztán ráfogásokkal, indo-

kolatlan ráfogásokkal ellensúlyozni, megdönteni — akarni.

Én azonban felfogható és czáfolhatlan okokkal (és nem okoskodásokkal, sophismákkal) fogom állításaimat bebizonyítani.

Az aztán nem az én hibám lesz, ha akad néhány ember az ellentáborban, kik ismét nem akarják, vagy nem tudják megérteni. Annyi igaz, hogy én az értelemnek irok, a megvesztegetlen és gongolkodó, hogy ne mondjam: felvilágosult értelemnek.

Tehát kard és fadorong.

Mielőtt azonban e két különböző fegyver elemzésébe, igazolásába fognék, megjegyzem, hogy a kath. egyház védapostolai kardhoz is nyulhattak volna, melylyel a harcztot röviden, meglehet, talán egy kis karczolással is eldönthetendék. Így a támadó látva, hogy lovaggal áll szemben, nem vített volna talán halálharcztot s bár ellenét halálra méltónak ismerte is, megelégette volna — mint a párbajban szokás — egy kis vérvesztéssel, és későbbi, jobb alkalomra bízta volna az igazi jutalmat, bízván a Nemezisben, mely él.

De az egyház nyilvános emberei ezt nem tet-

ték. Nem gondolták meg, hogy ily fegyverrel csak növelik a támadó gyűlöletét, és ellenséges szándékát annyival inkább fölszigázzák, miután úgy álltak vele szemben, mint egy vadállattal, melynek harapása ellen akarták óvni magukat. Ez által csak biztos halálharczot biztosítottak, mely ha így folyik, akkor — mint mondám az ő élettökkel végződik elébb-utóbb?

Később megmondom, hogy mit értek én e második kard alatt. Most lássuk az elsőket.

Toldy István „Egyházreform“-jában a római egyházat csak külső intézményeiben támadja meg.

Jogtalanak tartja azon souverainitást, mely a pápa absolut uralmában leli értelmezését.

Reformjait ajánlja mindazon természetietlen törvényeknek, mik a legnagyobb zsarnokság fogalmaint képezik.

Szét akarja választani azon lényegileg különböző befolyásokat, miket a vallás rovására gyakorol az egyházi hatalom.

Szoritkozva a szabadság eszméjéhez, kárhoztat minden erőszakos eljárást, mi a kath. egyházban többféleképp s köztudomásulag nyilatkozik, szóval: önálló, független valásgyakorlatot hoz javaslatba,

mely terjesztve az isten tiszteletét és hirdetve Krisztus örökbecsü tanait, csak lételének szükséges biztosítékait igyekeznek fenntartani.

Nem mélyedhetek most bővebben e röpirat tárgyalásába, de arról szólva, — miután e fentebbieket elmondtam — azt kérdelem: bántja-e az magát a vallást? és nem nyujt e módokat e vallás további gyakorlatára?

A vallást nem bántja és annak szükségességét nem tagadja.

A mint pedig ezt lehet mondani, már többé e könyv törekvése nem más, mint a mult elavult, leélt intézményeinek átalakítása.

E könyvről még senki sem irt oly meggyőző ellenbirálatot (mert az maga nem egyéb birálatnál), hogy belátnánk, mikép azon javaslatok merő képzelenségek.

És meg vagyok győződve, hogy nem is fog irni senki ilyet.

Mindaddig pedig, mig a „Pesti Hirnök“, vagy „Idők Tanuja“ jellemzett üres ráfogásain és méltatlankodó goromboságain kívül valamely indokolt elleniratot nem olvasunk, addig határozottan

követelhetjük minden értelmes embertől, hogy e javaslatokat igazaknak, életrevalóknak ismerje el.

Azért, mindazon indok, mely Toldyt e röpirat megírására készíté, nem lehet más, mint azon nemes buzgalom, mely a haladás emberét lelkesíti, s a mit e röpiratában felhoz, az mind kisebb-nagyobb mérvben oly törekvés, oly eszme, mely a közértelmiség lelkében régen fejleszté magát, de melyet nyilatkoztatni, egyrészt a nyomott viszonyok, másrészt a hivatott egyének indolentiája, gyávasága késleltetett. Ő volt tehát az első, ki teljes bátorsággal és őszinteséggel vállalkozott e nehéz munkára.

És el lehet mondani, hogy: teljes sikerrel!

Sikernek nevezem azt, midőn valaki házat épít, és a kik e házban megvonulnak, azok jól érzik magukat, mert nem csap be rajta e szél s eső, és bár vizsgálgatják az irigyek, sőt összedölését is jövendölik, még sincs senki, ki egy ártatlan repedést, vagy rothat gerendát tudna felmutatni benne.

Mert a miket ő mond, az lényegben mind megáll, mind egészséges. Azt nem kell keresni aztán, hogy: mikép mondja el, mert a hány egyén, annyiféle hang és modor.

Azt sem veheti senki hibául, hogyha, — miről majd minden ember tud, — néhány papi visszaélést hoz fel indokul, midőn a coelibátust és egyéb papi szabadalmak eltörlését indítványozza.

Ezt ugyan felesleges volt neki ily módon indokolni, a mennyiben ez intézmények jogilag is szászorosan megdönthetők, és nem kell azoknak természetes kinövéseit magyarázgatni.

Ez s ehhez hasonló apró túlbuzgóság képezheti e röpirat legnagyobb hibáit, a mi ugyan a mennyire irói gyarlóság, annyira az elvomber érdeme.

Midőn tehát Toldy István e röpiratával előlépett, ő egy teljesen körülírt rajzban mutatta be a kor azon rejtve élt követelését, mely szemben egy zsarnoki hatalommal, még eddig nem emelheté föl fejét.

S miután indokokkal lépett fel, ezt nevezem én kardnak, azaz: oly fegyvernek, mivel a lovag (a tudomány) szokott vivni.

Midőn e támadás megtörtént, a megtámadott fél erre úgy megszeppent, hogy botot ragadott, mivel az utca-gyerekek (a charlatanerismus) szoktak verekedni.

Neki estek ugyanis az illető pártemberek e röpiratnak, és nem azt, de i r ó j á t kezdték jellemezni, r á f o g v á n, hogy ő ilyen, meg amolyan indokból tev é lépést, s hogy a mit irt, az merő istentelenség, merő botrány és infamia, stb.

Kérdem már most, lehet-e ily eljárást az irodalom és tudomány mezején lovagias küzdelemnek nevezni s az ily fegyverek nem egyebek-e a botnál, melylyel ütni igen, de vért ontani (elveket dönteni) sohasem lehet.

S hiszi-e e nemes párt, hogy az ily eljárással használt magának? Hiszi-e, hogy az olvasó- s így az értelmi közönséget maga részére hódította? s végre hiszi-e, hogy Toldy Istvánt elriasztotta e térről?

Ne higyje.

Ne higyje azért, mert az olvasó közönség ma már sokkal okosabb, hogysen magát orránál fogva, hagyja vezetetni.

Lejárt már a kisértetek ideje s most ha akad valaki, ki fehér lepedőkbe öltözik, nem igen szalad el tőle senki, de elébb megtapogatja, ha csakugyan szellemmel van e dolga s nem-e egy húsdarabbal,

melyet el lehet páholni; mit aztán legtöbbször meg is cselekszik.

Toldy István pedig szintén nem azon embernek látszik lenni e munkájában, a ki csak privát kedvtelésből, avagy egy kis népszerűség-hajhászatból tette volna e lépést.

Mert ezt más uton is elérhette volna. Például úgy, ha e kérdést nem a közvetlen jelen időszakra köti eldöntés végett, de azt, mint valamely t ö r e k v é s i e s z m é n y t, célpontul tűzi ki, melynek eléréseig kanyargósabb utakat jelölhetett volna.

Ő azonban nem akarta, nem tette, és nem tartva semmi megtámadástól, levett sisakkal lépett a homokra, hogy a ki vele mérközni akar, ismerje meg emberét.

A klerus emberei meg is ismerték, de meg is ijedtek tőle s mert kivoltak híva, nem lehetett menekülniök, hogy legalább ne védjék magukat.

Védtek is, védik is magukat, de majd később megjövendölöm, hogy mi lesz e védelem vége, a minthogy már erről adtam is kevés sejtelmet az olvasónak.

Most még csak azt ohajtom körülményesebben kimagyarázni, hogy e kérdéses röpirat nem

más indokból lön irva, mint egyedül az ügy iránti forró érdekeltségből, lelkesedésből s hogy annak egész foglalata nem egyéb az idő szózatánál, melyet szerző átvéve attól, a maga égyéni organumával adott vissza. S ezt mérlegbe kell vetni, midőn ez elveket fontolgatjuk.

Mindezt pedig azért szeretném bebizonyítani, mert első szükségnek tartom a hitelt, mit a tömegnek kell, hogy amaz egyesek iránt érozzon, kik valamely közérdekű munkán fáradoznak.

Hitelt! hitelt!

Lehet-e pedig nagyobb közérdekű munka, mint megdönteni oly hatalmat, mely a meddig keze nyul, mindenütt saját fennmaradását fekteti alapokra, oly alapokra, melyek nemünk nyomoruságán, szégyenén, gyalázatán képesek csak megállani!

Megjegyzem közbevetőleg, mikép ez állításom sem marad teljesen indokolatlanul.

Ha, — mint mondtam, — e röpiratában elmondott eszméket csak mint a jövő eszményét adja elő, oly modorban, mely a tudományos értekezéseket jellemzi, az ellenpárt ez esetben is ép ugy felszólalt volna e törekvések ellen, mint most, s a mi a munka elterjedését legjobban biztosítja — a lapok

sokkal bővebben és melegebben merték volna ajánlani és ismertetni, míg így alig egy-kettő tett róla élénkebb megemlítést, miután a függetlenség, kisebb-nagyobb mérvben, egyiknek sem tartozik szebb tulajdonai közé.

A mit a lapok e részben szoltak, azt jobbára egyes szabadszívü munkatársuknak lehetett köszönnie, mert a szerkesztők majd mind sokkal kényelmesebb és lekötelezettebb emberek, hogysem e világkérdésü, (de őket sok oldalról fenyegető) ügyben méltó szót emelhetek volna.

S ő ezt szintén jól tudhatá, mint ki évek óta forgott e nemes légkörben.

Szerző tudta továbbá, hogy midőn e művét világnak bocsátja, nemcsak az ellenpárt óriási tömegétől lesz üldöztetve, gyaláztatva, de még a sokrészt obscurus társadalom sem fogja őt keblére ölelni, mely utóbbi a legnagyobb büntetését képezheti az életnek!

És egyikben sem csalódott. Már is volt alkalma elég ez áldásokból részesülni.

Szerző tudta azt is, hogy műve, mint első, mely kimondja a leplezetlen nagy igazságot, sokhelyt még az illetékes elméket illetőleg is, inkább

ámulatot, elmélkedést és a hatás megfigyelését, mint lelkesedést, részvétet és föltétlen elfogadást hoz maga után.

Mert az emberek már a nevelésnél fogva oly félenkek és önzők, hogy idő kell a legerősbnek is, míg leküzdve e hitvány vonásokat, kezét mer nyújtani oly küzdelemre, melynek jutalmát csak kiváló egyesek szeretete s az utókor dicsőítése, áldása hozza meg.

Pedig ez oly küzdelem!

Oly küzdelem pedig azért, mert egy egész intézményt akar romba dönteni, és pedig oly intézményt, melyet századok előtt multunk legnagyobb, legtiszteltebb alakjai terjesztettek tüzzel-vassal s melyet a kegyelet tarthat fenn csak mai nap.

Azt nem gondolják meg sokan, hogy e kegyelet bűnössé vált, a mint nemünk haladási érdekeivel jó ellenkezésbe, ép úgy, mintha, mert őseink kocsin jártak, mi sem akarnánk ma vasuton járni. Akkor a kocsi volt a legjobb eszköz az utazásra, ma azonban tovább vitte az emberiség, és vasuton repül és közlekedik. Így vagyunk ép a katólikus intézményekkel. Röviden ezt is megmagyarázom még bővebben.

Szerző tudta tehát, hogy e küzdelemben kevés lesz, ki kezét fog vele.

És ebben sem csalódott. Eddig alig akadt méltó bajtársa egy is, ki teljes átadással látszanék e küzdelemben részt venni. Én sem számítom magam ezek közé, de nem azért, mintha nem tartanám magam méltónak, vagy mert félénk, tartzkodó volnék, hanem mert más uton, más eszközökkel szántam el magam a küzdelemre, melynek egyik részét azonban szintén e törekvés képezi. Annyit mégis mondhatok e közbevetés után, hogy a mi e rész szolgálatát illeti, abban mindig s mindig vele tartok, vele küzdök, teljes erőmmel!

Szerző mindezt előre tudván, irhatta-e volna más indokból röpiratát, mint pusztá lelkedésből és az emberiség iránti szeretetből?

Az értelem felelni fog.

Midőn ez intenciók tehát mind megvoltak, mi tarthatta volna őt vissza a félénkségen kívül azon gondolattól, hogy reformeszméit a világ elé hozza?

Csak egy kérdés: ha használ-e velök? vagyis: ha nem lesz-e korai azokat a jelen korra bizni érvényesítés végett?

És ismeretei azt sugták: nem.

És én is azt mondom, hogy : nem.

Mi azonban mondhatnók ezt százan is, és legott milliók rákiálthatnák az ellenkezőt.

De mi ez állítást indokoljuk és ama milliók csak pityergéssel védelmezhetik a magukét.

Mindjárt meglátjuk. S most még egyszer a szerzőről szólok.

Szerző tehát leült és irt. Nem volt többé semmi, mi őt legkisebbé korlátolta volna nemes szándékában.

Ifjui meleg képzelmével maga előtt látta az emberiséget, mely tele ezerféle gyarlósággal s mindig az öregektől nyert szokások vak tiszteletével, haladásának legerősb akadályait legtöbbször ezeknek köszönheté.

Maga előtt látta a lánczokat és koszorúkat. — Az elsőket mindig a nagy tömegben s az utóbbiakat azok fején, kik e lánczokat annak tagjaira verték.

Maga előtt látta ama természeti s mintegy öntudatlan mozgalmat, mely a történelem kezdete óta az emberiségnek a szabadság utáni törekvésében leli legbiztosb magyarázatát — és látta, hogy

e vak buzgalmában az emberiség gyakran megváltói fejére szabta a halálos döfést.

De érezte eközben egyszersmind ama vértanui édes öntudatot, melynek néhány órai kéje is fölér gyakran évtizedek henye tengődésével, mely mellett az örömeiket társaink véréből szívjuk.

Maga előtt látta az egész nagy társadalmat, melynek legfőbb bajait, nyomorúságait ma már nem annyira saját butaságuk és tehetlenségök, mint inkább a kényelem-szeretet s a várakozás feszültsége tart folyvást életben.

Képzelmével a havasok csucsain képzelte magát, mely alatt végig vadállatok tanyáját látta, hol azok ártatlan prédáikat marczangolák, messze tájakról hordva őket oda — s érezte, mikép neki adatott az alkalom, hogy csak egy-egy követ megmozdítva, azokból pusztító lavinák legyenek, melyek e vérengző rajt lassan szertezúzzák!

Nem csuda tehát, ha tollát a szenvedély és lázas izgalom vezette olykor.

Ennek rovom fel én e röpirat azon lényegtelen hibáit, miket a felületes vizsgáló a belérték rovására hoz fel. Elöttem ép e hibák jellemzik a nemes indokot, melyből e cselekvény származott, s

hogy ennek némi magyarázatot adjak, nem kell egyéb, mint a történelemre utalnom, hol az igaz reformátorok föllépését mindenütt a szenvedélyesség jellemzi.

E szenvedélyt azonban legyőzni: erény, de nem mindenki egyformán gyakorolhatja ez erényt, a mennyiben ez a véralkattól is függ.

Nem rovom meg tehát Toldyt, ha olykor röpiratában ingerkedő hangon szól, és különben is döntő indokait profanisáló példákkal teszi érezhetőbbé. De talán ezt sem tette volna, ha nem ismerné az emberek azon kiéltebb, közömbösebb részét, melynek szájíze megkívánja az efféle pikánssabb eledelt s csak akkor érzi magát kielégítve, ha ilyet is kapott.

De elég az ahhoz, hogy könyve végre megszületett s a művelt közönség azt mohón fogadta, ép mintha már régen éhezett volna rá.

S most szólok ezen eszmékről átalános szempontból s először konstátálom annak jogosult, időszerű voltát, mely után elszórt állításaimat fogom röviden, de tisztán indokolni s végre a jövődölés következik, melynek logikája az egész kis elméletből ki fog tűnni.

## II.

Volt időszak, midőn a katholika vallásnak meg voltak a maga üdvös hódításai s meg volt jogosultsága. A nép örömet fogadta a mysticismust, és örömet hagyta magát vezetetni, mert alapot nem ismert s mert szemei előtt sűrű homály lebegett.

Most már azonban a mysticismust csak az abstract költészetben ismeri el jogosultnak, a menyiben itt phantáziájának keres táplálékot, melylyel magát üresebb óráiban elszórakoztassa.

A vallás azonban sokkal nagyobb szükség, hogy sem azt játékszerűl fogadhatná el.

De legyünk jobban tisztában.

Midőn az emberiség még azon kezdetleges helyzetben volt, hogy a tudományokat csak kiváló egyesek üzték s az ezerszerte nagyobb tömeg ezeknek hódolt, vagy ezeket ölte agyon (a mint azok épen velök banni tudtak) – helyén lehetett mindennemű formaság, mely érzékeinket elaltatá, hogy

ezáltal mintegy meggátoljon azon éberségben, mely a nyers, természeti gondolkodást hozza maga után, és e miatt számos tévútra, szélső, erkölcstelen hiedelmekre vezet. Láthatjuk a természeti gondolkodás eredményeit a vad, civilizálatlan népeknél, kik majd arany-borjut, majd a napot, majd képzelt és csinált isteneket, majd meg a tüzet sat. imádták, és ezeknek hódolatában ismerék a vallást.

Az ily emberiség örömet fogadott el minden rendszert, melyben magát mások által helyeztetve s megnyugtatta hitte.

De az idő ment. Jött időszak időszak után. A tudományok érdeke lassan átszivárgott a nagyobb testbe is, és ez által a gondolkodás mindig jobban elkezdé jogát érezni, míg végre akadt néhány a sok közt, kik — bár nem egész tisztult és önálló tehetséggel — érezve a reformatió szükségét, bátorságot vettek újabb eszmékkal és javaslatokkal lépni fel.

Törekvéseik a hatalom és saját maguk töprenkedése által kisebb-nagyobb mérvben elnyomva, visszautasítva lőn.

Hogy azonban e törekvés szükségének beismerése és vágya mennyire élt már ez időkből is,

mutatja a kalvinizmus nagy részben való sebes elterjedése.

S mint minden forradalmi átalakulás idején, úgy ez időkben is fegyverrel kelle mindkét részről a makacs törekvés és ellenállás embereinek vívni.

Következtek a hosszas vallásháborúk, az inquisitio, mely utóbbi csak a legborzasztóbb kínzó eszközökkel volt képes rettegést ébreszteni a kifáradt pártban.

S már itt is hányan voltak, kik nem pusztá vakbuzgóságból, de a meggyőződésük iránti hűség bizonyosságaul haltak meg, hogy eszméjüknek hitelt szerrezenek!

Azt hiszi a katholika egyház, hogy e rettegés folyvást tart s hogy azóta az absolut uralkodók (melyeknek hátát dönté) még mindig oly biztonságban üzhetik ügyes zsarnokságaikat?

Nézzen szét a katholika egyház az európai népek életén s majd meglátja, miféle gyanus mozgalmak jelentkeznek ma.

Ezekből s nem a mi sóhajinkból ítéljen!

Mert tudja meg a katholika egyház, hogy érkezett az idő, midőn a tudományok többé nemcsak a kolostorok nyomott légü falainak adtak némi

megtört világot, de melyek addig, hol a gondolkodás alapot nyer, fényt árasztának a szabad világ egy jelentékeny részére. E résznek csak meg kell mutatnia magát, hogy azonnal a másik s tán nagyobb része is magára öltse e díszruhát, mely után még azok is, kik mélyen, földalatti sötét odukban éltek, mint az est pillangói a gyertyalángra, vak mohósággal fognak kapni — azzal a különbséggel, hogy e világosság nem égeti el szárnyaikat, de inkább neveli, duzzasztja, mert e világosság, mint a nap, csak melegít, forral, s nem gyújt, nem hamvaszt soha!

Az emberek azon része, mely még gondolkozni nem tanult, vak eszközeivé fog válni a többinek, kik ez eszme kiviteleért utóbb élethalálra fognak harcolni.

A tanulatlan ember, ha nem is tud egyebet, de tud természeti következtetéseket vonni s ha látja, mikép egy egész nagy csoport elszánt küzdelmet folytat, be kell látnia, hogy ennyi józan ember nem megy vakon a tűzbe, főkép, ha a mit ki akar vívni, nem hozhat egyéb hasznot a győzelemnél.

A tanulatlan ember önkéntelen elismeri, hogy ha e győzelem egyéb jóval nem járna, mint pusztán

az erősebb fél dicsőségével, senki sem kockáztatná még a kis-ujját sem, holott látva a megtámasztott rész makacs védelmét, és tudva, ismervo annak nagyhatalmi állását, ismét azon meggyőződést vonná ki ebből, hogy e hatalom csakis hatalmának fenntartásáért küzd, melyért, — ha az nem járna zsíros falatokkal, — ő sem volna bolond küzdeni.

Igy jönne rá a legtudatlanabb ember is arra, hogy melyik párthoz húzódjék, ha egyszer a dolog nyílt harcra kerül.

Pedig, hogy a jelen utakon mielőbb ide juttunk, annyi bizonyos.

S ezt akarom én megjövendőlni a katolikus egyház makacs védelmezőinek, kik még folyvást azon kellemes illúzióban élnek, hogy az ő szerzett formáiknak vak hódolata fogja őket a tömeg részén a végső esetben megvédeni,

Bűnös hiedelem!

Vagy talán azt hiszi a kath. egyház, hogy mindama lelkek, kik látszólag híven eljárnak templomaikba, egyszersmind feltétlen tisztelik az ő rendszereiket?

Ezt nekik oly embertől kellene négy szemközt megkérdeni, ki az intelligens osztályok templomba-

járói közt legtöbb benső bizalommal forog, és meghallaná, mikép legtöbben csakis azért keresik fel a templomot, mert ott békén tisztelhetik az istent, és hogy nem bánnák, ha soha semmi czeremonikus misét, vagy afféle z a v a r o s k e n e t ű prédikációkat nem hallanának.

Hát még e hívek azon része, mely otthon is elvégezheti az isten tiszteletét s mely csak azért megy templomba, hogy ott ezzel, vagy azzal találkozzék, vagy magát mutogassa?! hogy ott a divatot bővebben tanulmányozhassa?! hogy ott bizalmas „rendez-vous“-kat adjon?! sat.

E körülményekre tehát nem utalhatnak s ha ők mindezt nem hiszik is, de a világ tudja jól — magáról.

Miben bíznak tehát?

Vagy nem gondolják meg, mikép eljött az idő e forradalomra, mely, ha csendes engedményekkel nem — hát fegyverrel fog megkezdődni és lefolyni?

Ezt se higyjék. Megmondom miért.

A tudományok haladása oda vitte a műveltebb emberiséget, hol tisztán látja rendeltetését s tisztán az eszközöket, melyekkel e célra élnie kell.

Kezében van az alap s az anyag, a melyre s a melyből biztosan építhet.

A mérsékelt materialismus megmutatá az útat, melyen haladnunk kell, hogy felbotlástól ne félhesünk s az isten fogalmát nem köté semmihez máshoz, mint alárendeltségünk érzetéhez, mely szemben a nagy természet örök csudáival kell, hogy egy felsőbb erőnek hódoljon, azt félje s annak rendje ellen semmit ne tegyen. Rábízta mindenkire, hogy e felsőbb erőt saját tehetsége és világnézlete szerint fogja fel és alkossa meg magának, tudva jól, hogy e hajlam mindenikünkben már természettől meg van, de melyet a mint erőszakosan akarunk lekötni, azonnal elveszté szentségét, igazságát. Ezért adá a lelkiismeret szabadságát, mely minden formát, mit kívülről nyer, csak eltűrhet, de föltétlen el nem fogadhat.

A tudomány (mint minden) az időben rojló, ellenállhatlan természeti fejlődés szerint elérte végre azon fokot, melynél a legfőbb kételyek szétoszolnak.

Tudva azt, hogy hol már élet van, ott csak a nyugalom hozhat teljes virulást, fejlődést mindenre: a nyugalmat tűzte első czélúl.

E nyugalom lehető legnagyobb mérvű eléré-

sére pedig legelőbb is a terhektől való szabadulást ismeri első eszközül s e miatt eszményül ismét az abszolút szabadságot állítja fel, mely a költészet abstract illusioin kívül, (melyeket a lélek önkint keres) minden egyéb elvont ráfogást (mint melyek a biztosság nyugalalmát zavarják) lábbal tipor.

A szabadságot az egyéni önállóság jogának gyakorolhatóságában állapítja meg s csak oly törvényeket tisztel, melyeknek szükséges voltát beismerheti.

És e „szabadság“ az, melylyel ez áldásos nyugalom biztosítható, mely legfőbb boldogságunk állandó biztosítékát igéri.

És e szabadság eszméje az, mely napról-napra tisztábban magasodik ki az emberiség törekvésének világában s melyért még sok vér fog omlani, ha annak ellenesei tovább is üzik bűnös, természetlen, boldogtalan céljaikat!

Ezt üzi a kath. egyház is, midőn zsarnok intézményeivel ellen akar állni ez eszme utáni törekvéseknek, és a helyett, hogy megfelelő engedmények által igyekeznék kielégíteni a kor követelését, megvárja, míg az egész alapot egy forradalom halomra dönti, hogy ujat építsen abból.

Midőn tehát Toldy István röpiratával az első forradalmi lépést megtevé, a katolika egyháznak az lett volna helyes eljárása, ha meghallgatva az idő szigorú szózatát, nem merő csökönységgel igyekezett volna azt ellensúlyozni, de bevallva a reformok időszerű szükségét, legott azoknak rendszerezéséről tanácskozott volna.

És ez lett volna ama kard, mit e czikk elején említettem.

Igy a küzdelem nemes, lovagias és egyenlő lett volna.

Igy a világ méltánylását, és saját alászállt hitelének némi helyrehozását biztosithatta volna.

Igy a küzdelem egy kis vérvesztéssel be lett volna fejezve s a nézők tisztelettel viseltettek volna a megtámadt eljárása iránt, és nem nevezték volna pulyának, ki mások jogaiban gázol s midőn ezért megtámadják, dorongot ragad, melylyel nem engedi, hogy közel jussanak hozzá s néhány csepp vért ereszszenek duzzadó ereiből, mely maholnap egy kis gutaütést is hozhat magával.

Am lássa!

Ő denique dorongot ragadott, azaz: csökönösen védi magát.

Megjövendölöm, hogy e dorongot ketté faragja az igazság, ez éles kard, melylyel ellene küzdünk s akkor menthetlen elveszett; nem lesz többé alkalma kardhoz nyulni; mert az már akkor az ő veséjén ment keresztül.

Még most van ideje ezt tenni. Még dorongja félig sincs lefaragva. Még a népek nem érnek rá egészen ily forradalomra, de meglehet, hogy ha más uton törne is ki valamely forradalom, úgy ezt is belefoglalnák.

Óvja magát ettől. Vegyen kardot kezébe. Tanácskozzék, vitázzon amaz elvek felett, melyekkel az új reformokat kellene létrehozni, és a vallás terjesztésén kívül ne kívánjon kiváltságokat, melyek ugyanis legtovább tarták fenn magukat.

Ha nem is más okból volna kötelessége az egyháznak ily utat választani — parancsolja azt neki maga a vallás, mely azt mondja: „ne ölj!”

Pedig e nélkül nem folyik le e mostani küzdelem.

Az idő siet. A kedélyek tisztulnak.

A lavinák retteneteseek.

Végül megjegyzem, hogy jobb egy palotából kihurezolzkodni egy kis szerény házikóba, mely a

mienk, mint az előbbit hamis örökség gyanánt bitorolva, megvárni, míg e palotát reánk gyujtják.

Igy legalább a bútorok megmaradnak, de ellenkezőleg — négy kopasz fal vár reánk.

Kissé kényelmetlen mulatság, az igaz, de legalább biztosan megpihenhetünk valahol.

Sok ily kellemetlenség éri az embert az életben. De ha meg kell lenni?

Vagy talán nem kell?

Ám jó!

Majd megmondja az idő! —

És pedig nem sokára!

## A divat s az egyéni izlés.

Hány ember van ki mindenkép menekülni ohajt azon gondolattól, hogy más szabja elébe a törvényeket, melyek szerint éljen, alkalmazkodjék és rendezze külső-belső ügyeit, életviszonyait.

És van is a dologban valami. Ez egy neme a függésnek, mit minden nemesebb lélek igyekszik elkerülni, bár gyakran, ez elvből indulva, a végletekig megy, vagy e fogalomról nem lévén tisztában önmagával, a legnagyobb badarságot követi el, csak-hogy e célnak megfeleljen.

A többi közt így vannak némelyek a divattal. Megvetik az eléjük szabott általános rendszert, és saját izlésök szerint alkotnak maguknak divatot, talán épen az általánossal ellenkezőt, csak-hogy ne kelljen divatbáboknak látszaniok. Pedig épen ezen ellenkezés árulja el, hogy nem egyéni izlés után in-

dultak, csupán csak arra törekedtek, hogy önállóak, különczök legyenek. Ez azonban a függésnek új neme, mert őket ismét csak a fennálló divat vezeti, minthogy annak ép ellenkező vonásait kutatják és alkalmazzák, mit az időnkint felmutat. S ez által épen nem lesznek önállóak és függetlenek. Szép, ha valaki nem tartva a tömeggel, saját maga képes rendezni életét és megteremteni azon szükséges eszközöket, melyek külső világát képezik az embernek. Külső világot mondunk, mert most nem szólunk az elvekről, sem valamely szellemi tulajdonokról, csupán a divat, — e szeszélyes társadalmi szörny, — befolyásáról csevegünk, melynek hódításai százszorta nagyobbak, mint bármely világuralkodóé.

Divat különben mindenben létezik. Divat van úgy a ruha és piperecikkekben, mint a társadalmi, politikai és irodalmi életben s bár mi ezúttal csupán az elsőkről fogunk szólni, beszédünk kisebb-nagyobb mérvben az utóbbiakra is bátran alkalmazható. . . .

A divat nem egyéb, mint valamely fennálló szokások ujjaszervezése, reformatiója. Az emberi természet telve van ujitási, haladásra kész hajla-

mokkal, mely a már meglevőt sohasem türi sokáig, és alakító, teremő tehetségénél fogva szüntelen jobbat, kielegítőbbet, tökéletesbet óhajt. Ezen ohajtás azonban örökké tart, a mennyiben a tökéleteség eszméjét sohasem tölthetjük be, mert magunk sem vagyunk tökéletesek.

E szüntelen való törekvés és kielégítési ösztön egyik legjótékonyabb tulajdonunk, mely nélkül belső életünk nyomasztó pangásban sínlődnék s mely nélkül megszűnnének azon élénk érdekek és munkálkodások, melyek egy társadalom és nemzet életében a szellemet is feltételezik, fenntartják.

A divat tehát „szükséges rossz“, melynek kisebb-nagyobb mérvben mindenki hódol, ki születésénél fogva a társadalomban él, embertársai érdekeiben részt akar venni és általános fölvetelre törekszik.

Ritkák azon szerencsés emberek, kik születésileg, vagy hosszas érdemek szerzése után magukat kiváltságosokká tehetik e nemben. Azokról később még bővebben szólunk. Most csak a közönséges polgári társadalomról fogunk e tárgy körül elmélkedést folytatni, mely önmagában rejti a

tápot s mely összetartozó alkatrészekből áll s egy szétválhatlan egész testet képez.

E test önkéntelen áll össze, és nem tűrheti, hogy részei külön-külön gondoskodás és ápolás által tartsák fenn őt, vagy, hogy különböző diéta mellett, a szervek összeütközésbe jöjenek egymással, mert az szakadást idézne elő, mint mikor egy testben a vérforgás nem mindenütt egy arányban működik és beáll a gutaütés vagy jobban: a szélhűdés halálos következményeivel.

Kell tehát, hogy a társadalom, mely közös érdeket vall, közös jogokat élvez, közös érintkezésben, él egyszersmind alkalmazza magát az általánosan fölvelt szokásokhoz, intézményekhez.

A divatok változása mindmegannyi intézvény, mit néha egyes kiválóbb jó izlésű egyének, néha maga az idő szelleme alkot. Ez parancs, törvény, melyet követni kell mindazoknak, kik nem érzik magukat e törvény hozói mellett felülhelyezett rangban, hatalomban, előjogokban lenni.

Azok, kik a tömeghez tartoznak, mindig ostrom-állapotba helyezik magukat, ha nem alkalmazzák életüket az uralkodó divat szabályaihoz; mert vagy a kicsapó gögös különcség vádját von-

ják magukra, vagy bolondnak tartatnak, vagy végre — a mi legkellemetlenebb — szegényeknek, nyomorultaknak hiszik őket, kik nem képesek az idők szellemének követelményeit betölteni s magukat a társasélet ezen szükséges eszközeivel ellátni.

Ki ohajtana ezen gyanuk és ostromállapotok alá jutni? Vagy ki tudna ezek ellen szünetlen szilárd védharczot folytatni? Csak az, ki különvált egyesek körében mozog s a ki ez üldözések és ítéletek daczára ki tudja vívni magának a biztos lételt és a társadalmi elismerést. Ezek pedig vagy igen szellemdús emberek lehetnek, vagy olyanok, kik már biztosított állandó állást foglaltak el, mely mellett nem kívánnak egyebet a kényelemnél, vagy legfelebb egy-egy szerető lénynél, miket minden az elébb említett körülmények mellett is bizton elérhetnek.

Az igazán szellemdús egyének csak érdekesebbé teszik magukat az által, ha a gyakorlati szokásokon felülemelkedve, külső életüket eredeti, saját vonásokba burkolják. Ezek által mintegy felhívják a társadalom figyelmét és e figyelemnek helyt állva, sokkal hamarabb kinyerhetik az általános tetszést és kitüntetést is, mint azok, kik a

tömeg egyhangú gépmozgásába vegyülve, csak mint apró kerékfogak működnek s kerülnek el a nézők figyelmét.

Jaj azonban annak, ki e kiváltságok mellett nem eléggé felel meg a fölébresztett figyelemnek! Az ilyen ember százszorosán lakol vakmerő különczségeért.

Szükséges ugyanis e kiváltságos helyzetben kifogástalan jó izléssel birnia, melyben semmiféle jóérzék meg ne akadhasson. Szükséges óvadtodnia neki is a hosszas egyformaságtól és önálló divatját ép úgy s oly eredetiséggel változtatni, mint a hogy az általán változni szokott. E mellett egyéniségében is kell valami nem mindennapi vonásokkal birnia, melyek önként eredetteknek legyenek felismerhetők. Az ily emberek a társaságokban felszámíthatlan előnyökben vesznek részt és a hol megjelennek, ott mindenütt éltető fűszerét képezik a társalkodás egyhangú szellemének.

Minek mondanám el azon avatatlanok sorsát, kik aztán — mint említők — különczködő viseletük mellett nemcsak hogy szellemi felsőbbiséggel nem áldattak meg, de még különvált izlésök sem képes a magasabb divatizlésnek megfelelni. Az ő

sorsuk ép olyan, mint az egyszeri borbélyinasé, ki idegenek előtt legényszerepet akart játszani, de midőn egy vendéget jól meg talált vágni a borotválás közben, az jól pofon találta ütni, úgy hogy a csillagokat is koporsószegeknek nézte szegény.

A divat és az egyéni ízlés különben megférhetnek egymás mellett, ha például a meglevő formákat nem egészen nélkülözzük, csupán átalakítjuk, bővítjük.

A nők e tekintetben számtalanszor követnek el ily kisebbszerű átváltoztatást, mi a diszitésnél legkönnyebben történhetik. A felvett ruha- vagy piperedarabokat újabb részletes szabással és aprólékos csipkézetekkel látják el, mely esetben gyakran követőkre találnak, és mintegy bizonyosságot tesznek jóízlésükről, mely a női nemnél oly igen föltétlen tulajdonságul szokott tekintetni.

A férfiak is meg szokták gyakran magyarázni szabójuknak, vagy egyéb külső czikkeik készítőinek ízlésüket, mit azok aztán bizonyos részletekben a szerint alkalmaznak a készítésnél.

Ez még mind nem törvény-áthágás és mintegy szükséges és üdvös szabadalom arra nézve, hogy ne legyünk egészen rabjai a divatnak.

Annyi bizonyos, hogy az egyéni izlés úgy is nyilatkozhatik, ha a tulajdonképeni divatot követjük is: sőt ez az elv a logajánlatosabb azok részére, kik a tömegből kiríni s abban különvált helyzetbe jöni nem akarnak.

Egészen más, midőn valaki szellemi, vagy anyagi tekintetben sokkal föntebb áll, hogysem a tömeg ítéletét kellene rettegnie, a minthogy ez nem is zúgolódik — csupa jámborságból — olyanok iránt, kiknek kegyét, pártfogását, barátságát keresi, hajhászsa. A tömeg elnéző szokott lenni a rang- és pénzaristokraczia iránt s ha titokban rejt is némi ellenvetést kebelében, annak nem szokott hangokat adni.

De ki is ítélné el egy érdemdús egyént, ha kiválva az általános szokások és életrendszerekből, magának mindenben önálló rendet és dietát alkotna? Ő kitünőségénél fogva jogosítva van kitünőleg viselni magát és viszonyait saját önálló akaratára szerint intézni. Az ilyenek tehát legbátrabban és legméltóbban lehetnek ily kiváltságosak, a mennyiben szellemi felsőbbségükről már elég bizonyosságot nyújtottak.

— De itt vannak a gazdagok, kik legyenek

bár e mellett a legnyomorultabb lények, szintén biztosítva vannak minden megtámadástól, kivéve saját körüket, hol nem találkoznak mindig olyanokkal, kik az ő gazdagságaik előtt meghajolnak s tőle segílyt, vagy egyéb hasznot várnak. Ezek is a kiváltságos osztályokhoz tartoznak, és kényük-kedvük szerint élhetnek a divat ellen, már csak azért is, mert kedvező anyagi állásuk miatt függetlenségben érzik magukat a társadalom kívánalmaitól és csakis egyesek jó hajlamáért és barátságáért lehetnek kényszerülve magukat az általános divatizlés után alkalmazni.

Az egyszerű középrendű polgári osztályok már — mint előbb elmondtuk — mindig rabjai kisebb-nagyobb mérvben a divatnak, s csak a független állásu egyének űzhetnek ily kiváltságos külső életet, mint például a művészek, kik nem félhetvén egyébtől, mint a pusztá véleményektől, melyeken felülhelyezhetik magukat, teljes önkénnyel rendezhetik külső életüket. Ők is, mint kiváló szellemű egyének, némileg szintén jogosítva vannak az eltérő magaviseletre, a mennyiben nálok legtöbbször olyan embereket találunk, kik belsőleg is megfelelnek a külsőleg ébresztett figyelemnek, vagy

legalább föltételezni engedik, hogy e különválóság szellemük különválóságában alapszik. Annál keserűbb aztán ismét annak a sorsa, ki a különöztséget ügyetlenül gyakorolja, és ellenkező bizonysgot tesz művészi tulajdonairól, melyek a kiképzett jóizlést önként föltételeztetik.

Végül megjegyzem, hogy — bár a külsőről soha sem lehet föltétlenül megítélni valakit — a ruha és öltözés oly lényeges befolyással van társadalmi életünkre, mikép nem tagadhatjuk el annak felszámíthatlan horderejét, főkép ha arra vagyunk utalva, hogy másoktól várjuk előhaladásunkat.

Korunkban különben is a fényűzés foglalja el társadalmunkban a legelső szerepet. Ki jövőjét tőle várja, annak elkerülhetlen szüksége van külsejére gondot fordítani.

E tekintetben — meg kell vallanunk néha a legműveltebb ember sem képes egészen menekülni azon közönséges előítéletektől, melyeket akkor érezünk magunkban, midőn egy gondtalanul, vagy épen elhanyagolt külsejü egyénnel jövünk érintkezésbe. Ez legtöbbször azonban nem egészen méltatlanság, a mennyiben igen tehetetlen és gyáva embernek kell lenni annak, ki az életnek e legfőbb szükség-

letét sem képes teljesen megszerezni, és igen könnyelműnek annak, ki nem igyekszik, hogy magát a nyilvánosság előtt legalább oly színben láttassa, mely ellen efféle előítéletes fogalmak ne származhassanak.

Hiába, de az ember napjainkban már nem jellemezheti önmagát azonnal pusztá magatartás és néhány szó által s az első föllépéseknél ez az egyedüli ajánló, vagy vádoló bizonyítvány melylyel magunkat bemutatjuk. S itt nem annyira a fényt és bőséget értjük, mint inkább a választékos egyszerű rendezettséget, mit a legszegényebb egyén is képes kiállítani, ha másként csakugyan nem oly szerencsétlen, hogy ne tudná megválasztani magának azon öszhangot, mely a legegyszerűbb külsőnél is biztos hatást eszközölhet.

Befejezésül álljon itt Göthének a divatról szóló néhány sora, mely magyarul így szól:

„A divatnak ép oly érdekes haladási története van, mint minden oly tudománynak, mely valamely nemzet küzdelmeit és elpuhulását jellemzi. Ez egy külsőleges, sajátyszerű népismetan, mely kezdve az ó-kortól, egész a mai napig éles vonásokat szolgáltat a népek szellemére következtetni.“

Már abból is láthatjuk tehát, hogy az öltözék mennyire jellemzőleg hathat reánk s ha a népek mindmegannyi faján átfutunk és keressük a nagysághoz megfelelő külső alakot, kénytelenek leszünk a világhírű ó-görög mintát elfogadni, mert ők voltak mindenben irányadók és a művészetek sok tekintetben most sem állnak azon színvonalon, mint náluk ezredek előtt állott.

A görög-minta legfőbb vonása pedig az — egyszerűség.

## A férfi jellem tűzpróbái.

Hányszor hallani társaságokban, hogy valamely férfiről szólva, különösen annak kiváló jellemét magasztalják.

Ebből az látszik, hogy az embereknek már természeti érzéke legnagyobb súlyt fektet a jellemre, és méltán, mert csak ez különbözteti meg igazán az embereket és ez emeli egyiket a másik fölé.

Én hiszem is, hogyha a felvilágosodás eszméi idővel érvényre jutnak, a jellem lesz amaz osztályozó erő, melyet még most a rang és pénz képvisel és ennek minősége fog valódi előnyöket és érdemeket nyújtani bárkinek is.

A jobbaknál már most is így van.

De ha az idő egykor csakugyan eljő, midőn minden egyéb kiváltságok és hamis előjogok le

fognak dőlni s csak az egyéni érdem fogja az embereket osztályozni, akkor s addig bizonyára teljesen tisztába is jövünk a tulajdonképeni jellem fogalmával, és nem fogjuk azt oly könnyedén valakinek melléknévül osztogatni.

Mert azok, kiket a mai világ jellemes embereknek szokott nevezni, száz közül bizony aligha egy-kettő akad, kiket ez elnevezés valóban megillet.

És ez nem is csoda. Mert a valódi jellem csak teljesen kiművelt szellemű emberek sajátja szokott lenni s azt pedig be kell ismernünk, hogy, főképp minálunk, a valódi műveltség vajmi ritka madár.

Most azonban nem beszélek a műveltség különböző nemeiről s nem föladatomban annak alkatrészeit magyaráznom. Elég lesz tehát megjegyzésül annyi, hogy műveltség nélkül jellem nem is képzelhető.

És ez igen természetes.

Hogy jellemesek legyünk, kell, hogy annak szükségét érezzük.

És hogyan érezhetjük annak szükségét?

Csak úgy, ha tisztába jövünk rendeltetésünkkel, avagy: ha megismerjük a „szép”, ama ter-

mészeti törvényeit, mely mindenben egész et követel s mindent, legyen az élő, vagy holt anyag, ha bizonyos rendszeres alakkal nem bír, úgy be sem fogad, úgy létezését sem ismeri jogosultnak.

Már pedig, hogy mindezzel tisztába legyünk és mindezt megismerjük, ahhoz nem elég a természeti ösztön. Ahhoz művelés, ahhoz egy bizonyos mennyiségű ismeret és tudomány kell.

A „szép“ iránt ugyan mindenünkben meg van a hajlam természettől is, de még annak valódi lényegét tisztán nem ismerjük s míg annak cselekvényeink által úgy külsőleg, mint belsőleg „alak“-ot nem tudunk adni, addig az csak holt anyag marad, mely hasznot nem nyujthat senkinek és semminek.

Pedig rendeltetésünk egyik legfőbb alkatrészét a használhatóság vágya képezi. Ez velünk születik és mint lerázhatlan lidércz, ott van mindenütt nyomunkban, ott van bennünk! és a ki szabadulni akar tőle, azt annál inkább nyomja és üldözi.

Hisz lehet-e borzasztóbb és lealázóbb gondolat magunkra nézve, mint az, hogy nemesebb hajlamokkal és tehetségekkel felruházva, nem tettünk egyebet, mint egy állat, sőt annál is kevesebbet, mert az szolgálata által kényelmünket előmozdította, holott

mi saját fenntartásunk törekvésén kívül talán épen nem követtünk el egyebet.

E gondolat megaláz és sohasem ad megnyugvást. E gondolat örök szemrehányásként zúg füleinkbe, és épen, mert belátjuk és érezzük nemesebb eredetünket az állatok felett, nem hagy megbékélni magunkkal, mert létezésünk nyomoruságát, hiábavalóságát kiabálja, melyre föllázad a bennünk rejlő nemesebb érzés és önkénytelen küzdünk e megalázás ellen.

E küzdelemben c z é l t keresünk, melyért e küzdelmet folytathassuk s e czélt, mint legmagasabbat a „szép“ után való törekvésben találjuk fel, mint mely iránt egyszersmind egész lényünk legerősb vonzalmat tanusít s melynek elérése egyedül látszik számunkra kielégülést, megnyugvást biztosítani.

Hogy pedig e földi életet minél könnyebben elviselhessük, ahhoz kielégülés, megnyugvás kell, mit eszményítve, „boldogság“-nak nevezünk.

Igy képezi boldogságunk alapját a „szép“ utáni törekvés, mely az erkölcsöket is magában foglalja.

Igy válik szükséggé a valódi erkölcs, mely ha

megszűnt szép lenni, úgy többé nem is az s úgy magában hordja a büntetés magvát is: boldogságunk alapjának megingása, elvesztése által.

Az aesthetikában benn van az aethika is, és jó idő, midőn a vallás is ebbe fog olvadni.

A ki a szép ellen nem vét, az nem követhet el valódi bünt.

Az isten tisztelete is korlátoltságunk érzetéből származhatik csak igazán s ennek bevallása képezi ama „szép“-et, mely a vallásosságban rejlik.

A mit ezenkívül ránk erőszakolnak, az mind hamis, az mind össze fog dőlni!

Igy jó rokonságba az aesthetika a vallással. Így fog egykor a vallás az aesthetikával egybeolvadni.

De hogyan is lehetne mindez máskép, midőn a „szép“ utáni törekvés képezi nemünk legfőbb célját, míg ennek lehető elérése ismét boldogságunkat?

Arra, hogy boldogok legyünk, már bebizonyítottam, hogy erkölcsösöknek is kell lennünk.

Az erkölcsösség magával hordja a vallást, midőn elismeri, hogy egy felsőbb erőnek hódol.

E hódolat biztosíték egyszersmind arra nézve, hogy az ellen nem vét.

Ezt pedig úgy érheti csak el, ha annak rendje, törvénye szerint cselekszik.

Ennek rendje, törvénye pedig ismét a „szép“, mely, — mint mondám, — oly cselekményekre serkent, melylyel csak használnunk lehet. Ebben nem lehet tévedés.

A ki használ, az nem ront és nem árt.

A bűn nem egyéb ártalomnál.

A ki nem árt senkinek s nem rombol, az nem vétkezhetik s így nem lehet rossz, nem lehet erkölcs-telen, nem lehet vallástalan.

Kell-e tehát még több bizonyíték arra nézve, hogy a „szép“ utáni törekvés kell, hogy képezze nemünk egyedüli célját s hogy csak ennek segítségével emelkedhetünk hivatásunk legmagasb fokára s ez által juthatunk lételünk legédesb elviseléséhez. Értem mindezt erkölcsi értelemben.

A többi mind kóbor árnyék, csalfa fény, mulandó csillogás, üres semmi: álom. —

Kellett, hogy e themát ily hosszan fölvegyem, mielőtt tárgyamát folytathattam volna. Csak így adhattam némi fogalmat arról, hogy mily sok kell,

mig odajuthatunk, mikép rendeltetésünkkel tisztába legyünk.

Mert említettem, hogy e nélkül valódi jellemet nem lehet képzelni.

E hosszabb elemzés által némileg láthatóvá tettem tehát hogy: miért nem.

Most már tisztább fogalma lehet mindenkinek a „jelle m“-ről, mit azonban igyekszem még néhány sorral megmagyarázni.

Megjegyzem, hogy én ezúttal a valódi jellemről beszélek, a minthogy lehet a „rosz“-bar is jellem, és ez részben ép úgy megfelelhet az aesthetikának, mint az előbbi, azon különbséggel, hogy ennek érvénye csak elvont értelemben él, és kívül esvén minden erkölcsi törvényeken, csak a mennyiben „nag y“: képezi azon részt, mit az aesthetika elfogad. A „nagyság“ fogalma szintén egy a l a k i részét képezi a „szép“-nek, de ha e nagyság a gonoszságtól nyeri anyagát, úgy nem is lehet teljesen az aesthetika tárgya, miután abban az erkölcsi „szép“-nek kell az alapszempon tot képezni, mely a „j ó“-ból származik mindig.

Én tehát, — mint mondtam, — csak erről, a valódi jellemről szólok.

A valódi jellem a teljes „szép“-nek anyagával kell, hogy birjon.

E Ennek anyaga először az „erkölcsi jó“ s másodszer az „alak“.

Az elsőt, mint felfoghatót s a gyakorlatba könnyen átvihetőt, egészen mellőzve, csupán a második, és fölényegü kellékről mondok némi ismertetést, mint melyet legkevesebben vesznek figyelem alá, midőn valamely ember jelleméről akarnak ítéletet mondani.

Valamint minden anyagnak, ugy a szellemnek is lehet „alak“-ja.

Az anyag alakját, hogy az szép legyen, egy bizonyos rendszer, kerektség, egyöntetűség, hiánytalanság képezi.

Ép így a szellemét.

Csak azon ember lehet jellemes, kinek szellemi életében egy bizonyos rendszer, határozott irány, szilárd törekvés, szóval: egyöntetűség, következetesség létezik.

Tulajdonképen egy ember jellemét nem is lehet elébb igazán, csak halála után megítélni. Csak ekkor tűnik ki, mennyire volt ez, vagy az, valódi

jellem, avagy mennyire volt szilárd és következetes cselekményeiben, elveiben és céljaiban.

Ezért van az, hogy a valódi nagy emberek csak haláluk után nyerik el méltó jutalmaikat, társaik elismérését és tiszteletét. Ekkor tűnik ki erkölcsük állhatatossága, elveik és meggyőződések szilárdsága és cselekvényeik rettenthetlen következetessége.

Miért csudálja s tartja a történelem s utána az egész világ Krisztust, Catót, Scaevolát, Cassiust, Sokratest, Brutust s. a. t. nagy jellemeknek, és miért gyalázza Voltairt, Mirabeau-t, Falstaffot, s. a. t. kik különben mindannyian nevezetes emberek voltak?

Mert az elsők az utolsó pillanatig hivek maradtak elveik és törekvéseikhez s bár áldozatul estek is, rettenthetlen szilárdsággal állottak meg azok mellett, míg az utóbbiak, minden kitünőségeik dacára is, elébb, vagy utóbb haláluk előtt egy, vagy más félelem és érdek miatt szédulták nagy multjok egész rendszerét, eszméik hitelét, és gyáván, kislelkűen, önzően haltak meg.

Az emberek életében igazán csak a jellemtelenség tűnhetik ki. A jellemesség csak annyiban, a mennyiben valaki az utolsó pillanatig, midőn t. i.

megítélés alá jő, életében még sohasem követett el olyat, mely elvei-, törekvései- és alap-meggyőződéseinek ellent mondott s mely adott föltételeiben megingatta.

De, fájdalom! még ennyit is igen kevés emberre lehet mondani s mégis mily sokszor hallani a társaságokban jellemes emberekről beszélni, mintha azok gombaként nőnének.

Sok kell, míg csak oda jutunk, hogy a jellem fogalmát tisztán lássa mindenki.

De ha ez egyszer bekövetkezett, akkor kezdődik annak gyakorlata is, mely új világot hoz e földre: szebbet, jobbat, boldogabbat a mostaninál.

Addig pedig ne feledjük, hogy a férfi jellem tűzpróbái számosak és leginkább oly emberekben keressük azt, kik föltett céljaikban, határozataikban és törekvéseikben megállva minden kísértést és keresztül rontva minden akadályt, mi eléjük akad, mindig hivek, következetesek maradnak önmagukhoz s a valódi „szép“-hez.

És az ilyeneket még életünkben is igyekezzünk elismerni és tisztelni.

Nem fognak nagyon terhünkre lenni.



## A phantázia mint angyal és daemon.

A bölcsek állítják, hogy életünkben igaz bajok s igaz örömek nincsenek s hogy azokat egyedül gondolkodás módunk és társadalmi viszonyaink alkotják, melyhez hozzájárul még képzelődésünk gazdag s örökkön tartó működése, mely a szokások nyüge alatt minden eseménynek nevet és szint kölcsönöz, a mint azok helyzetünkre kellemes, vagy kellemetlen befolyást látszanak gyakorolni.

És a bölcsek ez állításában nagy igazság rejlik. Képzelődésünk sok tárgynak és eseménynek ad oly világitást, melyet a szigorú valóság megtagad, a mennyiben képzeletünk mindig úgy lát minden dolgot, a mint azok közvetve a szokásokkal, vagy másokhoz kötött helyzetünkkel reá első benyomásuk hatnak.

Szükségtelen azonban, hogy itt azt bizonyítsam, mikép a földön nincsenek valódi bajok, vagy örömek, mert akkor a bölcsekkel azon kellene kezdenem, hogy maga a halál sem baj. Már pedig sokan volnának, kik ez állítás ellen hevesen harcolnának. Kezdem tehát ott, hogy minden baj és minden öröm kisebbé, vagy nagyobbá válhatik, a mint azok phantáziánk által kevésbbé, vagy jobban világittatnak meg.

E gyűjtemény czikkeinek valamelyikében már említettem, hogy a phantázia az ember, azaz: a phantázia tesz képessé bennünket a költészetre, minek érzéke nélkül nem volnánk egyebek, mint fejlődöttebb értelmi organummal bíró állatok, kik szükségünk és kényelmünk lehető legjobb berendezését kiválóbb eszmélkedési tehetségünknel fogva is eszközölhetnénk. Példa erre nézve a majom, mely magának sokkal különb laktanyákat épít, mint a farkas, vagy más ilyen állat, és példa az állatok életrendszere átalában, a minthogy köztük is vannak ügyesebbek és ügyetlenebbek, a mint egyik, vagy másik itéleti organuma fejlettebb, vagy fejletlenebb.

Nem így az ember.

Az ember amaz egyedüli élő teremtménye a csodás természetnek, mely az értelmi tehetségeken kívül phantáziával is bír, azaz oly tulajdonnal, mely minden tárgyat és dolgot kiragad, fölemel természeti helyzetéből és összeköttetésbe hozván a magunk életével, azokat bizonyos eszközzé, vagy alakokká teremti s oly tulajdonságokat aggat rájok, minőkkel azok a valóságban épen nem bírnak.

E tulajdonunk képesít tehát bennünket arra, hogy fogékonysággal bírjunk a természet szépségei iránt s e szépségeket feltalálva, magunknak azokból örömeket nyerjünk, melyeknek minél nagyobb megszerzése és fenntartása képezi egyszersmind nemünk egyik legfőbb, föltett célját.

Az anyagi világon kívül kell, hogy más célunk is legyen, ha nem akarunk önmagunkkal ellenkezésbe jöni. És e másik cél a költészet: a „szép“ világa, melynek nincs határa, nincs vége, mert phantáziánkhoz van kötve, mely együtt születik s együtt hal velünk.

De épen mert az anyagi világban is vannak tévedések, ugy a phantáziánkkal való élés is kíván egy bizonyos rendet és törvényt, melyet átalhágva, nem kerülhetjük el, hogy meg ne lakojunk érte.

A természet minden ellene elkövetett hibát megtorol s hogy prózai hasonlattal éljek: ép oly elégtételt vesz rajtunk, ha például gyomrunkat túlterheljük, vagy nem adjuk meg annak a kellő tápot, mint midőn phantáziánkkal túl megyünk a kiszabott határokon, vagy pedig éppen el akarjuk azt magunkban ölni.

Ujabb időkbén erős gyökeret vert az emberek életében a materialistikus törekvés, melynek hivatott apostolait ép úgy félreértette a tömeg, valamint azok nem a leghelyesebb álláspontot foglalták el, midőn tudományos elméleteikben amaz egyoldalúságot követték el, hogy tanaik érvényreemelésé mellett nem igyekeztek egyszersmind eléggé bőven meghatározni ama második világot is, mely elválhatlan viszonyban áll az ő világukkal, más-kint mindkettő meddő, haszontalan az emberiségre nézve. E viszonyt ők nem eléggé magyarázták meg, de elismerték, már azzal is, hogy meg nem tagadták sehol. Ennek okát azonban leginkább még az ő idejükben is a tudományokban folyvást fennálló sötét mysticizmus uralkodása képezte, melynek oszlatását először is az anyagi törvények földerítése által kelle megkezdeniök. A folytatást

még ezután várhatjuk s meglehet, hogy már csak utódaiktól.

Annyi mégis bizonyos, hogy két világunk van s ezeknek egyformán kell ismernünk örvényeit és meredekkeit, ha tévedni, veszni nem akarunk.

Én most azonban az egyikről beszélek.

És ez: s z e l l e m i világunk, melyet a phantázia képvisel s melynek kimüvelése képezi a költészetet, mely mindent széppé képes varázsolni, a mennyiben mindennek megfelelő alakot tud kölcsönözni.

A phantázia, mint mondám, mindent kiragad, fölemel természeti helyzetéből, ugy azonban, hogy annak eredetét mindig föl lehessen ismerni.

Csak az a valódi költészet, mely anyagát mindig a meglevőből meríti.

A phantázia kincs, melylyel ép ugy követhetünk el rosztat, és jót, mint az anyagi kincscsel, föltéve amaz alapelvet, hogy minden jó és rossz, okos és oktalan cselekményeinkből származik, melyek magukban hordják a jutalmat és büntetést.

Igy lehet a phantázia angyalunk és daemonunk egyaránt.

Ki phantáziájának nem tud ura, kormányzója lenni, az ép úgy ki van téve annak, hogy bünhödni fog, mint a ki testi vágyait nem tudja mérsékelni.

Szellemi életünk ép úgy ki van téve százféle betegségeknek és halálnak, mint phizikai lényünk.

Ily betegségek például az érzelgés, czél nélküli rajongás, az ezerféle belső küzdelem, és a meghasonlás, mely után megszűntünk szellemileg élni, azzal a különbséggel, hogy e halál százszorta irtóztatóbb, mert öntudattal bír az élet megszűnéséről, melyben számára több öröm nem kínálkozik.

Az emberek legnagyobb szenvedéseit a phantázia okozta és okozza folyvást, mindaddig, míg a felett öntudatos uralmat nem nyernek maguknak, melyet a szükségekhez és időhöz képest kevésbé, vagy jobban alkalmaznak.

Mert vannak helyzetek, midőn phantáziánkat majdnem egészen szabadon kell bocsátanunk. Ily helyzetek például, midőn a valót, mely kevésbé szép, egészen széppé, ragyogóvá akarjuk tenni.

Hogy többet ne mondjak: ott a szerelem, mi a phantázia segélye nélkül nyomorult éhes koldus, mely elhagyatottságban támaszért, kielégítésért esd, könyörög s míg nem nyer, örökké sír,

és mindenhez nyúl, hogy magát lehetőleg kielégítse.

De az ember a phantázia segélyével fölemeli tulajdonképeni valóságából és eredetét felruházza a „szép“ ezerféle ragyogásával. Az ösztönt megtoldja a szellemi rokonság hitével s mi nem egyéb a nemi vonzalomnál, ahhoz oly szép fogalmakat köt, mint például a mindenben való kölcsönösség s két összekötött élet hű, osztatlan feláldozása. Pantheont alkot a négy rideg falból, mely őket befogadja s az együttélésre „család“ nevezetet ad, mely alatt hivatását véli rejteni. A közeledés önkéntelen perczeit tele hinti az emberfeletti hűség, elválhatlanság és a párnélküli odaadás hizelgő eszméivel, míg ha a szerelem gyümölcsöket hoz, azokat mint a világ egy-egy ujjáalkotó megváltóját látja, mely tulajdonképeni értelemben nem volt még s nem is lehet, a mint-hogy „tökély“ sincs s. a. t.

És ez szükséges. Ilyenkor az ember örömet veti el phantáziájának fékét, mert az szilaj csapongásában számunkra örömeket és illusiokat teremt, mik nélkül az élet igen sívár és üres volna.

Van azonban ismét helyzet, mely az ellenkezőt parancsolja, midőn tudniillik csak rombolások által érhetnök el vágyainkat, miket phantáziánk teremtett. A rombolás pedig ismét a „szép“ törvénye ellen van, melynek feldulása nem maradhat büntetlenül. Itt már phantáziánk ördögünk lehet, ha nem tudjuk fékezni, a mi nem oly nehéz, mint gondolják, kik nem ismerik azt. Mert a phantázia olyan, mint a villám, mely a hozzá legközelebb eső tárgyba kap bele. Ilyenkor a tárgyat helyezzük távol magunktól és keressünk, adjunk új megfelelő tárgyat phantáziánkknak, mely csak erős akaratunktól függ, és bizonyára célzott értünk.

Lesznek, kik e magyar ázatra a szerelmet meggyalázva látják, holott ép ez által van az legmagasabbra emelve.

Mertminden akkor legszebb és legmagasztosabb, midőn a valóhoz, a természethez legközelebb áll: midőn tulajdon alakjában és nem álarczok- és sallangokkal felpiperézve játsza hamis szerepét.

Oh a szerelem így szép, sőt egyedül így valódi szép, mert a csodaszerű természet örök bűbájának gloriája veszi azt körül, mely phantáziánk

biborában, mint hatalmas „isten“ terjeszti ki alkotó kezét és léptein tölgyek, virágok fejledeznek, míg leheletétől csillagok, bolygók, hold és nap születnek, hogy legyen, mi az állatoknak fényt, tápot, meleget s az embereknek egy rejtélyt ad, melynek megfejtése éppen elég arra, hogy küzdelmök örök legyen!

Régi latin közmondás, hogy semmi sem rút, a mi természetes.

Pedig csak a r ú t képes bennünket elégedetlenné tenni.

Nincs semmi a világon, mi nem természetes.

Igy hát rút sincs semmi.

Ha phantáziáinkkal a természetet megaranyozzuk, akkor az nemcsak nem rút, de szép is lesz.

Mindent széppé lehet tenni phantáziánk segítségével, mert minden természetes; még bajaink is.

Gondoljuk ezt, és tegyük széppé phantáziánk által bajainkat is.

Bizony mondom, hogy ez nem tréfa és mind lehetséges.

Tanuljuk meg e legfőbb tudományt.

Ekkor aztán még gyermekeink sirása, hitelezőnk panasza, és feleségeink pörölgetése is „szép” lesz!

Ilyen a valódi ember!

A ki nem ilyen, az a „szép”-et is rúttá teheti, tudniillik ha első pillanatra valamit a rút fogalmában vesz fel. Phantáziája ki fogja aztán bővíteni. Az első föltevéstől függ a phantázia hasznos, vagy káros működése.

Igy lehet a phantázia egykép ördögünk és angyalunk.

## A szerelemről.

(Költői panegyris.)

Jer, ragyogó képzelet s terjeszd ki csodás szárnyaidat, hogy oda ragadj, hol az istent színről-szinre szemlélhetem!

Jertek, ti rejtett s örökkön megfejthetlen erők: a tudományt kijátszó merész sejtelmek, és lepjétek el szellememet, mely a legszebb valót akarja megvilágítani!

Álljatok elő, ti óriások: szerelem üritő pillanatok, kik néhány lehelet alatt a boldogság csalhatlan hitének oltárát emelitek fel bennünk, melynek csak emléke is amaz egyedüli erő, mi életünknek értéket kölcsönöz s mi nélkül talán csak a rajongás tart vissza milliókat az öngyilkolástól!

Oh és, lebegjetek körül, ti, a világnak alakká vált, élő tündérmeséi, ti ellenállhatlan, delejes kísértetek: oh nők! s közületek leginkább, kik a világ legédesebb mézének serlegét velem üritettetek s hozzátok emlékezetembe a teremtéshez legközelebb álló perczeket, hogy azokat itt lefestve megörökíthessem!

Oh mert félek, hogy a tökéletesség képe helyett sovány torzalakká fogsz válni tollam alatt, oh szerelem!

Pedig te vagy a tökéletesség képe, te vagy az isten!

Te ellened már ugyanis eleget vétkeztek az emberek, midőn kontár kezök ezerféle torzalakban akart a világnak bemutatni téged, Téged, az örök-kévalót!

Oh hány megalázáson és megtagadáson mégysz te keresztül, míg akad egy teremtményed, ki téged megismer, fél és méltó színekben, méltó igékkel mutatja be képedet, hirdeti mindenhatóságodat!

Adj hát te magad erőt nekem, hogy képedet, e mindent csudára gerjesztő remeket, mely előtt milliárd világ térdre borulva imádkozik, csak parányi, de hű arányban rajzoljam le!

Itt állok készen a nagy munkára. Lelkemben vannak a színek; kezemben az ecset! Oh, mutasd, hogyan keverjem e színeket! Oh vezesd vakmerő kezemet!

\* \* \*

Te, kinek létele előttünk a kezdet és vég áthatlan sötétségébe van temetve s ki ép ezért nekünk öröktől fogva vagy, és örökké leszel: légy dicsőítve, oh Isten, oh szerelem!

A te hatalmadról tesz tanuságot a legutolsó fűszál, midőn szerelmében a világosság felé hajol s a leghitványabb féreg, midőn hime előtt önkéntelen meglapul!

Minden, mi tenyészik, mozog, él és eszmélkedik: lételét, virágzását neked köszöni!

A te erőd az, mi a világ egyetem rendszerét fenntartja talán évmilliók óta s a te erőd ragyog a napsugárban, melynek csókjától megnyílik a föld titkos méhe és ezerféle növényzet fogan meg benne!

A te alkotó erőd tündöklék a csillagokban melyek egymás iránti vonzalmuk által lelik meg helyeiket és tartják fenn változatlan utjaikat!

Te vagy mindenütt!

Te vagy a bölcsesség, mely a növénynek nedvet, az állatnak ösztönt s az embernek akaratot adsz, melylyel fenntartsa magát s hozzád közel jutni igyekeznek.

Téged dicsér a virág illata, melyet a lég magába ölel; az ég villáma, melyért a hegyek epednek s az esthajnal csillaga, mely oly csintalan kacsingat a földre, mintha el akarná őt hódítani vén szeretőjétől, a naptól . . .

Te vagy a világ! te vagy az élet!

Te érted mozdul a porszem, mit magában a szellő hajt ide s tova, míg kedvesére, a harmatcsepre lelt, mely úgy átfonja őt, hogy többé semmi sem választja el tőle . . .

Érted suttog, érted bolyong a hazátlan hideg szél is, míg a puszta közepén egymás párjára találhatnak és csókjaik közt oly tánczot jarnak, hogy lábuk alatt nem marad egyéb a kopasz földnél, örömben úgy szétszórnak, úgy felrugnak mindent, . . .

Benned leli nyugtát és kielégítését minden!

Te vagy a cél! te vagy a központ!

Oh nézd csak az embert, teremted s zeszélyének e mesés, kiváló remekét, mint dicsőít téged minden tehetségével, a mint megsejti létele det.

A gyermek legédesebb álma veled van tele, hol téged ezer és ezerféle alakban látva, ébredése legelső rejtett gondolatát képedből szövösz meg- születik benne az első tehetetlen vágy, melylyel neked áldozni kíván . . .

Mig végre eljő az idő, hogy e vágyaknak nem áll semmi ellent, s oh nézd, mily remegő félelemmel közeleg oltárodhoz, mig meghozza az első áldozatot, mely által a te nagyságodat színről-színre megismeri, és örömeiben, boldogságában öszszerogy.

S midőn már ismer, csak azután kezd valóban félni, szeretni és imádni téged!

Éltének egyedüli legfőbb gondolata és célja te léssz, kiért elhagy, elfeled mindent, el szülőt, testvért, barátot, hogy neked élhessen!

Előtte rajtad kívül minden egyéb érdek elveszti biztató varázsát s csak, ha már neked áldozott, képes más célokért hevülni, lelkesülni, és küzdeni.

Gyakran, midőn saját hitében téged elfeledve vél és felállított magas célokért fárad, küzd, akkor is te vagy cselekményének mélyen rejlő indoka, mert győzelme által egy másik győzelmet remél, melylyel ismét csak neked áldozna.

És hány van mégis, a ki szégyenli bevallani hatalmad nagyságát, lételed dicsőségét! és titkolt, sötét utakon hordja áldozatát oltárodhoz, melynek nem állhat ellent, mert élete forrása onnan merül s oda húz vissza mindörökké, feltartóztatlanul!

S oh nézd, mily szegény, mily elhagyatott és szerencsétlenné vált az, kit képzelt sorsa, vagy helyzete arra int, és erőszakol, hogy mondjon le a neked hozandó áldozatokról. A bánat és fájdalom ezerféle emésztő ördöge lebeg fölötte ébren és ál-mában s ha az élet hamis csillámai elkápráztatják is olykor egyidőre: mint kölykevesztett oroszán ordít fel benne ismét a vágy, melynek elfojtása mindenkép halál reá!

Oh mert, csak a hol te vagy, ott van élet! S csak, ki neked áldozhat: él!

És ez az élet oly édes, oly kielégítő!

Oh hányan halnak meg mégis a nélkül, hogy az élet boldogságának legnagyobbikát, az osztatlan szerelem túlvilági kéjét — bár phantáziánkkal alkotva is — csak ismerték volna!

Kik benned keresik a czélt, azok nem tévedhetnek, mert benned van minden szép, minden jó,

mert te magad vagy az örök r e n d , mely példára buzdit kicsinyben minket is.

A te egyik részed a szeretet, mely a mindenben való megosztás hajlamát adja eszközül nekünk arra, hogy e rendet fentarthassuk.

Szeretet nélkül nincs türelem, türelem nélkül nincs rend; rend nélkül nincs nyugalom, nyugalom nélkül nincs béke, kielégülés, boldogság.

A szeretet volt ama részed, mely hajlamot adott neked e világegyetemmegteremtésére, melyben millió lénynyel osztod meg dús birtokodat, mit, ha önző volnál, ugy folyvást magad örömeire használnál ma is, és mindörökké.

Ugy setét, hideg és üres volna most minden s csupán őselemeid: a tűz és víz harcjátékaival mulatnád magad.

A szeretets a delej ellenállhatlan varázsában van a te dicső nagyságod és örök győzelmed biztosítva, oh szerelem!

S te megbünteted azokat, kik téged félreismerve, szentséges képedből bálványokat alkotnak és imádkozás helyett tobzódni, táncolni járnak ol-tárodhoz!

De ezekre a legnagyobb büntetés, hogy téged színről-szinre sohasem láthatnak többé.

Te ledobod az oly büszkélkedőket az örök tűzre, kik ki akarnak játszani téged s kik hatalmaddal tréfát mernek űzni.

Csak későn látják az ilyenek, hogy mit vesztek s hogy azt többé vissza nem nyerhetik soha!

Halottunk már ily mesét rólad, de tudjuk jól, hogy az nem egészen mese.

Azon angyalok, kiket te egykor pokolra vettedél, itt vannak most is köztünk. Itt élnek unokáikkal együtt, sáppadt, töprenkedő arczaikkal.

Látjuk szörnyü sorsukat naponta, de mi sem segíthetünk rajtok . . . .

Tudjuk, hogy teellened vétettek s hogy te bünteted őket oly szigoruan.

S látva őket, félni tanulunk büntető hatalmadtól, melyet el nem kerülhet senki, ki ellened vétkezik!

Oh szerelem! Te véghetlen igazságos is vagy!  
Én leborulok és imádlak téged!

# TARTALOM.\*)

---

Rokoni levél egy ujasszonynak . . . . .	6
Nemzeti és társadalmi önállóságunkról . . . . .	35
Érzés és érzélgés . . . . .	46
Szükségeinkről . . . . .	58
Az alázatosság fogalmairól . . . . .	72
A kísértetekről . . . . .	84
A háziasság . . . . .	90
Az indulatokról . . . . .	105
Mivel hódítanak a nők? . . . . .	117
Érény-e a türelem? . . . . .	127
A katholicizmus jövője . . . . .	137
A divat és az egyéni ízlés . . . . .	165
A férfi jellem tűzpróbái . . . . .	177
A phantázia mint angyal és daemon . . . . .	187
A szerelemről. (Költői panegyris)? . . . . .	197

---

\*) Két igen rövid és kevésbé érdekes cikk kimaradt e gyűjteményből, miután egy előre nem számított s nem ígért, de sokkal jelentékenyebb cikk: „A katholicizmus jövője”<sup>u</sup> lön fölvéve, mely több tért foglalt el, mint mennyit kettő foglalt volna. Tovább terjeszkednem pedig a szám felül esett volna. Fennmaradt a jövőre!

---



OSZK

Országos Széchényi Könyvtár





